

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

**НАУКОВІ ПРАЦІ
МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ**

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ ТА ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ

**SCIENTIFIC WORKS
OF INTERREGIONAL ACADEMY
OF PERSONNEL MANAGEMENT**

POLITICAL SCIENCES AND PUBLIC MANAGEMENT

Випуск 6 (66), 2022

Видавничий дім
«Гельветика»
2022

Редакційна колегія

Семенець-Орлова І. А., кандидат політичних наук, доктор наук з державного управління, професор, директор Навчально-наукового інституту управління, економіки та бізнесу, Міжрегіональна Академія управління персоналом (**головний редактор**)

Дакал А. В., доктор наук з державного управління, доцент кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Жовнірчик Я. Ф., доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри публічного управління та адміністрування, Національний авіаційний університет

Карасевич А. О., кандидат філософських наук, професор, професор кафедри соціальних і правових дисциплін, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Козирська А., доктор політичних наук, професор, викладач факультету наук про політику і безпеку, Університет Миколая Коперника у Торуні

Ковач В. О., доктор наук з державного управління, старший дослідник, провідний науковий співробітник відділу цивільного захисту та інноваційної діяльності, Державна установа «Інститут геохімії навколишнього середовища НАН України»

Кондратенко О. Ю., доктор політичних наук, доцент, провідний науковий співробітник відділу теоретичних та прикладних проблем політології, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України

Копанчук В. О., доктор наук з державного управління, доцент кафедри кримінального права та процесу, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

Кульгінський Є. А., доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри стоматології, Київський міжнародний університет

Лясота Л. І., кандидат політичних наук, доцент, член Соціологічної асоціації України

Монолатій І. С., доктор політичних наук, професор кафедри політології, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Пашина Н. П., доктор політичних наук, професор, професор кафедри політології та міжнародних відносин, Маріупольський державний університет

Радченко О. О., кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Твердохліб О. С., доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри державного управління у сфері цивільного захисту, Інститут державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту

Толуб'як В. С., доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри менеджменту та публічного управління, Західноукраїнський національний університет

Шмаленко Ю. І., кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри соціології, Національний університет «Одеська юридична академія»

Katarzyna Radzik-Maruszak, dr hab., profesor, Fac Polit Sci & Journalism, Maria Curie-Skłodowska University in Lublin (Lublin, Poland)

Marek Pietras, prof. dr hab., Dyrektor Instytutu Nauk o Polityce i Administracji UMCS

Затверджено Вченою радою
Міжрегіональної Академії управління персоналом 7 грудня 2022 (протокол № 9)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 24905-14845Р,
видане Міністерством юстиції України 08.07.2021 р.

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»)
відповідно до Наказу МОН України № 320 від 07 квітня 2022 року (додаток 2) зі спеціальностей 052 –
Політологія; 281 – Публічне управління та адміністрування.

Видання індексується Google Scholar

DOI: 10.32689/2523-4625-2022-5(65)

Наукові праці МАУП. Політичні науки та публічне управління. 2022. Вип. 6 (66). Київ : Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2022. 92 с.

Публікуються статті науковців, які досліджують актуальні проблеми розвитку політики та публічного управління. Для науковців, викладачів, студентів та всіх, кого цікавить розвиток політичної науки та публічного управління в Україні.

ЗМІСТ

Наталія БАЗИЛЯК ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЯКОСТІ НАДАННЯ ПОСЛУГ ЗДОБУВАЧАМ В УНІВЕРСИТЕТАХ РІЗНИХ ФОРМ ВЛАСНОСТІ.....	5
Сніжана БОНДАРЕНКО СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ.....	11
Андрій ВАСИЛЕНКО ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ВІДКРИТОЇ НАУКИ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСЛІДНИЦЬКОГО ПРОСТОРУ (ПРИКЛАД РЕСПУБЛІКИ БОЛГАРІЇ).....	20
Богдан МАЛЕНКО ВІДСУТНІСТЬ СОЦІАЛЬНИХ ЛІФТІВ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЯК ЧИННИК ФУНКЦІОНУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ МЕРЕЖ.....	29
Ігор МАЦОЛА МІЖНАРОДНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ РІВЕНЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ: НОРМАТИВНА БАЗА.....	38
Ольга ОХМАН, Тетяна ДЕРЕВ'ЯНКО, Наталія ЛОГІНОВА СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ПОДАВАННЯ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ	46
Олександр ПОПРОЦЬКИЙ ПРАКТИКА МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ З ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ.....	54
Тетяна ПРОКОПЕНКО ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ.....	64
Роман СТАДНІЙЧУК РОЛЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЛЯ ВРЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ.....	70
Артем ХМЕЛЬНИКОВ ЛОКАЛЬНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ЛОКАЛЬНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ.....	74
Роман ШЕВЧУК СУЧАСНИЙ СТАН ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СФЕРОЮ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ.....	79
Наталія ЩУР, Інна СЕМЕНЕЦЬ-ОРЛОВА, Катерина МАЙСТРЕНКО ПОЛІТИКА РЕІНТЕГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ (БЕЗПЕКОВИЙ КЕЙС ТА МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ КОНТРАБАНДИ У ПРИФРОНТОВИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ).....	79

CONTENTS

Nataliia BAZYLIAK FOREIGN EXPERIENCE OF POLICY FORMATION REGARDING THE QUALITY OF PROVIDING SERVICES TO APPLICANTS IN UNIVERSITIES OF DIFFERENT FORMS OF OWNERSHIP.....	5
Snizhana BONDARENKO STATE OF RESEARCH OF THE PROBLEM OF STATE REGULATION OF LABOR RESOURCES OF UKRAINE.....	11
Andrii VASYLENKO THE ESTABLISHMENT AND IMPLEMENTATION OF THE STATE OPEN SCIENCE POLICY IN THE EUROPEAN RESEARCH AREA COUNTRIES (REPUBLIC OF BULGARIA EXAMPLE).....	20
Bohdan MALENKO LACK OF SOCIAL ELEVATORS IN THE PUBLIC ADMINISTRATION SYSTEM AS A FACTOR OF THE FUNCTIONING OF CORRUPTION NETWORKS.....	29
Ihor MATSOLA INTERNATIONAL AND NATIONAL LEVEL OF ENSURING PUBLIC SOCIAL POLICY: NORMATIVE BASE.....	38
Olga OHMAN, Tetiana DEREVYANKO, Natalia LOGINOVA FORMATION OF THE INSTITUTION OF PRESENTATION OF EVIDENCE IN THE CRIMINAL JUSTICE SYSTEM OF UKRAINE.....	46
Oleksandr POPROTSKYI THE PRACTICE OF INTERNATIONAL ORGANIZATIONS ON INFORMATION SUPPORT FOR MANAGEMENT DECISIONS.....	54
Tetyana PROKOPENKO CHALLENGES AND OPPORTUNITIES OF THE PUBLIC REGULATION IN THE DEVELOPMENT TOURISM SPHERE IN MODERN UKRAINE.....	64
Roman STADNIICHUK THE ROLE AND FEATURES OF PUBLIC POLICY FOR SETTLEMENT OF SOCIAL CONFLICTS.....	70
Artem HMELNYKOV LOCAL POLITICAL MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF LOCAL POLITICAL IDENTITY FORMATION IN CONTEMPORARY UKRAINE.....	74
Roman SHEVCHUK CURRENT PUBLIC MANAGEMENT IN THE SPHERE OF HEALTH PROTECTION IN UKRAINE.....	79
Natalia SHCHUR, Inna SEMENETS-ORLOVA, Kateryna MAISTRENKO POLICY OF REINTEGRATION OF THE POPULATION OF TEMPORARY OCCUPIED TERRITORIES (SECURITY CASE AND MECHANISMS OF COMBATING SMUGGLING IN THE FRONT-LINE TERRITORIES OF UKRAINE).....	79

УДК 378.014.5.016:796/799(477)

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-6\(66\)-1](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-6(66)-1)

Наталія БАЗИЛЯК

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри української та іноземних мов Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського, вул. Костюшка, 11, Львів, Україна, 79000

ORCID: 0000-0002-9475-1213

Nataliia BAZYLIAK

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Ukrainian and Foreign Languages, Ivan Bobersky Lviv State University of Physical Culture, Kostyushka str., 11, Lviv, Ukraine, 79000

ORCID: 0000-0002-9475-1213

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЯКОСТІ НАДАННЯ ПОСЛУГ ЗДОБУВАЧАМ В УНІВЕРСИТЕТАХ РІЗНИХ ФОРМ ВЛАСНОСТІ

FOREIGN EXPERIENCE OF POLICY FORMATION REGARDING THE QUALITY OF PROVIDING SERVICES TO APPLICANTS IN UNIVERSITIES OF DIFFERENT FORMS OF OWNERSHIP

У статті визначено, що якість освіти уособлює сукупність властивостей, яка зумовлює пристосованість до реалізації гуманітарних цілей з формування та розвитку молодшої особистості в аспектах її навчальності, вихованості, виразності соціальних, психічних та фізичних властивостей. Державна освітня політика передбачає системний координований вплив на педагогічну систему, а також на комплекс пов'язаних з ним основних управлінських та допоміжних процесів з метою досягнення найбільшої відповідності параметрів функціонування освітньої системи, її соціальних та педагогічних результатів.

Розглянуто зарубіжний управлінський підхід до якості освіти і встановлено, що регулюючу роль в цьому процесі має суспільство, яке через попит на ринку праці доводить свої потреби до закладів вищої освіти та контролює якість підготовки випускників, тому у зв'язку з цим у закладах вищої освіти існують розвинені служби сприяння працевлаштуванню випускників. Зокрема, європейське законодавство про освіту надає право кожному громадянину вільно розвивати свою особистість та обирати місце навчання, професію за своїми здібностями та уподобаннями.

З'ясовано, що система вищої освіти забезпечує формування спеціаліста як професіонала, розвиває творчий потенціал особистості, дає почуття впевненості у собі. Система самооцінки набула найбільшого розвитку, оскільки основні і регулюючі функції виконують самі заклади вищої освіти та суспільство, а не держава. Перелік освітніх програм визначається виходячи з потреб економіки та у тісній співпраці з соціальними партнерами, оскільки кожен громадянин протягом усього життя має змогу здобути освіту.

Доведено, що мета державної освітньої політики розвинених країн передбачає надати оптимальну підтримку кожній людині та дати їй можливість отримати кваліфіковану підготовку, яка відповідає її інтересам. Основною метою навчання у закладах вищої освіти є оволодіння теоретичними знаннями та підвищення загальноосвітнього рівня здобувачів. При здобутті професійної освіти відвідування такої профшколи є обов'язковим, це закріплено відповідними територіальними законами.

Ключові слова: заклади вищої освіти, зарубіжний досвід, етап, якість освіти, здобувачі, державна освітня політика, формування, реалізація, мета.

The article defines that the quality of education embodies a set of properties that determines the suitability for the implementation of humanitarian goals for the formation and development of a young personality in terms of its learning, upbringing, expressiveness of social, mental and physical properties. The state educational policy provides for a systematic coordinated influence on the pedagogical system, as well as on the complex of related main management and auxiliary processes in order to achieve the greatest conformity of the parameters of the functioning of the educational system, its social and pedagogical results.

The foreign management of the quality of education was considered and it was established that the regulatory role in this process is played by society, which, due to demand on the labor market, brings its needs to institutions of higher education and controls the quality of training of graduates, therefore, in this regard, there are developed services in institutions of higher education promoting the employment of graduates. In particular, European legislation on education gives every citizen the right to freely develop his personality and choose a place of study, a profession according to his abilities and preferences.

It was found that the system of higher education ensures the formation of a specialist as a professional, develops the creative potential of an individual, and gives a sense of self-confidence. The system of self-evaluation has gained the greatest development, since the main and regulatory functions are performed by the institutions of higher education and society themselves, and not by the state. The list of educational programs is determined based on the needs of the economy and in close cooperation with social partners, since every citizen has the opportunity to get an education throughout his life.

It has been proven that the goal of the state education policy of developed countries is to provide optimal support to each person and give them the opportunity to receive qualified training that meets their interests. The main goal of studying in institutions of higher education is to master theoretical knowledge and increase the general educational level of students. When obtaining a professional education, attendance at such a vocational school is mandatory, it is established by the relevant territorial laws.

Key words: institutions of higher education, foreign experience, stage, quality of education, students, state educational policy, formation, implementation, goal.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Традиційно якість освіти вважається логічним елементом вищого рівня викладання і наукових досліджень та невід'ємною частиною професійного зростання здобувачів. В основі оцінки якості освіти лежить контроль зовнішнього аудитора, що є архетипом оцінки якості з точки зору підзвітності. Сьогодні існує низка інноваційних процедур у сфері контролю якості вищої освіти в результаті чого університети перейшли до концепції саморегуляції. Концепція системної оцінки якості освіти в основному реалізується в європейських країнах, а модель суспільно-владних відносин надання освітніх послуг в системі вищої освіти трансформувалася на більш ринково регульовану.

Аналіз останніх досліджень, в яких започатковано розв'язання проблеми та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячена стаття. У сучасній науковій літературі значна увага приділяється аналізу різних підходів до оцінки якості освіти, можна виділити показники оцінки якості освіти за кордоном показники якості в рамках системи освіти, показники якості освіти суб'єктивного характеру з урахуванням думки споживачів, даних соціально-педагогічного моніторингу, показники рівності в доступі до освіти для різних соціальних верств населення і студентів [6]. Підвищення якості вищої освіти буде мати головну роль, було наголошено на важливості міжнародного співробітництва з точки зору підвищення якості організації навчального процесу у закладах вищої освіти. Сьогодні актуалізуються мобільність студентів і викладачів, транснаціональний характер розвитку навчально-виховного процесу, формування дистанційної освіти.

Метою статті є обґрунтування можливої імплементації зарубіжного досвіду формування державної освітньої політики забезпечення якості освіти в університетах різних форм власності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Міжнародний досвід підвищення якості вищої освіти має велике значення для державної системи освіти, вирішення проблем освіти повинні ставити завдання для підвищення якості освіти та передбачати, що державна політика в галузі освіти повинна гарантувати та слідкувати за необхідними умовами для повноцінної якісної освіти, враховувати інтереси та здібності особистості, забезпечувати досягнення конкурентоспроможного рівня для всіх рівнів освіти. Тільки всебічний, системний і цілісний характер таких реформ з урахуванням накопиченого міжнародного досвіду може привести до відчутних досягнень в підвищенні якості вищої освіти і досягненні конкурентоспроможних стандартів якості, як в нашому, так і в світовому освітньому просторі на сучасному етапі.

Концепція трансформації оцінювання якості освіти окреслює основні цілі, а саме доступність, ефективність, підвищення якості освіти необхідно для підготовки кваліфікованого робітника відповідного рівня і профілю, компетентного, відповідального, що вільно володіє професією і орієнтованого в суміжних сферах діяльності, здатного до ефективної роботи за фахом на рівні світових стандартів, готового до професійного постійного зростання [2]. В різних країнах існує значна кількість підходів до розуміння та впровадження механізмів забезпечення якості вищої освіти.

Практично всі країни стикаються з ідентичними проблемами при розробці систем і принципів забезпечення якості. Відзначимо п'ять основних викликів, що стоять перед національними системами забезпечення якості такі як розробка стратегії забезпечення якості, спрямованої як на підзвітність, так і на поліпшення, необхідність побудови діалогу та довіри між зацікавленими сторонами, зацікавленими у якості вищої освіти, необхідність підвищення економічної ефективності системи забезпечення якості освіти,

необхідність усунення наслідків зростаючої інтернаціоналізації забезпечення якості, максимізація впливу процесів забезпечення якості вищої освіти.

Система закладів освіти в Німеччині є класичною триступеневою структурою, що складається з початкової, середньої та вищої школи. На всіх рівнях цієї структури представлені як державні, так і приватні освітні установи, хоча кількість останніх незначна. У Німеччині встановлено загальні стандарти правила вступу до вищих навчальних закладів. Свого роду допуском до навчання в університеті є диплом *Abitur*, який видається за результатами навчання у гімназії або у загальній школі за програмою гімназії. Для отримання цього диплому випускникам шкіл необхідно скласти іспити з чотирьох основних предметів [8]. Відповідність освітньому стандарту, зафіксованому дипломом *Abitur*, зазвичай дозволяє вступити до університету без іспитів.

Кілька років тому деякі престижні університети зробили виняток із цього правила: при вступі на низку факультетів особливо на медичний абітурієнту все ж таки необхідно скласти вступні іспити та взяти участь у конкурсі. Головним принципом державної політики в системі вищої освіти в Німеччині є «академічна свобода» – система, що дозволяє будь-якому студенту самостійно визначати перелік дисциплін, що вивчаються, які увійдуть до його диплома. Система вищої освіти також має на увазі поєднання навчального процесу з науковими дослідженнями, ці особливості визначають графік навчального процесу в університетах.

Державний диплом, що видається університетами та прирівняними до них вищими навчальними закладами Німеччини, дає право працювати за професіями, які потребують вищої освіти. Цей ступінь можуть отримати лише ті студенти, які мали викладацьку практику та склали попередні кваліфікаційні іспити. Німеччина є високорозвиненою індустріальною державою і не може обійтися без висококваліфікованих спеціалістів. Уряд Німеччини зацікавлений у якісній підготовці професійних кадрів широкого профілю в різних наукових галузях і щорічно виділяє великі суми на розвиток системи німецької освіти.

Як протилежність державної політики у німецькій системі можна розглянути французьку систему управління [4]. Вона є високоцентралізованою, незважаючи на те, що було підписано низку адміністративних договорів терміном на чотири роки, згідно з якими держава передала вузам частину автономії

у вирішенні фінансових питань. Ще одним учасником системи є так звані міжвиробничі навчальні центри. Їхня функція така сама, що у підприємств, навчання практичним навичкам. Найчастіше такі центри приймають себе навчання у тому разі, якщо підприємство має дуже вузько спрямовану спеціалізацію і може забезпечити учня відповідним робочим місцем. Крім того, окремі етапи навчання можуть проходити і на інших підприємствах землі.

У Франції дотепер існує досить жорстка централізована система управління освітою взагалі та професійною освітою, зокрема, що визначає пріоритетний інтерес до Франції для дослідження проблем організації та управління професійною освітою. За останні два століття, на думку фахівців, у Франції склалася одна з найпередовіших освітніх систем, в якій професійна освіта та навчання традиційно вважаються засобом соціального просування громадян і тому розглядаються як важливий чинник особистісного розвитку [7]. В даний час у Франції професійне навчання є одним з факторів зростання продуктивності праці та економічного розвитку.

У зв'язку з цим інвестиції у цю сферу мають пріоритетний характер та підтримуються з боку держави. У Франції всі питання освітньої політики, за винятком оцінки якості освіти, знаходяться у віданні Міністерства народної освіти, наукових досліджень і технологій. Позитивним моментом у системі державного контролю за якістю освіти Франції є широка гласність результатів перевірки та оцінки діяльності університетів, що дає можливість не тільки державі, а й суспільству судити про академічний рівень навчальних закладів.

Зміст стандартів у Великій Британії за всіма професіями дуже відрізняється один від одного, але в той же час у них містяться деякі інваріантні складові, які входять до всіх стандартів і формують основні комунікативні, навчальні та професійні навички [1]. У Великобританії запроваджено повномасштабні модульні курси для здобуття сертифікатів професійної освіти. У Великій Британії поряд з державною сертифікацією професійної освіти є і приватна система.

Сертифікати, видані приватними освітніми організаціями незалежно від їхнього авторитету, не становлять особливої цінності державного сектора через відсутність державних методів контролю рідко перебувають у прямому зв'язку із зайнятістю у державному секторі. За такою системою, як правило, готуються кадри для певного підприємства чи

окремих секторів економіки. Вища академічна освіта представлена університетами. Вищу неакадемічну надають так звані вищі інститути, що реалізують освітні програми університетського рівня в області з архітектури, музики, економіки, соціології, інженерії та ін.

Здобути продовжену освіту в Данії можна в університетських центрах, що реалізують одно-, дворічні курси базової підготовки та педвузівської орієнтації аналогічно підготовчим курсам та підготовчим відділенням. Відкрита освіта є освітою для дорослих, працюючих людей, які потребують зміни чи підвищення кваліфікації. Відкрита освіта є лише платною. Воно полягає у вивченні окремих спеціалізованих дисциплін. Для забезпечення цивілізованого рівня прогресу та встановлення економічної та політичної незалежності в кожній країні необхідно мати налагоджену освітню державну політику у системі вищого професійного освіти.

У державній політиці у системі вищої освіти Іспанії робиться особливий акцент на професійній спрямованості навчання, предмети, що мають безпосереднє відношення до майбутньої спеціальності, вивчаються вже з 1 курсу. Тому навчальна програма в іспанських закладах освіти вважається однією з найбільш якісних та багатограних у цілій Європі [5]. Кожен заклад вищої освіти в Іспанії є автономним та має можливість змінювати програми навчання. Заклади вищої освіти розробляють свої власні навчальні плани, де крім профільюючих дисциплін містяться обов'язкові та необов'язкові предмети та предмети на вибір студента.

Традиційно іспанські університети визнаються сильними у викладанні класичних дисциплін: історії, філософії, географії, латині, фізики та, звичайно ж, іспанської філології. Останнім часом сильними та популярними серед абітурієнтів вважаються такі напрямки, як інформаційні технології, бізнес та адміністрування, реклама, біомеханіка. Поза конкуренцією до сьогодні є вивчення мистецтва, архітектури, дизайну та графіки. Університети Іспанії є одними із найстаріших та найвідоміших закладів вищої освіти у світі.

Австрія, Бельгія, Данія, Фінляндія видають Європейський додаток до диплому, що є фактом зближення європейських систем вищої професійної освіти. У Норвегії Болонська система запроваджується з вересня 2003 року та діє до сьогодні. У європейських вузах активізувалося застосування технологій самообстеження діяльності, проте воно донедавна не мало такого системного характеру, як у вузах Австралії та США. Після підпи-

сання Берлінського комюніке Європейська організація забезпечення якості розробила стандарти та керівні принципи для перевірки якості у європейському вищу освіту, які в тому числі належать і до внутрішньо вузівських систем забезпечення якості.

У Китаї існує 4 шаблі управління системою вищої професійної освіти, центр, провінція автономний район, місто центрального підпорядкування, місто або район та повіт. Головними органами влади у сфері державної політики у системі вищої освіти є Державна Рада, Міністерство освіти Китайської народної республіки. У Китаї відмовилися від жорсткої централізації, що виявляється у залишенні Держрадами під своїм прямим управлінням лише частини ключових вишів. Функції з управління іншими закладами вищої освіти передані на рівень провінцій, автономних районів та муніципальних утворень.

Система централізованої організації навчального процесу в закладах вищої освіти замінюється підприємницькою системою управління ним з такими характеристиками як розширення участі зовнішніх районів, на центральному рівні прийняття інституційних рішень, більший акцент на розробці та впровадженні інституційних стратегій, більший інтерес до методів управління. розвивається в корпоративному світі [3].

У деяких європейських країнах, наприклад, у Фінляндії, був сформований тільки один національний орган з вузькими функціями контролю якості в системі вищої освіти, сформувалися установи з різними наглядовими обов'язками в сфері освіти, що свідчило про значну диференціацію методів і засобів забезпечення якості освітнього процесу. Сьогодні проблема підвищення якості освіти в усьому світі залишається головним інституційним та політичним питанням. Тому виникає необхідність вивчення різних підходів до визначення даної категорії, процес, за допомогою якого держава оцінює та контролює якість вищого навчального закладу в цілому або конкретної освітньої програми.

Показники можливих змінних, необхідних для оцінки якості навчального закладу, так звані показники ефективності. Ці показники можуть бути якісними або кількісними і включати наступний набір даних, працевлаштування випускників, дослідницькі гранти і контракти, кількість статей або досліджень, опублікованих співробітниками студентами, співвідношення інституційних доходів і витрат, а сучасна система забезпечення якості освіти у світі має різні наслідки та характеристики.

Національні агентства, крім проведення перевірок якості, зобов'язані надавати допомогу установам у виконанні їх функцій. При цьому існують неписані «правила» для більшої прозорості якості послуг, що надаються, які знижують потребу в інтенсивному зовнішньому контролі. Перемогти цей негатив можливо завдяки тенденції до правильного визнання акредитації серед різних країн, які прагнуть більшої прозорості таких процедур, які набирають обертів у міжнародній теорії та практиці для підвищення якості організації навчального процесу.

Формулювання висновків і перспектив подальших досліджень в даному напрямку. Незважаючи на різноманітність та специфіку повноважень освітніх інституцій, комплекс реалізованих ними цілей та завдань традиційно системно включає забезпечення, або покращення якості освітньої діяльності в економічному, соціальному та культурному контексті, надання підтримки закладам вищої освіти з покращення якості викладання та навчання, поширення наявного досвіду та

обмін інформацією з проблем якості освіти. У той час як багато національних систем намагаються створити адекватні процедури забезпечення якості вищої освіти, інші навчальні заклади просто набувають фіктивну акредитацію, що обумовлює комерціалізацію забезпечення якості та акредитації закладів вищої освіти.

Державна освітня політика кожної окремо взятої країни є унікальною, оскільки будується на основі національних традицій та особливостей, але це не виключає можливості інтеграційних процесів у сфері вищої освіти. На основі багатовікової традиції, історії, культурі престижних зарубіжних і вітчизняних закладів вищої освіти з урахуванням недоліків і переваг кожної моделі, сьогодні проектується сучасні інноваційні та наукоємні технології в освітній системі університетів. Водночас, позасистемні внутрішньо університетські реформи та інновації малоефективні, а часто і просто шкідливі з точки зору загальної ефективності системи вищої освіти.

Література:

1. Авшенюк Н. М. Болонський процес як регіональний вимір інтернаціоналізації вищої освіти в Європі. *Педагогічна теорія і практика: зб. наук. праць*. К. : КиМУ, 2011. Вип. 2. С. 3–14.
2. Бабін І. І. Забезпечення якості вищої освіти: європейський, національний та інституційний рівні. *Наука і освіта*. 2011. № 1. С. 7–13.
3. Бахрушин В., Горбань О. Якість вищої освіти та сучасні підходи до її вимірювання. *Освіта і управління*. 2012. Т. 15. № 4. С. 7–11.
4. Білошицький С. Міжнародна міграція як різновид сучасної зброї: соціокультурний та політичний аспекти. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2016. № 2. С. 138–156.
5. Біл' М. М. Інституціональні передумови європейського вектору розвитку ринку праці України. *Регіональна економіка*. 2016. № 3. С. 128–134.
6. Вища освіта в Україні: громадська думка студентів. Фонд «Демократичної ініціативи» імені Ілька Кучеріва. 2015. URL: <http://dif.org.ua/article/vishcha-osvita-v-ukraini-gromadska-dumka-studentiv> (дата звернення: 14.03.2022).
7. Гальків Л. І., Гринькевич О. С. Факторний аналіз вартості освітніх послуг в Україні у контексті розвитку людського капіталу. *Актуальні проблеми економіки. Науковий економічний журнал. Серія «Економічні науки»*. 2015. № 1(163). Вип. 8/2014. С. 37–46.
8. Грішнова О. А., Дорош О. В., Шурпа С. Я. Інвестування в людський капітал у системі чинників забезпечення гідної праці : монографія / за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. О. Грішнової. Київ : КНЕУ, 2015. 222 с.

References:

1. Avsheniuk, N. M. (2011). Bolons'kyj protses yak rehional'nyj vymir internatsionalizatsii vyschoi osvity v Yevropi. *Pedahohichna teoriia i praktyka*, 2, 3–14 [in Ukrainian].
2. Babin, I. I. (2011). Zabezpechennia yakosti vyschoi osvity: ievropejs'kyj, natsional'nyj ta instytutsijnyj rivni. *Nauka i osvita*, 1, 7–13 [in Ukrainian].
3. Bakhrushyn, V. & Horban', O. (2012). Yakist' vyschoi osvity ta suchasni pidkhody do ii vymiriuvannia. *Osvita i upravlinnia*, 4, 7–11 [in Ukrainian].
4. Biloshyts'kyj, S. (2016). Mizhnarodna mihratsiia yak riznovyd suchasnoi zbroi: sotsiokul'turnyj ta politychnyj aspekty. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsional'nykh doslidzhen' im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy*, 2, 138–156 [in Ukrainian].
5. Bil', M. M. (2016). Instytutsional'ni peredumovy ievropejs'koho vektoru rozvytku rynku pratsi Ukrainy. *Regional Economy*, 3, 128–134. [in Ukrainian].

6. Vyscha osvita v Ukraini: hromads'ka dumka studentiv. Fond «Demokratychnoi initsiatyvy» imeni Il'ka Kucheriva. 2015. Retrieved from <http://dif.org.ua/article/vishcha-osvita-v-ukraini-gromadska-dumka-studentiv> [in Ukrainian].

7. Hal'kiv, L. I. & Hryn'kevych, O. S. (2015). Faktornyj analiz vartosti osvitnikh posluh v Ukraini u konteksti rozvytku liuds'koho kapitalu. *Aktual'ni problemy ekonomiky. Seriya «Ekonomichni nauky»*, 1(163). Vyp. 8/2014, 37–46 [in Ukrainian].

8. Hrishnova, O. A., Dorosh, O. V. & Shurpa, S. Ya. (2015). Investuvannia v liuds'kyj kapital u systemi chynnykiv zabezpechennia hidnoi pratsi. Kyiv : KNEU [in Ukrainian].

УДК 351.83:331.522.4(477)

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-6\(66\)-2](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-6(66)-2)

Сніжана БОНДАРЕНКО

аспірантка спеціальності «Публічне управління та адміністрування» Запорізького національного університету, вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна, 69600

ORCID: 0000-0002-5327-2339

Snizhana BONDARENKO

Postgraduate Student of "Public Management and Administration", Zaporizhzhia National University, Zhukovsky str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine, 69600

ORCID: 0000-0002-5327-2339

СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ

STATE OF RESEARCH OF THE PROBLEM OF STATE REGULATION OF LABOR RESOURCES OF UKRAINE

Стаття присвячена вивченню стану наукової розробки питання можливості застосування елементів державного регулювання для управління трудовими ресурсами в Україні. У роботі проведено дослідження концептуальних засад сучасної економічної науки та витоків формування самої ідеї держрегулювання. Також проведено аналіз за тематикою регіональної політики та реалізації реформи децентралізації, щоб отримати уявлення про стан наукової розвідки питання повноважень органів місцевого самоврядування щодо регулювання трудових ресурсів регіону. Додатково було розглянуто наукові праці присвячені вивченню питання взаємодії влади та бізнесу. З'ясовано, що виникнення ідеї державного регулювання економічних процесів стало логічним результатом тривалої трансформації економік розвинутих країн та розвитку економічної науки. Однак у кожній країні способи та формати реалізації засад держрегулювання як і саме розуміння цих ідей різняться. Низкою науковців обґрунтовано доцільність та навіть необхідність застосування механізмів державного регулювання для вирішення питання зайнятості та ефективного використання трудових ресурсів. Однак ґрунтовні дослідження щодо можливостей застосування державного регулювання на регіональному рівні для ефективного управління трудовими ресурсами, зокрема, в новостворених громадах із залученням до цього процесу самих органів місцевого самоврядування, місцевого бізнесу, громади та науки як суб'єктів формування регіонального ринку праці відсутні. До цього часу не приділялася увага можливості застосування окремих механізмів державного регулювання для ефективного управління трудовими ресурсами громад та планування їх розвитку. Перспективним напрямом для подальшої роботи є вивчення питання застосування державного регулювання трудових ресурсів України у становищі ускладненої війною економічної ситуації та «кадрового голоду» на територіях, який буде тільки зростати. Окремо варто зауважити, що досі відсутня дієва комплексна система ефективного державного регулювання трудових ресурсів на рівні регіону, що теж є перспективою для майбутніх досліджень.

Ключові слова: державне регулювання, трудові ресурси, ринок праці, громада, децентралізація.

The article is devoted to the study of the state of scientific development of the issue of the possibility of applying elements of state regulation for the management of labour resources in Ukraine. The work examines the conceptual foundations of modern economic science and the origins of the very idea of state regulation. An analysis was also carried out on the subject of regional policy and the implementation of the decentralization reform in order to get an idea of the state of scientific research on the issue of the powers of local self-government bodies to regulate the labour resources of the region. In addition, scientific works devoted to the study of the interaction of government and business were examined. It was found that the emergence of the idea of state regulation of economic processes was a logical result of the long-term transformation of the economies of developed countries and the development of economic science. However, in each country, the methods and formats of implementing the principles of state regulation, as well as the very understanding of these ideas, differ. A number of scientists substantiated the expediency and even the necessity of applying state regulation mechanisms to solve the issue of employment and effective use of labour resources. However, there are no thorough studies on the possibilities of applying state regulation at the regional level for the effective management of labour resources, in particular, in newly created communities with the involvement of local self-government bodies, local business, the community and science as subjects of the formation of the regional labour market. Until now, no attention has been paid to the possibility of applying separate mechanisms of state regulation for effective management of community labour resources and planning of their development. A promising direction for further work is the study of the issue of the application of state regulation of labour resources of Ukraine in the situation of the economic situation complicated by the war and the "personnel famine" in the territories, which will only grow. Separately, it is worth noting that there is still no effective comprehensive system of effective state regulation of labour resources at the regional level, which is also a perspective for future research.

Key words: state regulation, workforce, labor market, community, decentralization.

Постановка проблеми. Масштабні соціально-економічні перетворення тривають в Україні не один десяток років. З часів набуття незалежності Україна не поступово, а в один момент відмовилася від працюючої роками системи – планової економіки, де всі важелі впливу на ринок належали державі. Натомість ціллю став перехід до лібералізму, коли держава займає позицію невтручання в діяльність вільного ринку. Однак система дає збої і Україна всі тридцять років незалежності знаходиться у стані перманентної кризи. На сьогодні ситуація значно погіршується низкою зовнішніх загроз.

Спробою виправити ситуацію є реформа децентралізації. Розпочаті у 2014 році перетворення були активізовані та приведені до наочного і певною мірою якісного результату у 2020 році. У цей рік було сформовано нові адміністративно-територіальні одиниці, розпочато створення земельного ринку, значна частина управлінських повноважень передана на місця.

Децентралізація стала відповіддю на затяжну кризу в українському соціумі, яка не вирішувалася роками. Перш за все децентралізація являє собою проведення адміністративно-територіальних змін – формування ефективних адміністративно-територіальних одиниць (громад), які зможуть майже автономно функціонувати у складі єдиної держави. Громади після активізації децентралізації у 2020 році отримали всі інструменти для розвитку власних територій, реалізації їх потенціалу на повну потужність. Основою ж цього розвитку є програмно-проектний підхід, який має стати вирішальним у діяльності органів місцевого самоврядування. Цей підхід побудований на ідеї вирішення кожного завдання, проблеми, у вигляді проекту – плану дій.

Як і кожен проект так і програма розвитку території має вибудовуватися за єдиною моделлю бізнес-плану, що включає в себе аналіз всіх наявних ресурсів, забезпечення проекту юридичним, організаційним, матеріально-технічним підґрунтям та підготовку команди з реалізації задуманого. Ця команда і є орган місцевого самоврядування, який для реалізації проекту розвитку є каталізатором і провідною ланкою всього процесу. Кадри вирішують все. Це відомо вже давно. І від якості кадрового забезпечення проекту залежить його життєздатність та успіх реалізації. На жаль, нині є дефіцит висококваліфікованих управлінських кадрів на місцях – в новостворених громадах, а самі трудові ресурси територій не регулюються та не планується їх використання.

Мета статті розглянути стан дослідження питання можливості застосування окремих механізмів державного регулювання для управління трудовими ресурсами України, зокрема, провести аналіз наукових праць з проблеми застосування механізмів державного регулювання у сучасних економіках розвинутих країн та наукових доробків щодо стану реалізації реформи децентралізації в Україні, повноважень та можливостей новостворених органів самоврядування в контексті управління наявними в громаді ресурсами.

Наукова новизна даного дослідження полягає в тому, що було проведено аналіз стану наукової розробки питання можливості застосування державного регулювання по відношенню до трудових ресурсів України. Також виявлено пріоритетні напрямки подальших наукових досліджень, зокрема, це вивчення питання застосування окремих механізмів державного регулювання для ефективного управління трудовими ресурсами громад та планування їх розвитку в умовах ускладненої війною економічної ситуація і «кадрового голоду» територій.

Виклад основного матеріалу. Розгляд стану наукової розробки питання доцільно розпочати із вивчення концептуальних засад сучасної економічної науки та виявлення витоків формування самої ідеї держрегулювання. Як стверджує В.М. Феценко потужні течії сучасної економічної теорії завершили формуватися в кінці ХІХ – першій третині ХХ-го століття. Серед них: класична економіка, марксистське економічне вчення, кейнсіанство та ранній інституціоналізм. Ці вчення стали підґрунтям розвитку світової економічної думки протягом всього ХХ століття та стали джерелами провідних наукових концепцій нинішнього тисячоліття [19].

Класична школа політичної економії пропонувала цілісну картину функціонування ринкової економічної системи на засадах саморегулювання. Ринкова економіка це: приватна власність на ресурси; свобода вибору і підприємництва; особистий економічний інтерес, відповідно до якого діє кожний економічний суб'єкт; конкуренція; господарські ризики; ціноутворення як основний координаційний механізм економіки. Однак у чистому вигляді ринкової економіки не існувало і не існує в жодній країні світу [20, с. 69].

Логічним продовженням задумів класичної школи стало марксистське економічне вчення. Ідеї марксизму знайшли відображення в працях ліворадикальної політичної економії [19]. К. Марксом здійснено дослідження економічних проблем капіталістичної системи госпо-

дарства – економічних криз, міжгалузевої конкуренції, суспільного відтворення, що лягли в основу подальших наукових розробок. Послідовниками К.Маркса обґрунтована ідея необхідності ліквідації приватної власності, конкуренції та здійснення планомірного соціально-економічного розвитку на основі суспільної власності під контролем держави через плановий механізм. Економістами цього напрямку сформовані основи командно-адміністративної національної економіки. Командному господарству властиві: одержавленні всі матеріальні ресурси; одержавлення робочої сили; застосування примусових методів активізації працівників; централізоване регулювання економіки на основі державних директив і планів, встановлення основних народногосподарських пропорцій; централізований розподіл виробленого національного продукту; існування величезного бюрократичного апарату управління [20, с. 67].

Командна економіка давала державі величезні можливості для вилучення ресурсів та концентрації зусиль усієї країни на розвиткові кількох ключових стратегічних секторів. Проте, після одного-двох десятиліть практики мобілізаційних проєктів виявлялося, що країна вичерпувала можливості свого екстенсивного розвитку і повинна була переходити до інтенсивного розвитку, який спирався на більш ефективне використання ресурсів [13].

Недоліки попередніх моделей щодо організації економічної системи зумовили формування третього, комбінованого, підходу. Ключовим теоретичним джерелом сучасної економічної теорії став неокласичний напрям економічної думки. Одне з учень пов'язане з іменем Дж.М. Кейнса. Ключовим моментом його теоретичної системи стала теорія ефективного попиту. Саме ефективний попит, а не пропозиція ресурсів визначає рівень зайнятості та національного доходу [19, с. 129]. Саме Дж.М. Кейнс у своїх теоріях наголосив на необхідності активного державного регулювання економічних процесів. За теорією кейнсіанства ринкова система самостійно неспроможна забезпечити стабільність економічного зростання та вирішення цілого ряду соціальних проблем, особливо у сфері зайнятості населення і регулювання національного ринку праці. Тому необхідне державне регулювання на макроекономічному рівні.

Реалізація принципів державного регулювання економічних процесів у кожній країні має свої особливості, що зумовлено специфікою історичного розвитку, структурою економіки, формами державного устрою, особливостями приватного сектору [8].

Наслідком реалізації окремих принципів кейнсіанства та застосування механізмів держрегулювання стало формування систем змішаної економіки. Її суть в тому, що на мікроекономічному рівні відносини регулюються економічними законами ринку, а на макроекономічному – законами держави. Економічними функціями держави при цьому є: підтримка конкуренції і вільного підприємництва; розподіл доходів на основі принципів ринкової економіки; забезпечення повної зайнятості; стабілізація грошового обігу; реалізація програм економічного зростання; виробництво товарів першої необхідності, контроль за виробництвом з урахуванням зовнішніх чинників [20, с. 69].

Більшість розвинутих країн мають змішані економічні системи. Американська модель зводиться до використання правових та опосередкованих методів з метою створення сприятливих умов для розвитку конкуренції та підприємництва. Японська – до взаємодії державних органів та корпорацій та спрямована на досягнення стратегічних цілей в економіці. Шведська модель це доволі активне втручання держави у процес розподілу та перерозподілу доходів задля створення сильної системи соціального захисту населення. Середземноморська модель спрямовує соціальну політику в основному на соціально вразливі верстви населення. Континентальна (німецька) модель характеризується обсягами перерозподілу через бюджет ВВП до 50%, формуванням страхових фондів переважно за рахунок роботодавців, розвиненою системою соціального партнерства, орієнтацією на повну зайнятість населення. Англосаксонська модель передбачає, навпаки, до 40% перерозподілу ВВП, переважно пасивну державну політику зайнятості, високу частку приватних і суспільних компаній у наданні соціальних послуг [20].

Отже, можна зробити перший висновок, що виникнення ідеї державного регулювання економічних процесів стала логічним результатом тривалої трансформації економік розвинутих країн та розвитку економічної науки. Однак у кожній країні способи та формати реалізації засад держрегулювання як і саме розуміння цих ідей різняться.

Сучасні українські дослідники О. С. Сенишин, М. О. Горинь та О. О. Кундицький пропонують розглядати державне регулювання економічних процесів як сукупність стандартних цілеспрямованих заходів і процедур, які систематично ініціюють, запроваджують і здійснюють у соціально-економічній системі на локальному, регіональному, національному і глобальному рівнях для забезпечення

умов ефективного функціонування і розвитку економічної системи. Це процес впливу державної влади на умови, спосіб і характер дій суб'єктів економічної системи відповідно до її пріоритетів [14].

Інший український дослідник Б. В. Дергалюк у своїх дослідженнях також приділяв увагу питанням реалізації принципів державного регулювання, зокрема, вивчав еволюцію теорій держрегулювання структурних зрушень в економіці. Науковець доходить висновку, що поступовий розвиток інструментів та механізмів державного регулювання привів до формування сучасної – структуралістської парадигми, у рамках якої здійснюється структурне регулювання економіки в більшості розвинутих країн. Головною особливістю цієї парадигми є історично обумовлене поєднання різнонаправлених науково-методичних підходів з метою досягнення оптимальних пропорцій національного господарства та уникнення можливих структурних криз [3, с. 16].

На необхідності активного державного регулювання економічних процесів наголошує Л.С. Шевченко. Він визначає, що діяльність держави в економічній сфері має дві головні складові. Перша – це діяльність держави як власника засобів виробництва. Державна власність зосереджена насамперед у стратегічних галузях економіки, де приватні інвестиції не можуть забезпечити реалізацію довгострокових проєктів. Як приклад науковець наводить аерокосмічну промисловість, атомну енергетику, капіталоемні та наукоємні виробництва, фундаментальну науку, залізничний транспорт, пошту, телекомунікації. Держава також здійснює виробництво суспільних благ – освіта, оборона, охорона здоров'я. Однак у всіх країнах з розвинутою ринковою економікою підходи до визначення пріоритетних для державного підприємництва галузей різняться [20].

Можливості реалізації державного управління економікою досліджує також Є.М. Ігнатова. Вченою висвітлено теоретичні і практичні аспекти регулювання економіки: сутність і класифікація, функції та роль, особливості фінансової, структурної, інноваційної, регіональної, соціальної політики. Окрема увага приділяється аспектам регіональної економічної політики держави. Зокрема економічна політика має ґрунтуватися на забезпеченні регіонів можливостями для самостійного розвитку на умовах самофінансування та самозабезпечення. До економічної політики автор відносить вирішення питань бюджетної та податкової політики; планування; прогнозування та програму-

вання розвитку регіону; використання природних ресурсів; розміщення продуктивних сил тощо. Паралельно держава має реалізовувати політику в соціальній сфері. Серед ключових завдань: забезпечення зростання рівня добробуту населення; соціальний захист; забезпечення громадянам рівних прав і можливостей. Наступна складова державної економічної політики на рівні регіону є вдосконалення та розвиток інвестиційної діяльності в регіоні. Окремим завданням є гальмування депопуляційних процесів і деструктування населення, оскільки демографічний стан регіонів є важливим фактором соціально-економічного розвитку країни [6].

Ряд дослідників також дає відповідь на питання чи можуть трудові ресурси виступати одним із об'єктів державного регулювання.

Питання державного регулювання трудових ресурсів окремо розглядав дослідник А.І. Щетинін. Так, ним розглянуті можливості застосування державного регулювання зайнятості та відтворення робочої сили, проаналізовано досвід та моделі в цьому напрямку провідних країн світу [21].

Питанню управління трудовими ресурсами приділили увагу українські дослідники Є.П. Качан та Д.Г. Шушпанов. Вони висвітлювали питання державної політики щодо демографії та нормативно-правової бази в галузі ринку праці, державної політики зайнятості, планування і прогнозування трудового потенціалу, механізмів регулювання трудових доходів, соціальної політики держави, соціального партнерства тощо. Завданням державного управління трудовими ресурсами вони вважають задоволення потреб економіки у кваліфікованих кадрах; забезпечення ефективної зайнятості працездатної частини населення, його розподілу за сферами застосування праці, територією; ефективне використання трудових ресурсів [7].

В. В. Сьомченко вивчаючи сучасний стан трудових ресурсів України та її регіонів зауважив, що трудовий потенціал залежить від громадян країни, а тому варто проводити заходи з підвищення тривалості життя українців, створення умов для творчого розвитку працівників, забезпечення безпечного навколишнього середовища. Окремо науковець вважає потрібно проводити комплексне державне регулювання для залучення працездатного населення до зайнятості в важливих секторах економіки України.

В свою чергу В. Рижих та Н. Морозова вивчали проблеми якості трудового потенціалу на українському ринку праці. Вони зазначають на необхідності усунення галу-

зевих і регіональних диспропорцій у структурі зайнятості шляхом відтворення системи робочих місць, сприяння розвитку територій, економічний потенціал яких не забезпечує високі темпи розширення сфери застосування праці [12].

В. Г. Федоренко, О. М. Діденко та Ю. Б. Пінчук досліджували систему економічних механізмів державного регулювання ринку праці в сучасних умовах та запропонували власні шляхи їх вдосконалення. Так, першочерговою є розробка науково-практичної концепції системи економічних механізмів державного регулювання ринку праці як на національному, так і на регіональному рівнях. Наступна умова – визначення державних пріоритетів інноваційно інвестиційного розвитку економіки як країни, так і її окремих регіонів, щоб закладалися основи для формування сучасних високотехнологічних робочих місць, попиту на кваліфікованих працівників. Далі це реалізація програм державних дотацій і дієвих субсидій підприємцям, пільгового кредитування, на створення нових робочих місць та працевлаштування безробітних, проведення сприятливої податкової та митної політики. Наступним кроком є посилення впливу системи грошово кредитних механізмів на державну підтримку економіки, інноваційного розвитку виробництва, підприємницької діяльності [18, с.16].

Н.А. Леоненко досліджував роль трудового потенціалу у відтворенні економічного потенціалу регіону. За думкою науковця, забезпечення розвитку економіки пов'язане з управлінням відтворювальними процесами всього комплексу складових економічного потенціалу, однією з яких є трудовий. Створення умов для відтворення трудового потенціалу як регульованого процесу передбачає: використання принципів наукового управління, поєднання політичного й економічного підходів до застосування механізмів державного регулювання; забезпечення принципу балансу інтересів населення й держави як гаранта загальнодержавних інтересів, а також власників засобів виробництва як основних роботодавців у ринковій економіці. Досягнення продуктивного використання трудового потенціалу України за переконаннями вченого є можливим за умови застосування моделі державного регулювання використання трудового потенціалу. Державна політика економічної стратегії має передбачати створення державної інноваційної системи, складовою частиною якої є система підготовки конкурентоспроможного трудового потенціалу [10].

Отже, підводячи проміжний підсумок

проведеного аналізу наукових праць, можна констатувати той факт, що низкою науковців обґрунтовано доцільність та навіть необхідність застосування механізмів державного регулювання для вирішення питання зайнятості та ефективного використання трудових ресурсів країни.

Наступною площиною вивчення стану розробки питання державного регулювання трудових ресурсів України є праці присвячені аналізу виникнення складної економічної ситуації в країні, проведенню ефективної регіональної політики та реалізації реформи децентралізації, зокрема, можливостей органів самоврядування активізувати наявні на їх територіях ресурси.

Н. М.Тюріна, Н. С.Карвацка і Т. В. Назарчук запевняють, що основною причиною сьогоденного стану економіки України є невірною обраною моделлю економічного розвитку. Так, основами економічного розвитку стали – вплив ззовні, бездумне копіювання моделей розвитку інших країн, опора на зовнішню допомогу. А.А Канов зауважує, що в умовах перехідного стану економіки, який нині прийнято фіксувати в Україні, не може бути повної відмови від державної власності, державної підтримки окремих галузей та підприємств, державного фінансування сільського господарства тощо.

У колективній монографії «Теорія та практика регіонального розвитку» за редакцією К.Ф. Ковальчука досліджено сучасний стан державного та регіонального розвитку; технології та інструменти становлення інноваційно нової економіки; підвищення конкурентоспроможності регіону; стан і проблеми бюджетного регулювання регіону; стан розвитку інфраструктури та агропромислового комплексу тощо [16].

М. О. Дергалюк та С. О. Тульчинська у спільній праці вивчали можливості активізації залучення потенціалу регіонів для забезпечення розвитку регіональних економічних систем. Розвиток регіонів залежить, на їх думку, від наявних потенційних можливостей та ефективності використання ресурсів. Потенціалом регіону автори визначають сукупність латентних та наявних потенціалів, можливостей, резервів регіональної економічної системи, які характеризуються різнорідними просторовими особливостями та дають можливість при їх комплексному використанні досягнути поставлених цілей розвитку. На формування потенціалу впливає велика кількість чинників – від географічно-природного розташування до стратегії соціально-економічного розвитку. Потенціал виража-

ється не наявними ресурсами, а зв'язками та особливостями процесів та явищ, що виникають в результаті суспільних відносин у кожній економічно-виробничій формації, між окремими суб'єктами регіональної економічної системи [4].

У монографії «Державне стимулювання інноваційного розвитку суб'єктів господарювання: методологічні засади, світовий та вітчизняний досвід» за редакцією Л. С. Захаркіної розкривається сучасний стан інноваційної діяльності суб'єктів господарювання в Україні, досліджено закордонний досвід та українські реалії участі держави у стимулюванні інноваційних процесів в економіці. Також авторами монографії обґрунтована роль держави у стимулюванні інноваційних процесів в економіці, яка полягає в створенні умов для активної співпраці суб'єктів господарювання із закладами освіти, науки, ринком праці. Окремий акцент в монографії зроблено на місці освіти і науки в стимулюванні інноваційного розвитку економіки, механізмах державної фінансової підтримки [5].

Окремо необхідно розглянути наукові праці за тематикою децентралізації, щоб отримати уявлення про стан наукової розвідки питання повноважень органів місцевого самоврядування щодо регулювання трудових ресурсів.

І. Юркевич вивчає теоретичні та практичні аспекти децентралізації як фундаменту в утвердженні демократії в Україні. Дослідниця наголошує на запровадженні реформи з децентралізації влади на шляху розвитку України як демократичної правової держави. У роботі І. Юркевич проаналізовано законодавчу базу для проведення реформи з децентралізації влади, проблеми процесу децентралізації, переваги децентралізованого управління та можливі ризики [22].

І.В. Гнидюк, Ю.І. Гороховська досліджують теоретичні та методологічні аспекти процесу децентралізації, обґрунтовують важливість децентралізації у процесі реформування місцевого самоврядування, аналізують наукові підходи до визначення змісту та ролі децентралізації у ринковій економіці.

У колективній монографії «Управління стратегічним розвитком об'єднаних територіальних громад: інноваційні підходи та інструменти» досліджуються концептуальні засади реформування місцевого самоврядування й децентралізації влади в Україні, аналізується сучасний стан та проблеми, що виникають під час реформування, узагальнюється відповідний європейський досвід. Авторами пропонуються інноваційні моделі, механізми та інструменти управління стратегічним розви-

тком територіальних громад в умовах децентралізації. Окремо у монографії розглядаються оновлені підходи до надання публічних послуг, роль та можливості співучасті неурядових організацій та територіальних громад у цих процесах, пропонуються підходи до формування громадянських та професійних компетентностей, аналізуються новітні форми участі громадськості в управлінні. Особливо значимі є напрацювання авторів щодо моделі управління інноваційним розвитком територіальних громад та інтеграції науки з практикою на основі моделі потрійної спіралі [17].

Роль децентралізації влади та управління у формуванні засад якісного оновлення змісту державного впливу на соціальні процеси регіональних систем підіймається в роботах Л.М. Мельничука. Науковцем були проаналізовані сучасні теоретичні підходи до розгляду цієї проблематики в теорії державного управління та визначено зміст і форми децентралізації, окремі її складові, типи та моделі здійснення [11].

Особливої уваги потребують наукові праці присвячені вивченню питання взаємодії влади та бізнесу. Дана необхідність обумовлена тим, що після початку реалізації реформи децентралізації повноваження органів місцевого самоврядування значно розширилися і влада на місцях отримала більше інструментів для регулювання трудових ресурсів. Темі взаємодії влади та бізнесу надали великого значення О. Крутій, О. Радченко, Л. Соколік, С.О. Біла, О.В. Шевченко, М.О. Кушнір, В.І. Жук.

Л. Соколік досліджує актуальні проблеми взаємодії влади і бізнесу, теоретико-методологічні підходи до аналізу феномену «взаємодія влади та бізнесу», теоретико-методологічне обґрунтування його значення та сутності в умовах становлення ринкових відносин.

О.В. Тарасевич досліджує господарські повноваження органів місцевого самоврядування як передумову партнерства влади і бізнесу. Доведено, що господарські відносини створюють надійні умови для соціально-економічного розвитку міст України. Науковцем зроблено висновок щодо поліпшення умов співпраці органів місцевого самоврядування і суб'єктів господарювання на основі розширення повноважень місцевих органів у сфері господарювання [15].

Модель тристороннього партнерства держави, бізнесу та громадянського суспільства представлена в роботах В. Є. Слюсаренко. Нині суспільство розділено на три сектори: державний – бізнес – громадянське суспільство. Сьогодення зумовлює налагодження між зазначеними секторами ефективного

партнерства та діалогу, які впливатимуть на ефективність розвитку суспільства, показниками якого є відтворення економіки. В Україні такий механізм не склався ні організаційно, ні функціонально. Як наслідок – система тристороннього партнерства суттєво відстає від потреб суспільства.

Ю. В. Боковикова у своїх роботах визначає причини необхідності взаємодії влади та бізнесу в сучасному соціально-економічному середовищі України, інструменти взаємодії влади та бізнесу і можливості їхнього використання. Так, на думку Ю. В. Боковикова ефективними інструментами взаємодії влади та бізнесу мають стати: залучення представників влади всіх рівнів, спілок підприємців до обговорення проблем підприємництва, розроблення пропозицій органами державної влади, місцевого самоврядування для створення відповідного правового поля та локальних нормативно-правових актів щодо розвитку підприємництва, включення спілок підприємців у нормотворчу діяльність; запровадження спеціальних режимів інвестиційної діяльності з метою стимулювання прискореного розвитку територій з унікальними перевагами; активна діяльність регіональних та місцевих органів влади щодо стимулювання малого та середнього бізнесу; налагодження ефективної та якісної діяльності центрів надання адміністративних послуг; використання фінансового лізингу як інструмента розвитку населених пунктів; прозорість діяльності влади та постійне інформування щодо податкових обов'язків, спрощені процедури оподаткування [1].

Колектив аналітичної доповіді «Децентралізація влади: порядок денний на середньострокову перспективу» проводять аналіз впровадження першого етапу децентралізації влади в Україні. Ними проведено комплексну оцінку процесу формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Також обґрунтовано рекомендації щодо подальшого формування спроможного та відповідального місцевого самоврядування, упорядкування адміністративно-територіального устрою, удосконалення системи організації влади та державного управління, забезпечення територіальної консолідації. Автори роблять висновок, що перший етап реформи децентралізації створив передумови для розширення переліку системних реформ, до реалізації яких може бути безпосередньо долучена місцева влада. Це підвищує запит на поглиблення секторальної децентралізації. У такому контексті ключовим викликом на шляху подальшого

провадження секторальної децентралізації у пріоритетних сферах стає спроможність органів місцевого самоврядування належним чином здійснювати делеговані та власні повноваження. З огляду на наявний прогрес секторальних реформ на поточному етапі децентралізації влади, першочерговими у цьому контексті автори вважають соціальну, культурну та енергетичну сфери.

Колектив авторів посібника «Міське самоврядування в умовах децентралізації повноважень» досліджує теоретичні та прикладні питання децентралізації, концептуальні і правові засади реформування місцевого самоврядування та адміністративно-територіального устрою в умовах децентралізації повноважень в Україні [9]. Також автори апелюють до терміну «розумного зростання громад» та принципів його реалізації. Сам термін до суспільної дискусії було введено А. Ткачуком. Він чітко окреслив нові цілі для громад, які спонукають до запровадження 5 принципів розумного зростання, а саме:

- 1) розумної освіти, яка вчить швидко адаптуватися і надихає до генерування нових ідей;
- 2) розумної місцевої економіки, яка, базуючись на власних конкурентних перевагах і ресурсах, залучає до підприємництва максимальну кількість жителів;
- 3) розумної організації життєвого простору, в якому громадяни мають доступ до основних благ та послуг, а земля, на якій мешкає громада, використовується максимально ефективно і бережеться для майбутніх поколінь;
- 4) розумного використання ресурсів та охорони довкілля;
- 5) розумних людей, котрі культивують здоровий спосіб життя, активність, зайнятість та самозайнятість, освіту впродовж життя [9, с. 93].

Висновки. Таким чином, стан дослідження питання можливості державного регулювання трудових ресурсів України можна охарактеризувати як достатній, але не вичерпний. Дослідниками вивчаються засади держрегулювання та можливості застосування його механізмів в українській економіці. Також низка науковців акцентують увагу на необхідності створення державної системи підготовки конкурентоспроможного трудового потенціалу в регіоні та використання окремих економічних механізмів державного регулювання ринку праці на регіональному рівні.

Окремо ми з'ясували, що є вагома база наукових доробків присвячених вивченню стану і перспективам сучасної регіональної політики України, засад реформування місцевого самоврядування й децентралізації влади. Однак

грунтовні дослідження щодо можливостей застосування державного регулювання на регіональному рівні для ефективного управління трудовими ресурсами, зокрема, в новостворених громадах із залученням до цього процесу самих органів місцевого самоврядування, місцевого бізнесу, громади та науки як суб'єктів формування регіонального ринку праці відсутні. До цього часу не приділялася увага можливості застосування окремих меха-

нізмів державного регулювання для ефективного управління трудовими ресурсами громад та планування їх розвитку.

Ускладнена війною економічна ситуація та кадровий голод на територіях, який буде тільки зростати є перспективним напрямом для подальшої роботи. Окремо варто зауважити, що досі відсутня дієва комплексна система ефективного державного регулювання трудових ресурсів на рівні регіону.

Література:

1. Боковикова Ю. В. Взаємодія влади і бізнесу. *Теорія та практика державного управління*. 2015. Вип. 4. С. 9–16.
2. Гнидюк І. В., Гороховська Ю. І. Децентралізація в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Молодий вчений*. 2015. № 5(1). С. 108–111.
3. Дергалюк Б. В. Еволюція теорій державного регулювання структурних зрушень в економіці. *Агро-світ : науково-практичний журнал*. № 19, жовтень. Київ, 2019. С. 12–16.
4. Дергалюк М. О., Тульчинська С. О. Активізація залучення потенціалу для забезпечення розвитку регіональних економічних систем. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*. Вип 22, 2022. С. 35–39.
5. Державне стимулювання інноваційного розвитку суб'єктів господарювання: методологічні засади, світовий та вітчизняний досвід: монографія / за заг. ред. канд. екон. наук, доц. Л. С. Захаркіної. Суми : Сумський державний університет, 2019. 200 с.
6. Ігнатова Є. М., Кармінська-Белоброва М. В. Державне регулювання економіки : навч. посібник. Харків : ХІУ, 2014. 208 с.
7. Качан Є. П., Шушпанов Д. Г. Управління трудовими ресурсами: навч. посібник. Київ : Вид. дім «Юридична книга», 2003. 258 с.
8. Киреев С. І. Державне регулювання економіки. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=26151 (дата звернення: 10.09.2022).
9. Лелеченко А. П., Васильєва О. І., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації повноважень : навч. посібник. Київ : 2017. 110 с.
10. Леоненко Н. А. Роль трудового потенціалу у відтворенні економічного потенціалу регіону. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Вип. 23, 2018. С. 366–372.
11. Мельничук Л. М. Принцип децентралізації влади як ключовий вектор модернізаційних перетворень у системі державного управління соціальним розвитком регіонів. *Аспекти публічного управління*. 2015. № 7–8. С. 77–84.
12. Рижих В. М., Морозова Н. Г. Особливості структури зайнятості та проблеми якості трудового потенціалу на вітчизняному ринку праці: аспекти державного регулювання. *Державне управління та місцеве самоврядування*. Вип. 3. 2018. С. 84–92.
13. Рутленд Пітер, Юркова О.В. Командна економіка. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Komandna_economika (дата звернення: 10.09.2022)
14. Сенишин О. С., Горинь М. О., Кундичський О. О. Державне регулювання економіки : навч. посібник. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2014. 334 с.
15. Тарасевич О. В. Господарські повноваження органів місцевого самоврядування як передумова партнерства влади і бізнесу. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2012. Вип. 9. С. 152–158.
16. Теорія та практика регіонального розвитку : колект. монографія / за заг. ред. К. Ф. Ковальчука, Л. М. Савчук. Дніпро : Герда, 2016. 583 с.
17. Управління стратегічним розвитком об'єднаних територіальних громад: інноваційні підходи та інструменти : монографія / за заг. та наук. ред. С. М. Серьогіна, Ю. П. Шарова. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2016. 276 с.
18. Федоренко В. Г., Діденко О. М., Пінчук Ю. Б. Удосконалення системи економічних механізмів державного регулювання ринку праці як чинник забезпечення продуктивної зайнятості населення. *Економіка та держава*, 2012. № 1. С. 13–16.
19. Фещенко В. М. Сучасні економічні теорії: концептуальні витоки, критерії та перспективи розвитку. *Формування ринкової економіки : зб. наук. праць. Спец. вип. «Методологічні проблеми сучасної політичної економії»*. Київ : КНЕУ, 2011. С. 121–132.
20. Шевченко Л. С. Основи економічної теорії: підручник. Харків : Право, 2008. 448 с.
21. Щетинін А. І. Політична економія: підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 480 с.
22. Юркевич І. Децентралізація та реформування місцевого самоврядування в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 3. С. 100–104.

References:

1. Bokovykova, Yu. V. (2015). Vzaiemodiiia vlady i biznesu [Reciprocity of authority and business]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia – Theory and practice of public administration*, 4, 9–16 [in Ukrainian].
2. Hnydyuk, I.V., & Gorokhovska Yu.I. (2015) Detsentralizatsiia v Ukraini: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku [Decentralization in Ukraine: current situation and development prospects]. *Molodyi vchenyi – Young Scientist*, 5(1), 108–111 [in Ukrainian].
3. Dergalyuk, B. V. (2019). Evoliutsiia teorii derzhavnoho rehuliuвання strukturnykh zrushen v ekonomitsi [Evolution of state regulation theories of structural disorders in economy]. *Ahrosvit: naukovo-praktychnyi zhurnal – Journal «Agrosvit»*, 19, 12–16 [in Ukrainian].
4. Dergalyuk, M. O. & Tulchynska S. O. (2022). Aktyvizatsiia zaluchennia potentsialu dlia zabezpechennia rozvytku rehionalnykh ekonomichnykh system [Activation of potential's attraction to ensure the regional economic systems' development]. *Ekonomichnyi visnyk NTUU «Kyivskiy politekhnichnyi instytut» – Economic Bulletin of National Technical University of Ukraine «Kyiv Polytechnic Institute»*, 22, 35–39 [in Ukrainian].
5. Zakharkina, L. S. (Eds.). (2019). Derzhavne stymuliuвання innovatsiinoho rozvytku subiektiv hospodariuvannya: metodolohichni zasady, svitovy ta vitchyzniani dosvid : monohrafiia [State stimulation of innovative development of business entities: methodological principles, world and domestic experience: monograph]. Sumy: Sumy State University [in Ukrainian].
6. Ignatova, E. M. & Karminska-Belobrova, M. V. (2014). Derzhavne rehuliuвання ekonomiky: navch. posibnyk [State regulation of the economy: education. manual]. Kharkiv: KhIU [in Ukrainian].
7. Kachan, E. P. & Shushpanov, D.G. (2003) Upravlinnia trudovymy resursamy: navch. posibnyk [Management of labor resources: education. manual]. Kyiv: «Iurydychna knyha» [in Ukrainian].
8. Kireev S. I. (2007). Derzhavne rehuliuвання ekonomiky [State regulation of economy]. Retrieved from https://esu.com.ua/search_articles.php?id=26151 [in Ukrainian].
9. Lelechenko, A. P., Vasyliieva, O.I., Kuybida, V. S. & Tkachuk, A.F. Mistseve samovriaduvannya v umovakh detsentralizatsii povnovazhen: navch. posibnyk [Local self-government in conditions of decentralization of powers: education. manual]. Kyiv [in Ukrainian].
10. Leonenko, N. A. Rol trudovoho potentsialu u vidtvorenni ekonomichnoho potentsialu rehionu [Role of labor potential in reconstruction of economic potential of the region]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky – Global and national economic problems*, 23, 366–372.
11. Melnychuk, L. M. (2015) Prynysyp detsentralizatsii vlady yak kliuchovyi vektor modernizatsiinykh peretvoren u systemi derzhavnoho upravlinnia sotsialnym rozvytkom rehioniv [The principle of decentralization of power as a key vector of modern reforms in public administration of the social development of regions]. *Aspekty publichnoho upravlinnia – Personnel policy and public service*, 7–8, 77–84.
12. Ryzhikh, V. M. & Morozova, N. G. (2018). Osoblyvosti struktury zainiatosti ta problemy yakosti trudovoho potentsialu na vitchyznianomu rynku pratsi: aspekty derzhavnoho rehuliuвання [Peculiarities of the employment structure and problems of labor potential quality in the domestic labor market: aspects of public regulation]. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannya – Public Administration and Local Government*, 3, 84–92.
13. Rutland, P. & Yurkova, O. V. (2007). Komandna ekonomika [Planned economy]. Retrieved from http://www.history.org.ua/?termin=Komandna_ekonomika [in Ukrainian].
14. Senyshyn, O. S., Horyn, M. O. & Kundytyskiy, O. O. (2014). Derzhavne rehuliuвання ekonomiky : navch. posibnyk [State regulation of the economy: education manual]. Lviv: Ivan Franko Lviv National University [in Ukrainian].
15. Tarasevich, O. V. (2012). Hospodarski povnovazhennia orhaniv mistsevoho samovriaduvannya yak peredumova partnerstva vlady i biznesu [Economic powers of local self-government bodies as a prerequisite for partnership between government and business]. *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava – Scientific notes of Lviv University of Business and Law*, 9, 152–158.
16. Kovalchuk, K.F., Savchuk, L. M. (Eds.). (2016). Teoriia ta praktyka rehionalnoho rozvytku: kolekt. monohrafiia [Theory and practice of regional development: monograph]. Dnipro: «Herda» [in Ukrainian].
17. Serohina, S. M., Sharova, Yu. P. (Eds.). (2016) Upravlinnia stratehichnym rozvytkom obiednanykh terytorialnykh hromad: innovatsiini pidkhody ta instrumenty : monohrafiia [Management of strategic development of united territorial communities: innovative approaches and tools: monograph]. Dnipro : DRIDU NADU [in Ukrainian].
18. Fedorenko, V. H., Didenko, O. M. & Pinchuk Yu. B. (2012). Udoskonalennia systemy ekonomichnykh mekhanizmiv derzhavnoho rehuliuвання rynku pratsi yak chynnyk zabezpechennia produktyvnoi zainiatosti nase-lennia [Improvement of the system of economic mechanisms of state regulation of the labor market as a factor in ensuring productive employment of the population]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and the state*, 1, 13–16.
19. Feshchenko, V. M. (2011). Suchasni ekonomichni teorii: kontseptualni vytoky, kryterii ta perspektyvy rozvytku [Modern economic theories: conceptual origins, criteria and development prospects]. *Formuvannya rynkovoї ekonomiky: zb. nauk. prats. – Formation of market economy in Ukraine*, 121–132.
20. Shevchenko, L. S. (2008). Osnovy ekonomichnoi teorii: pidruchnyk [Fundamentals of economic theory: a textbook]. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
21. Shchetynin, A. I. (2011). Politychna ekonomiiia: pidruchnyk [Political economy : a textbook]. Kyiv : Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].
22. Iurkevych, I. (2017). Detsentralizatsiia ta reformuvannya mistsevoho samovriaduvannya v Ukraini [Decentralization and reform of local self-government in Ukraine]. *Aktualni problemy pravoznavstva – Actual problems of jurisprudence*, 3, 100–104.

УДК 351/354

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-6\(66\)-3](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-6(66)-3)

Андрій ВАСИЛЕНКО

кандидат геологічних наук, державний експерт, Міністерство освіти і науки України, проспект Перемоги, 10, м. Київ, Україна, 01135
ORCID: 0000-0001-9283-5117

Andrii VASYLENKO

PhD in Geology, State Expert, Ministry of Education and Science of Ukraine, 10 Peremohy Avenue, Kyiv, Ukraine, 01135
ORCID: 0000-0001-9283-5117

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ВІДКРИТОЇ НАУКИ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСЛІДНИЦЬКОГО ПРОСТОРУ (ПРИКЛАД РЕСПУБЛІКИ БОЛГАРІЇ)

THE ESTABLISHMENT AND IMPLEMENTATION OF THE STATE OPEN SCIENCE POLICY IN THE EUROPEAN RESEARCH AREA COUNTRIES (REPUBLIC OF BULGARIA EXAMPLE)

У статті поведено аналіз державної політики відкритої науки в Республіці Болгарії. **Актуальність обраної теми та досліджуваної проблеми** обумовлена тим, що Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами передбачає курс України, що спрямований на залучення її до Європейського дослідницького простору. Таке залучення неможливе без узгодження діючих державних політик у сфері науки. Тому розгляд існуючого прикладу і розкриття специфіки підходу до втілення в життя парадигми відкритої науки на державному рівні Республіки Болгарії сприятиме кращому розумінню необхідних напрямків дій при розробленні української державної політики відкритої науки, яка пришвидшуватиме євроінтеграційні процеси України. Під час підготовки статті було опрацьовано ряд матеріалів українських та іноземних (зокрема болгарських) вчених, однак **аналіз останніх досліджень і публікацій** показав, що, незважаючи на приділену увагу дослідників до проблематики відкритої науки, відзначається низький рівень дослідження цього питання з точки зору державного управління. **Мета статті** полягає у висвітленні процесу становлення державної політики відкритої науки та запровадження сучасних механізмів її реалізації в країнах Європейського дослідницького простору на прикладі Республіки Болгарії. Відповідно до мети у **основному матеріалі дослідження** наведено приклади взаємодії інституцій держави та науки. Також були показані приклади заходів, які можуть бути розглянуті та вжиті для створення й реалізації автентичної української візії на наукову діяльність з урахуванням залучення України до Європейського дослідницького простору. При проведенні наукових розвідок дослідник спирався на такі документи як Національна стратегія розвитку наукових досліджень у Республіці Болгарія 2017–2030 рр. та Національний план щодо розвитку ініціативи відкритої науки в Республіці Болгарії. За підсумками дослідження було отримано висновки щодо рівня формування та ступеня реалізації державної політики відкритої науки в Республіці Болгарії. Було відзначено національні особливості такого процесу та надано рекомендації щодо перспектив подальших наукових розвідок.

Ключові слова: відкрита наука, Республіка Болгарія, Європейський дослідницький простір, відкриті дані, дослідницька інфраструктура, e-інфраструктура.

The article analyzes the state policy of open science in the Republic of Bulgaria. The relevance of the chosen topic and the investigated problem is because the Association Agreement between Ukraine and the European Union, the European Atomic Energy Community, and their member states provide for Ukraine's course aimed at attracting it to the European Research Area. Such involvement is only possible by coordinating current state policies in science. Therefore, consideration of the existing example and disclosure of the specifics of the approach to the implementation of the paradigm of open science at the state level of the Republic of Bulgaria will contribute to a better understanding of the necessary directions of action in the development of the Ukrainian state policy of open science, which will speed up the European integration processes of Ukraine. During the preparation of the article, several materials from Ukrainian and foreign (in particular, Bulgarian) scientists were processed, but the analysis of the latest research and publications showed that despite the attention paid by researchers to the problems of open science, a low level of research on this issue from the point of view of public administration is noted. The purpose of the article is to highlight the process of the formation of the state policy of open science and the introduction of modern mechanisms for its implementation in the countries of the European Research Area in the example of the Republic of Bulgaria. Under the goal, the primary material of the study provides examples of the interaction of state institutions and science structures. Examples of measures that can be considered and taken

to create and implement an authentic Ukrainian vision of scientific activity, considering Ukraine's involvement in the European Research Area, were also shown. When conducting scientific investigations, the researcher relied on such documents as the National Strategy for the Development of Scientific Research in the Republic of Bulgaria 2017–2030 and the National Plan for the Development of the Open Science Initiative in the Republic of Bulgaria. Based on the research results, conclusions were obtained regarding the level of formation and degree of implementation of the state policy of open science in the Republic of Bulgaria. The national features of this process were noted, and recommendations were made regarding the prospects for further scientific exploration.

Key words: open science, Republic of Bulgaria, European Research Area, available data, research infrastructure, e-infrastructure.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. 1 вересня 2017 року остаточно вступила в силу Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Пунктом 2 статті 375 цієї угоди передбачено курс України, що спрямований на залучення її до Європейського дослідницького простору (далі – ЄДП) [7].

Таке залучення неможливе без узгодження діючих державних політик у сфері науки в Україні та в країнах ЄДП.

З огляду на те, що в Україні триває процес реформування наукової сфери діяльності, розгляд існуючого прикладу і розкриття специфіки підходу до втілення в життя парадигми відкритої науки на державному рівні Республіки Болгарії сприятиме кращому розумінню необхідних напрямків дій при розробленні української державної політики відкритої науки, яка пришвидшуватиме євроінтеграційні процеси України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблематика розвитку відкритої науки досліджується рядом іноземних та українських вчених достатньо давно. Серед іноземних дослідників варто виділити роботи Р. Пордеса [18], П. Мюррея-Раста [17], А. Делфанті [12], К. Моедаса [16]. Окремо варто відзначити болгарських дослідників проблеми, а саме С. Хасані, Е. Стефанову, К. Стефанова, А. Георгієва та В. Терзієва [13–15, 20].

До українських вчених, що займалися такими дослідженнями, належать О. Березко [11], О. Карпенко [2], М. Шишкіна [9], В. Копанєва [3] та інші.

Зокрема істотний внесок у дослідження питання відкритої науки зроблено О. Чмир. Нею акцентовано, що одним із ключових елементів відкритої науки є відкрита наукова інфраструктура, зокрема: ресурси, що засновані на знаннях, наукові архіви, платформи, репозитарії [8]. Важливим є дослідження

А. Яцишин, якою було обґрунтовано теоретико-методичні основи використання цифрових відкритих систем у підготовці аспірантів і докторантів [10]. До висновків, які варто враховувати при формуванні державної політики, приходить І. Драч під час досліджень можливостей реалізації парадигми відкритої науки в університетах [1]. Окремо варто відзначити дослідження О. Орлюк, яка проводить їх з точки зору правових наук. Нею отримано висновки, що успішність втілення національної політики у сфері відкритої науки залежить від втілення цілей та завдань на рівні актів національного законодавства, а головне – якості правозастосування [6].

Разом з тим, незважаючи на приділену увагу дослідників до проблематики відкритої науки, необхідно відзначити низький рівень дослідження цього питання з точки зору саме державного управління, що може датись взнаки при формуванні та реалізації політики відкритої науки на національному та міжнародному рівні, а тому існує необхідність проведення досліджень у цьому напрямі.

Формулювання мети статті (постановка завдання). У статті поставлено за мету висвітлення процесу становлення державної політики відкритої науки та запровадження сучасних механізмів її реалізації в країнах ЄДП на прикладі Республіки Болгарії. Відповідно до мети у статті наведено приклади взаємодії інституцій держави та науки. Також у статті показані приклади заходів, які можуть бути розглянуті та вжиті для створення й реалізації автентичної української візії на наукову діяльність з урахуванням залучення України до ЄДП.

Виклад основного матеріалу дослідження. Передумови для переходу Республіки Болгарії до державної політики відкритої науки були закладені в Національній стратегії розвитку наукових досліджень у Республіці Болгарія 2017–2030 рр. [4]. Основні ж положення було окреслено в Національному плані щодо розвитку ініціативи відкритої науки в Республіці Болгарії, затвердженому наказом Міністерства освіти і науки Республіки Болгарії (далі – МОН РБ) № РД-09-3542 від 10.12.2020 [5].

При формуванні державної політики відкритої науки в Республіці Болгарія основною її метою було визначено надання дослідникам і громадськості доступу до наукових публікацій, дослідницьких даних та результатів досліджень відкритим і недискримінаційним способом на якомога більш ранньому етапі процесу розповсюдження, а також забезпечення можливості їх повторного використання.

Для досягнення цієї мети необхідними є [5]:

- здійснення скоординованої діяльності на національному та інституційному рівнях відповідно до принципів та виконання зобов'язань Республіки Болгарії щодо ініціативи відкритої науки;

- створення механізмів та вжиття заходів для реалізації цілей та інструментів залучення науково-дослідної спільноти;

- побудова, підключення та вдосконалення систем та е-інфраструктур для забезпечення можливості обміну та довгострокового зберігання наукових публікацій і дослідницьких даних у цифровій формі відповідно до принципів FAIR;

- координація учасників процесу надання та використання наукової інформації з відкритим доступом науковими установами (далі – НУ) та закладами вищої освіти (далі – ЗВО), у тому числі науково-дослідних інфраструктур, шляхом визначення стандартів введення, зберігання, опису та використання наукової інформації з відкритим доступом;

- стимулювання активної участі науковців та організацій у культурі обміну науковою інформацією та її прийняття як стандартної практики науково-дослідницької спільноти. Адаптація систем оцінювання НУ та ЗВО до цілей відкритої науки, забезпечення фінансування їх дослідницької діяльності за результатами;

- координація та сумісність національних і європейських політик, ініціатив та інфраструктур, пов'язаних з відкритою наукою, включаючи Європейську хмару відкритої науки (далі – EOSC);

- популяризація ініціативи щодо відкритої науки серед широкої громадськості з метою розвитку навичок, компетенцій та створення передумов для розвитку громадянської науки;

Реалізуючи державну політику відкритої науки планується забезпечити:

- прозорість та підзвітність державного фінансування наукової діяльності;

- належне зберігання дослідницьких даних, публікацій і результатів досліджень;

- підтримку перевірки результатів досліджень;

- уникнення дублювання зусиль вчених, у тому числі за рахунок можливості повторного використання дослідницьких даних;

- видимість болгарських вчених, їхніх наукових результатів та підвищення їх особистого індексу цитування;

- підвищення інноваційного потенціалу шляхом поєднання власних знань вченого з наявними науковими результатами досліджень, що фінансуються державою;

- посилення ролі наукових досліджень при вирішенні економічних і соціальних проблем;

- вигоди особам, які не працюють у науковій сфері, шляхом надання доступу до інформації, що може бути корисна при здійсненні своєї професійної діяльності (наприклад, у сфері освіти, охорони здоров'я тощо), а також надання можливості впливу на розвиток наукових досліджень через ідеї, запитання або участь у зборі інформації.

Фінальним етапом впровадження набору політик, дій, стандартів та залучення учасників до процесу поширення відкритості в сфері науки стане формування Болгарської хмари відкритої науки (далі – BOSC). Основним завданням BOSC стане створення необхідних передумов для інтеграції та сумісності з принципами, стандартами, технологіями та архітектурою EOSC через координацію між НУ та ЗВО, включаючи наукові інфраструктури на національному рівні. Для реалізації цих цілей МОН РБ, Національний центр інформації та документації (далі – НЦІД) та інституції, що фінансують наукові дослідження та інновації, будуть вести постійний діалог стосовно потреб користувачів щодо функціональних специфікацій для BOSC та оптимальної моделі її впровадження [5, 19]

Доступ до наукової інформації буде максимально спрощений і здійснюватиметься через єдину точку входу – Болгарський портал відкритої науки (<https://bpos.bg/>), через веб-інтерфейс. Цей портал, дотримуючись принципів EOSC, уніфікує доступ до окремих точок входу різних наукових е-інфраструктур Республіки Болгарії, надаючи користувачам можливість доступу до ресурсів, пропонованих BOSC.

Реалізація державної політики відкритої науки в Республіці Болгарія вже має певні успіхи.

Перш за все, було проведено ряд досліджень та аналіз передових практик і тенденцій у розвитку ініціативи відкритої науки в ЄС, збір інформації про наявних і потенційних постачальників і користувачів наукових ресурсів і послуг, а саме [5]:

- аналітичне дослідження політики, стратегій, планів країн, у яких ініціатива щодо відкритого доступу до наукової інформації перебуває на просунутій стадії впровадження, з метою сприяння у процесі встановлення

стратегічної, фінансової та правової бази і визначення зобов'язань держави та різних організацій щодо відкритої науки;

– аналітичне дослідження функціонування е-інфраструктур, у тому числі з метою визначення конкретних рішень, необхідних для побудови узгодженої архітектури та технічної основи, яка забезпечує взаємодію між системами, задіяними в розробці проєкту EOSC;

– вивчення передових практик щодо пошуку та доступності даних, а також існуючих практик і можливостей використання національного репозитарію, у тому числі НУ та ЗВО, які не мають необхідних ресурсів для підтримки власних інституційних репозитаріїв;

– визначення всіх доступних наукових сховищ для зберігання даних, комп'ютерних кластерів для високопродуктивних обчислень, автоматизованих систем навчання та інших дослідницьких інфраструктур національного значення;

– збір інформації про діючі системи, хаби та портали EOSC, визначення доступних і запланованих стандартів і протоколів, які вибрані та рекомендовані для підтримки суб'єктами, включеними до EOSC;

– аналіз відповідності Національної науково-освітньої телекомунікаційної мережі вимогам GEANT (забезпечення необхідної швидкості передачі даних, якості, безпеки та надійності мережевої інфраструктури);

– виявлення публікацій, що вже є у відкритому доступі, та вивчення можливостей переговорів з науковими видавцями щодо просування та створення умов для публікацій у відкритому доступі, включаючи питання вартості публікації, періоду ембарго, можливості самоархівування;

– підготовка та публікація концепції реалізації принципу відкритого доступу до наукової інформації в Республіці Болгарія.

З урахуванням результатів вищезгаданих досліджень Республіка Болгарія вжила ряд заходів для реалізації державної політики відкритої науки.

Перш за все необхідно відзначити активність в долученні країни до проєкту EOSC. Була поставлена мета створити модель організації наукової інформації, відповідно до стандартів EOSC та OpenAIRE, яка буде підтримувати та надавати орієнтири ЗВО та НУ у процесі побудови інституційних репозитаріїв для відкритого доступу до наукової інформації. Початковою задачею було визначено проєктування архітектури (програмне та апаратне забезпечення), стандартів та протоколів, а також розроблення або залучення програмного забезпечення з відкритим кодом для

реалізації обраної архітектури. Як результат, було створено прототип BOOSC, протестовано його роботу із початковим набором об'єктів, включаючи аналіз та паспортизацію з детальним набором метаданих, здійснено оцінку ефективності роботи прототипу [5, 19].

Разом з тим, з метою запобігання фрагментації та дублювання зусиль через реалізацію координації між існуючими науковими електронними інфраструктурами та проєктами, було здійснено вибір координаційного органу для координації вчених, НУ та ЗВО дослідницьких інфраструктур (т.ч. е-інфраструктур), які беруть участь у ініціативі.

МОН РБ делегувало такі повноваження НЦІД, який визначено органом центрального рівня для нагляду та координації реалізації діяльності та комунікації із зацікавленими сторонами щодо реалізації ініціативи [5].

Одним із найважливіших повноважень НЦІД є видання рекомендацій та інструкцій для регулювання таких питань, як: правила та процедура завантаження наукових ресурсів у цифровій формі до наукових репозитаріїв, необхідні стандарти, яких слід дотримуватися під час опису ресурсів, права та зобов'язання користувачів, вимоги до існуючих інституційних репозитаріїв тощо.

Окрім того, задля посилення інтеграції в ЄДП та міжнародне наукове співтовариство шляхом участі в європейських та міжнародних ініціативах у контексті відкритої науки, інфраструктурах та проєктах було визначено відповідальних юридичних осіб з болгарської сторони [5].

Для співпраці з Альянсом дослідницьких даних (RDA) Республіка Болгарія провела серйозну роботу. В рамках третього розширення європейської мережі проєкту RDA Europe 4.0. в жовтні 2019 року на конкурсній основі Республіка Болгарія стала частиною RDA. Відповідно було створено Болгарський вузол RDA, основними цілями якого є заохочення та підтримка болгарської дослідницької спільноти в управлінні та обміні дослідницькими даними, координування та активна взаємодія з усіма зацікавленими науковцями, організаціями та дослідницькими інфраструктурами, а також підтримка болгарських установ, організацій та окремих вчених у їхній участі в RDA. Відповідальними партнерами з болгарської сторони за співпрацю з RDA було визначено Факультет математики та інформатики Софійського університету Святого Климента Охридського. [5]

Для співпраці з ініціативою NI4OS Europe, яка спрямована на підтримку розвитку національних хмар відкритої науки в країнах-учасниках проєкту, включаючи Республіку Болгарія,

просування та перетворення принципів FAIR у стандартну практику, а також надання технічної та організаційної підтримки постачальникам послуг, які хочуть приєднатися до EOSC, відповідальними партнерами з болгарської сторони було визначено Інститут математики та інформатики та Інститут інформаційно-комунікаційних технологій Болгарської академії наук.

Для співпраці з проєктом OpenAIRE, метою якого є здійснити перехід до культури відкритості та обміну науковими результатами та даними, а також запровадити інноваційні способи відкритої та прозорої комунікації в наукових колах відповідальними партнерами з болгарської сторони було визначено Інститут математики та інформатики Болгарської академії наук та Національне науково-освітнє видавництво «Аз-буки».

Для безпосередньої співпраці з проєктом EOSC відповідальних юридичних осіб не визначалося, оскільки Республіка Болгарія, як держава-член ЄС, бере участь в офіційних робочих групах з планування, створення та розвитку EOSC.

З метою функціонування системи для довгострокового архівування, безпечного зберігання, відкритості та відкритого доступу до наукових публікацій, які є результатом наукових досліджень, що фінансуються державою Республіка Болгарія здійснює розроблення та впровадження єдиного централізованого репозитарію та національного порталу відкритого доступу до наукової інформації [5].

Болгарський портал відкритої науки (<https://bpos.bg/>) забезпечує єдину точку входу для легкого та швидкого доступу до наукової інформації та результатів наукових досліджень, які фінансуються в країні за рахунок державних коштів.

Болгарський портал відкритої науки та Національний репозитарій створено відповідно до інструкцій та рекомендацій OpenAIRE. Ресурси в репозитарії описані за допомогою детальних метаданих і постійних ідентифікаторів і доступні для машин та людей через стандартний протокол через їхні постійні ідентифікатори з відповідними обмеженнями. Використовуються стандартні формати та схеми для даних і метаданих, що дозволяє позначати їх чіткими правами доступу та ліцензією для обміну між різними системами та ресурсами.

Здійснено інтеграцію Національного репозитарію з Реєстром викладачів і захищених дисертаційних робіт, таким чином усі захищені дисертаційні роботи, які знаходяться у відкритому доступі, будуть доступні на болгарському порталі відкритої науки, розташованому за адресою <https://bpos.bg/>.

Болгарський портал відкритої науки підтримує функціональність і виконує вибіркоче збирання метаданих з інституційних сховищ відкритого доступу в Республіці Болгарія, які підтримують протокол Ініціативи відкритих архівів для збирання метаданих, які наразі. Станом на 20.02.2023 система влючає 8 репозитаріїв.

Згідно з найновішими стандартами сумісності, інформація з Болгарського порталу відкритої науки, включаючи метадані з указаних репозитаріїв, індексується OpenAIRE.

З метою підвищення прозорості у звітності про проєкти, що фінансуються за рахунок державних коштів, а також більшої видимості досягнутих результатів через Національний репозитарій та його портал можна оприлюднювати звіти про проєкти, що фінансуються державним коштом, що забезпечить більшу прозорість у звітності, більшу наочність досягнутих результатів та громадський контроль.

З метою формування навичок та компетенцій для роботи з репозитарієм та порталом постійно здійснюється проведення тренінгів, популяризація та впровадження його в реальне використання для адміністраторів і співробітників НЦІД та представників НУ та ЗВО, наукових видавництв та акредитованих лікарень.

Для користувачів розроблено допоміжні матеріали щодо загальної роботи з порталом, зокрема пошуку, публікації результатів наукової діяльності в Національному репозитарії відкритого доступу до наукової інформації, організації користувачів, реєстрації та входу в систему. [5]

З метою досягнення сумісності між системами на національному та наднаціональному рівнях і забезпечення безперервного збору метаданих та індексування публікацій з інституційних сховищ були підготовлені та розповсюджені на національному рівні рекомендації, які є практичними вказівками, заснованими на принципах FAIR, досліджених передових практиках і рекомендаціях від визнаних європейських інфраструктур, таких як OpenAIRE та таких ініціатив, як EOSC і GOFAIR, які спрямовані на підтримку НУ і ЗВО організувати свою наукову інформацію таким чином, щоб досягти взаємодії між системами на національному та наднаціональному рівнях і забезпечити безперервний збір метаданих та індексування публікацій з інституційних сховищ.

На період 2021–2025 рр. Республікою Болгарією заплановано ряд заходів для реалізації державної політики відкритої науки.

Загалом, задля сталого розвитку державної політики відкритої науки в Республіці Болгарія за вказаний період планується [5]:

– здійснити забезпечення фінансових та організаційних заходів для організації необхідного навчання щодо застосування відкритого доступу на практиці, управління дослідницькими даними, зберігання та архівування даних, використання парадигми відкритої науки як у рамках системи вищої освіти так і в рамках усіх етапів професійного розвитку вченого;

– забезпечити просування освітніх програм за новими професійними стандартами в галузі технологій обробки даних;

– затвердити чіткі правила, у тому числі у відповідних нормативно-правових актах, щодо відкритого доступу до даних наукових досліджень та результатів наукових досліджень, що фінансуються державою;

– розробити інструменти для періодичного перегляду та звітування про заходи, вжиті для реалізації державної політики відкритої науки та ступінь досягнення поставлених цілей;

– здійснити популяризацію відкритої науки серед широкої громадськості з метою створення передумов для розвитку громадянської науки та зміцнення зв'язку між наукою та бізнесом, у тому числі шляхом розробки та підтримки болгарського порталу відкритої науки;

– налагодити координацію між дослідницькими інфраструктурами на національному рівні з метою забезпечення відкритого доступу до наукової інформації та інтеграції з EOSC;

– забезпечити постійний діалог між залученими установами, організаціями та науковою спільнотою щодо бачення та цілей відкритої науки в Республіці Болгарія.

Для досягнення цих цілей Республікою Болгарією виділено відповідний об'єм фінансування. Окрім того залучено кошти від Європейських структурних та інвестиційних фондів (ЄСІФ). (таб. 1).

Заходи, що планується вжити для досягнення зазначених цілей, є достатньо різноманітними.

Насамперед планується просування парадигми відкритої науки через скоординовану політику на національному та інституційному рівнях, у якій визначено принципи та зобов'язання щодо відкритої науки [5].

Для цього є необхідним проведення широкої роз'яснювальної кампанії та широкого громадського обговорення із зацікавленими сторонами, до якого мають бути долучені МОН РБ, НЦІД, Національне агентство з оцінки та акредитації, НУ та ЗВО, а також окремі науковці та наукові колективи. Одночасно мають проводитись ряд нормативних змін для посилення основних позицій та зобов'язань держави та осіб, яких стосується державна політика відкритої науки, а також забезпечення балансу між її перевагами та впливом на законні інтереси науковців. Поряд з цим має реалізовуватись поетапне закріплення відкритого доступу, обміну та повторного використання дослідницьких даних, наукових публікацій та інших результатів досліджень у політиках/стратегіях НУ та ЗВО.

Ефективна реалізація державної політики неможлива без роботи на місцях, тому увага буде приділена створенню стимулів для активної участі вчених та організацій у культурі обміну науковою інформацією та її прийняття як стандартної практики науково-дослідною спільнотою [5].

Для цього буде проведено широку громадську дискусію щодо необхідних стимулів для участі в ініціативі. Частиною такої дискусії можна вважати ведення переговорів та укладення договорів з державними науковими видавництвами, НУ та ЗВО з метою обговорення та затвердження більш вигідних умов для здійснення наукової публікації у відкритому доступі, включаючи питання вартості публікації, періоду ембарго, можливості самоархівування.

Щоб забезпечити максимально ефективну роботу на місцях держава має допомогти розвитку навичок і компетенцій щодо зберігання, організації та управління дослідницькими даними відкритого доступу [5].

Таблиця 1

Об'єм витрат на потреби формування та реалізації державної політики відкритої науки в Республіці Болгарія на період 2021–2025 рр.

Рік / джерело коштів	2021	2022	2023	2024	2025
Державний бюджет	2 (≈1,02)	3 (≈1,53)	3,5 (≈1,79)	4 (≈2,04)	3 (≈1,53)
ЄСІФ	5 (≈2,55)	5 (≈2,55)	5 (≈2,55)	5 (≈2,55)	5 (≈2,55)
Сума за рік	7 (≈3,57)	8 (≈4,08)	8,5 (≈4,34)	9 (≈4,59)	8 (≈4,08)
Сума за 5 років	40,5 (≈20,66)				

Кошти вказано в млн болгарських левів, в дужках наведено суму в млн євро (за офіційним курсом валют станом на 20.02.2023) [5].

Для цього буде організовано ряд тренінгів, семінарів та конференцій з актуальних питань зберігання, організації та управління НУ та ЗВО доступом наукових даних; надано вказівки та проведено навчання щодо створення плану управління даними, включаючи довгострокове зберігання даних; створено умови для участі вчених у національних або міжнародних мережах, пов'язаних з відкритою наукою; забезпечено розробку освітніх програм, пов'язаних з методами відкритої науки, включаючи управління дослідницькими даними відкритого доступу (розвиток цих навичок буде пріоритетом у підготовці докторантів); а також включено розвиток навичок і компетенцій, пов'язаних з відкритою наукою, як пріоритет у політиках/стратегіях та на інституційному рівні.

Також важливим є створення фінансових інструментів для залучення вчених, таких як автори публікацій та рецензенти, до відкритої науки в межах їх роботи в НУ та ЗВО, у тому числі в контексті участі НУ та ЗВО в конкурсах на виділення фінансових ресурсів. Також має бути здійснено адаптацію систем оцінювання та фінансування для досягнення цілей відкритої науки та надання підтримки для побудови відповідної інфраструктури в НУ та ЗВО.

Разом з тим планується створити стійку систему довгострокового зберігання, організації та управління дослідницькими даними у відкритому доступі [5].

Для цього необхідно здійснити удосконалення та модернізацію існуючих та впровадження нових систем та е-інфраструктур для забезпечення можливості обміну та довгострокового зберігання наукових публікацій та даних досліджень у цифровій формі відповідно до принципів FAIR. Серед всього спектру е-інфраструктур окреме значення має побудова нових та модернізація існуючих репозитаріїв для зберігання та розповсюдження дослідницьких даних з відкритим доступом, впровадження міжнародних стандартів і сертифікатів щодо безпеки та сумісності даних. Разом з тим має здійснюватись розробка нових інструментів і послуг, у тому числі, створення планів управління даними, щоб допомогти вченим опрацьовувати свою наукову інформацію відповідно до принципів FAIR, стандартів сумісності та правил участі в EOSC [5].

Ефективне управління дослідницькими даними у відкритому доступі неможливе без визначення стандартів для зберігання, опису та використання дослідницьких даних у відкритому доступі відповідно до принципів FAIR.

Тому необхідно забезпечити використання стандартних механізмів ідентифікації і вико-

ристання встановлених форматів, стандартів і словників для даних і метаданих, які дозволять обмінюватися та повторно використовувати дані різних наукових дисциплін різними вченими, установами, організаціями та країнами. Такий обмін має відбуватися через відкритий машинний та людський доступ до даних, отриманих у результаті досліджень, що фінансуються державою (за умов дотримання певних умов та обмежень, де це необхідно) у тому числі за допомогою використання доступного програмного забезпечення для обробки та інтерпретації даних. Обміну даними сприятиме використання найменш обмежувальних ліцензій. Окрім того, має бути забезпечена диференціація реалізації принципів FAIR відповідно до специфіки різних наукових досліджень, типів даних та рівня технічної можливості обміну, яка має здійснюватися на інституційному рівні та закріплюватися в політиках окремих організацій, враховуючи стандарти та рекомендації, встановлені на національному рівні [5].

З огляду на стратегічне значення для розвитку ЄДП, що має проєкт EOSC, Республіка Болгарія планує провести адаптацію національної політики, ініціатив та дослідницьких інфраструктур з метою подальшої інтеграції, створення передумов для включення та сумісності з EOSC. Задля цього Республіка Болгарія здійснюватиме заохочення участі НУ та ЗВО та інших установ в ініціативі EOSC, а точніше до участі в якості організацій-членів або спостерігачів в Асоціації EOSC; сприятиме обміну дослідницькими публікаціями та даними та забезпечуватиме застосування принципів FAIR щодо опису та розповсюдження результатів досліджень і даних, у тому числі через розробку інструментів, які допомагають вченим і організаціям створювати цифрові наукові ресурси, які відповідатимуть принципам FAIR; надаватиме підтримку для досягнення юридичної, організаційної, семантичної та технічної сумісності національних дослідницьких інфраструктур та е-інфраструктур відповідно до Рамки Інтероперабельності EOSC. Також планується організація подій різноманітних форматів (конференції, круглі столи, інші заходи), в рамках яких будуть обговорюватися переваги, очікування, проблеми та внесок болгарської науково-дослідної спільноти до проєкту EOSC [5, 19].

Відповідальними за реалізацію державної політики відкритої науки було визначено МОН РБ, Болгарську академію наук, НЦІД, організації, що фінансують наукові дослідження, Національне науково-освітнє видав-

ництво «Аз-буки», НУ та ЗВО, а також Національний інститут досліджень і розвитку [5].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Розглянутий приклад Республіки Болгарії демонструє сучасні напрями розвитку державної політики у сфері науки. Напрямки розвитку такої політики (відкритість дослідницьких даних, наукових публікацій, розвиток е-інфраструктур, участь в EOSC), загалом, є спільними для країн ЄДП, що є закономірним в контексті уніфікації політики відкритої науки для цих країн.

Разом з тим необхідно відзначити, що Республіка Болгарія у своїй державній політиці відкритої науки приділяє недостатньо уваги щодо створення механізмів відкритості

доступу до дослідницької інфраструктури. Цей напрямок в документах державної політики практично практично неокреслений.

Варто звернути увагу на диверсифікацію фінансування реалізації цієї державної політики: кошти на реалізацію залучаються як з державного бюджету, так і з Європейських структурних та інвестиційних фондів, причому останні надають фінансування більше, ніж державний бюджет Республіки Болгарії.

Перспективи подальших розвідок полягають у дослідженні державних політик відкритої науки в таких країнах як Туреччина та Норвегія. Актуальність таких досліджень обумовлена спільним статусом цих країн та України, які є асоційованими з Європейським Союзом країнами.

Література:

1. Драч І. І. Відкрита наука в університетах: цілі та переваги. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2022. № 1(50). С. 90–93.
2. Карпенко О. В., Риженко О. В. Цифрові трансформації та ефективне управління даними в Україні. *Вісн. НАДУ. Серія "Державне управління"*. 2018. № 4(91). С. 157–162.
3. Копанєва В. О. Бібліотека в середовищі цифрової науки: системно-інтеграційна взаємодія. К. : Ліра-К, 2020. 322 с.
4. Министерство на образованието и науката, Република България. Национална стратегия за развитие на научните изследвания в Република България 2017-2030 (По-добра наука за по-добра България). Организация и контрол върху изпълнението на стратегията. *Вестник – Electrotechnica & Electronica*. 2017. № 52(11–12). С. 32–38.
5. Национален план за развитие на инициативата за отворена наука в Република България. URL: https://www.mon.bg/upload/24848/plan-otvorena-nauka_130121.pdf (дата звернення: 22.02.2023).
6. Орлюк О. Політика Відкритої науки в Європейському Союзі як глобальний орієнтир для України: правовий вимір. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2021. № 6. С. 158–172.
7. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 22.02.2023).
8. Чмир О. С. Розвиток в Україні ресурсів, заснованих на знаннях. *Наука, технології, інновації*. 2021. № 4. С. 35–49.
9. Шишкіна М. П. Організація навчального й наукового співробітництва у віртуальних системах відкритої науки у закладах вищої освіти. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2020. № 18(2). С. 122–130.
10. Яцишин А.В. Цифрові відкриті системи у підготовці аспірантів і докторантів : монографія. К. : Компрінт. 2020. 416 с.
11. Berezko O., Laura M. P., Malaguarnera G., Almeida I., Žyra A., Sothearath S., Björnmalm M., Hnatkova E. and Tata M. 2021. "Perspectives on Open Science and Scholarly Publishing: A Survey Study Focusing on Early Career Researchers in Europe." F1000Research. <https://doi.org/10.12688/f1000research.74831.1>
12. Delfanti A. Biohackers. The politics of open science. 2013. URL: https://monoskop.org/images/8/8d/Delfanti_Alessandro_Biohackers_The_Politics_of_Open_Science_2013.pdf (дата звернення: 22.02.2023).
13. Georgiev A., Stefanov K. Bulgarian Open Science Digital Library-First Prototype. *Digital Presentation and Preservation of Cultural and Scientific Heritage*. 2019. № 9. С. 251–258.
14. Hasani S., Stefanova E., Stefanov K., Georgiev A. Are We Ready For Open Science–The Answer Of The Balkan Universities. *Proceedings*. 2020. pp. 1947–1953.
15. Karaivanova A., Atanassov E., Gurov T., Stanchev P., Simeonov G. Bulgarian Contribution to the Open Science Services in NI4OS-Europe. *Digital Presentation and Preservation of Cultural and Scientific Heritage*. 2022. № 12. pp. 299–306.
16. Moedas C. Citizen science: innovation in open science, society and policy. UCL Press. 2018.
17. Murray-Rust P. Open data in science. *Nature Precedings*. 2008. № 1-1.
18. Pordes R. The open science grid (No. FERMILAB-CONF-04-466-CD). Fermi National Accelerator Lab.(FNAL), Batavia, IL (United States). 2004.
19. Stanchev P., Stefanov K. Bulgarian Open Science Cloud. *Digital Presentation and Preservation of Cultural and Scientific Heritage*. 2019. № 9. pp. 259–264.
20. Terziev, V. The open science as part of knowledge sharing. *Knowledge-International Journal*. 2021. № 46(1). pp. 83–90.

References:

1. Drach, I. (2022) Vidkryta nauka v universytetakh: tsili ta perevahy. [Open science in universities: goals and advantages] *Naukovyi visnykUzhhorodskoho universytetu- Scientific Bulletin of Uzhhorod University*, 1(50), 90–93. [in Ukrainian]
2. Karpenko, O. V. & Ryzhenko, O. V. (2018). Tsyfrovi transformatsiyi ta efektyvne upravlinnya danymy v Ukrayini. [Digital transformations and effective data management in Ukraine] *Visn. NADU. Seriya “Derzhavne upravlinnya”- Bulletin of the NAPA, Series “Public Administration”*, 4(91). 157–162. [in Ukrainian]
3. Kopanieva, V. (2020) Biblioteka v seredovyschi tsyvrovoi nauky: systemno-intehratsiina vzaiemodiia [Library in the environment of digital science: system integration interaction]. Kyiv : Lira-K [in Ukrainian]
4. Ministry of Education and Science, Republic of Bulgaria. (2017) National strategy for the development of scientific research in the Republic of Bulgaria 2017-2030 (Better science for a better Bulgaria). 5. Organization and control over the implementation of the strategy. *Journal – Electrotechnica & Electronica*. 52(11–12), 32–38 [in Bulgarian]
5. National plan for the development of the open science initiative in the Republic of Bulgaria (2021). Retrieved from https://www.mon.bg/upload/24848/plan-otvorena-nauka_130121.pdf [in Ukrainian]
6. Orliuk, O. (2021). Polityka Vidkrytoi nauky v Yevropeiskomu Soiuzi yak hlobalnyi oriientyr dlia Ukrainy: pravovyi vymir [Open Science policy in the European Union as a global reference point for Ukraine: legal dimension] *Theory and practice of intellectual property – Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti*, (6), 158–172. [in Ukrainian]
7. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnyimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony [Association Agreement between Ukraine, on the one side, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other side] (2014). *Ukrainian Law- Zakonodavsto Ukrainy*. Retrieved from http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011 [in Ukrainian]
8. Chmyr, O. (2021) Rozvytok v Ukraini resursiv, zasnovanykh na znanniakh. [Development of knowledge-based resources in Ukraine] *Nauka, tekhnolohii, innovatsii – Science, technologies, innovations*. 4. 35–49. Retrieved from http://nti.ukrintei.ua/wp-content/uploads/2022/01/%D0%A7%D0%B-%D0%B8%D1%80_4-21.pdf [in Ukrainian]
9. Shyshkina, P. (2020) Orhanizatsiia navchalnoho y naukovooho spivrobitnytstva u virtualnykh systemakh vidkrytoi nauky u zakladakh vyshchoi osvity [Organization of educational and scientific cooperation in virtual systems of open science in institutions of higher education] *Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy-Adult education: theory, experience, perspectives*, 18(2), 122–130. [in Ukrainian]
10. Iatsyshyn, A. (2020) Tsyfrovi vidkryti systemy u pidhotovtsi aspirantiv i doktorantiv: monohrafiia [Digital open systems in the training of graduate and doctoral students: monograph]. Kyiv : Kompyrnt, 416 p. [in Ukrainian]
11. Berezko O., Laura M. P., Malaguarnera G., Almeida I., Žyra A., Sohearath S., Björnmalm M., Hnatkova E. and Tata M. (2021). “Perspectives on Open Science and Scholarly Publishing: A Survey Study Focusing on Early Career Researchers in Europe.” *F1000Research*. <https://doi.org/10.12688/f1000research.74831.1>
12. Delfanti, A. (2013). Biohackers. The politics of open science. Retrieved from https://monoskop.org/images/8/8d/Delfanti_Alessandro_Biohackers_The_Politics_of_Open_Science_2013.pdf
13. Georgiev, A., & Stefanov, K. (2019). Bulgarian Open Science Digital Library-First Prototype. *Digital Presentation and Preservation of Cultural and Scientific Heritage*, 9. 251–258.
14. Hasani, S., Stefanova, E., Stefanov, K., & Georgiev, A. (2020). Are We Ready For Open Science–The Answer Of The Balkan Universities. In *ICERI2020 Proceedings*, pp. 1947-1953.
15. Karaivanova, A., Atanassov, E., Gurov, T., Stanchev, P., & Simeonov, G. (2022). Bulgarian Contribution to the Open Science Services in NI4OS-Europe. *Digital Presentation and Preservation of Cultural and Scientific Heritage*, 12, 299–306.
16. Moedas, C. (2018). *Citizen science: innovation in open science, society and policy*. UCL Press.
17. Murray-Rust, P. (2008). Open data in science. *Nature Precedings*, 1-1.
18. Pordes, R. (2004). The open science grid (No. FERMILAB-CONF-04-466-CD). Fermi National Accelerator Lab.(FNAL), Batavia, IL (United States).
19. Stanchev, P., & Stefanov, K. (2019). Bulgarian Open Science Cloud. *Digital Presentation and Preservation of Cultural and Scientific Heritage*, 9, 259–264.
20. Terziev, V. (2021). The open science as part of knowledge sharing. *KNOWLEDGE-International Journal*, 46(1), 83–90.

УДК 316

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-6\(66\)-4](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-6(66)-4)

Богдан МАЛЕНКО

аспірант спеціальності публічне управління та адміністрування, Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, вул. Академіка Ромоданова, 12/2, Київ, Україна, 04050

ORCID: 0000-0001-8501-2737

Bohdan MALENKO

Doctoral Student, Specialization Public Administration, Educational and scientific institute of public administration and civil service of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Akademika Romodanova str., 12/2, Kyiv, Ukraine, 04050

ORCID: 0000-0001-8501-2737

ВІДСУТНІСТЬ СОЦІАЛЬНИХ ЛІФТІВ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЯК ЧИННИК ФУНКЦІОНУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ МЕРЕЖ

LACK OF SOCIAL ELEVATORS IN THE PUBLIC ADMINISTRATION SYSTEM AS A FACTOR OF THE FUNCTIONING OF CORRUPTION NETWORKS

Мета статті полягає в дослідженні функціонування соціальних ліфтів в державному управлінні, визначенні ролі та значення соціальних ліфтів в державному та публічному управлінні, як чинника протидії функціонування корупційних мереж.

В статті зазначено, що соціальні ліфти є каналами соціальної мобільності, якими відбувається переміщення індивідів в соціумі. Соціальні ліфти як канали соціальної мобільності функціонують в різних сферах соціуму, але у взаємозв'язку та взаємодії як цілісна система.

Соціальні ліфти в державному управлінні України це органи державної влади, органи місцевого самоврядування, політичні партії, громадські організації, економічні та професійні інституції та ін. Саме ці органи зобов'язані забезпечити верховенство права в державі, убезпечити суспільство від злочинних правопорушень, одним з яких є корупція, забезпечити зростання економіки держави та підвищення рівня життя народу України, шляхом проведення відповідної кадрової політики, складовою частиною якої буде запровадження та забезпечення функціонування соціальних ліфтів в державному управлінні.

Ціллю даної статті є дослідження стану, проблеми та перспективи впровадження функціонування соціальних ліфтів в державному управлінні України, як засобу боротьби з корупцією.

Задля опрацювання даної теми були використані такі методи, як діалектичний, формально-юридичний, історичний, метод системного аналізу та моделювання.

Застосування діалектичного методу дозволило дослідити наукову думку про соціальні ліфти, про їх роль як засобу кар'єрного росту та як засіб запобігання корупції.

Формально-юридичний метод дозволив проаналізувати норми законодавства стосовно можливостей запровадження і функціонування соціальних ліфтів та запобігання корупції.

Історичний метод застосований при відслідковуванні дії соціальних ліфтів в соціумі та в державних інституціях.

Метод системного аналізу дав змогу виявити зв'язки між запровадженням соціальних ліфтів та зниженням корупції в структурах державного управління.

Метод моделювання застосовано для розроблення пропозицій удосконалення освітніх програм та антикорупційного законодавства.

Новизна статті полягає в тому, що запровадження та функціонування, відсутніх на даний момент, соціальних ліфтів в державному управлінні сприятиме зниженню проявів корупції в державних органах влади.

Внесено пропозиції щодо вдосконалення освітніх програм з питань виховання у молоді патріотизму, чесності та відповідальності.

Запропоновано становлення інституту доброчесності та створення реєстру недобросовісних посадовців без права займати будь-які посади в органах державної влади та місцевого самоврядування після скоєння неправомірних дій.

Корупція в Україні перешкоджає економічному зростанню держави, призводить до деградаційних процесів у суспільстві, носить загрозливий характер Національній безпеці, тому є нагальна необхідність у впровадженні соціальних ліфтів в державному управлінні задля зниження рівня корупції та знищення мереж створених державними службовцями та посадовими особами.

***Ключові слова:** соціальна мобільність, соціальні ліфти, корупція, корупційні мережі, державне управління, фаворитизм, посадові особи.*

The purpose of the article is to study the functioning of social elevators in state administration, to determine the role and significance of social elevators in state and public administration, as a factor in counteracting the functioning of corruption networks.

The article states that social elevators are channels of social mobility through which individuals move in society. Social elevators as channels of social mobility function in different spheres of society, but in interconnection and interaction as a whole system.

Social elevators in the state administration of Ukraine are state authorities, local self-government bodies, political parties, public organizations, economic and professional institutions, etc. These bodies are obliged to ensure the rule of law in the state, to protect society from criminal offenses, one of which is corruption, to ensure the growth of the state's economy and the improvement of the standard of living of the people of Ukraine, by implementing an appropriate personnel policy, a component of which will be the introduction and ensuring the functioning of social elevators in the state administration.

The purpose of this article is the state research, problems and prospects of implementing the functioning of social elevators in the state administration of Ukraine as a means of fighting corruption.

In order to study this topic, such methods as dialectical, formal-legal, historical, method of system analysis and modeling were used.

The use of the dialectical method made it possible to investigate the scientific opinion about social elevators, about their role as a means of career growth and as a way to prevent corruption. The formal legal method made it possible to analyze the norms of legislation regarding the possibilities of introducing and functioning of social elevators and prevention of corruption.

The historical method is used in monitoring the action of social elevators in society and in state institutions.

The method of system analysis made it possible to identify the connections between the introduction of social elevators and the reduction of corruption in public administration structures.

The modeling method is used to develop proposals for improving educational programs and anti-corruption legislation.

The novelty of the article is that the introduction and functioning of social elevators in the state administration, which are currently absent, will contribute to reducing the manifestations of corruption in state authorities.

Proposals have been made to improve educational programs for the education of patriotism, honesty and responsibility among young people.

The establishment of an integrity institute and the creation of a register of unscrupulous officials without the right to hold any positions in state and local self-government bodies after committing illegal actions are proposed.

Corruption in Ukraine hinders the economic growth of the state, leads to degradation processes in society, is a threat to national security, therefore there is an urgent need to implement social elevators in public administration in order to reduce the level of corruption and destroy networks created by public servants and officials.

Key words: social mobility, social elevators, corruption, corruption networks, public administration, favoritism, officials.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Напрацювання в соціології теми соціальної мобільності та соціальних ліфтів висвітлюються в різних аспектах.

Найбільш широко соціальну мобільність та соціальні ліфти висвітлювали П. Сорокін, Е. Гідденс, Т. Парсонс, С. Ліпсет, серед вітчизняних науковців слід зазначити напрацювання вчених Ю. Ковбасюк, Н. Коваліско, В. Новікова, І. Попової та інших.

Теми корупції, державного управління та кадрової політики досліджували вітчизняні науковці Н. Бортник, В. Бутенко, Р. Войтович, С. Головатий, І. Волюшко, Н. Лікарчук, Т. Мотренко, О. Томкіна та інші.

Мета роботи. Дослідити соціальні ліфти в державному управлінні, як чинник протидії корупції. Віднайти дієві механізми, запровадження яких зменшить та знівелює функціонування корупції в державному управлінні.

Актуальність теми. Корупція в Україні, за всі роки незалежності, розрослась та вкорінилась в усіх сферах громадських стосунків та в усі державно-владні інституції.

В Україні державними службовцями та посадовими особами, чиновниками, олігархами та представниками фінансових груп створено корупційні мережі, які деструк-

тивно впливають на ефективний розвиток держави та на процеси становлення демократичного суспільства, викликають напруження в соціумі, призводять до протестних настроїв та недовіри до всіх державних інституцій.

Аналізуючи стан корупції в Україні і корумпованість посадовців у вищих органах влади, слід зазначити, що рівень корупції досяг надзвичайно високого рівня та загрожує Національній безпеці держави і потребує негайного втручання правоохоронних органів, які створені та покликані на викриття і попередження корупційних дій чиновників та приведення до відповідальності винних.

Сьогодні можна стверджувати, що корупція стала причиною війни росії проти України. Саме керівники вищих органів влади та президенти країни роками вели політику «домовленостей» із країною-агресором та проводили кадрову політику за якої на керівні посади в державних та силових структурах, до різних департаментів, держустанов і організацій призначались проросійсько налаштовані індивіди.

Проблема корупції в Україні досліджена багатьма науковцями, проте проблема існування та функціонування соціальних ліфтів в світлі протидії корупції в системі державного управління України висвітлена недостатньо.

Отже ця тема потребує глибокого осмислення та доопрацювання, що, в свою чергу, буде фундаментом для протидії корупційним схемам на державному рівні.

Запровадження в Україні політики функціонування соціальних ліфтів в державному управлінні може значно знизити рівень корупції та унеможливити існування корупційних мереж.

Виклад основного матеріалу. Ефективний розвиток суспільства неможливий без функціонування його соціальної мобільності та соціальних ліфтів.

Е. Гідденс у своїй роботі зазначав, що соціальна мобільність «позначає переміщення окремих людей чи груп із соціально – економічних позицій» [1].

Кадрова політика успішної держави передбачає залучення на управлінські посади високоосвічених фахівців, їх фінансове заохочення, створення стимулів та умов для самоосвіти і підвищення кваліфікації, стимулюючи посадовців отримувати навички та компетенції ефективного менеджера, для забезпечення управлінських процесів в державі на високому рівні.

Для реалізації цих завдань держава створює умови, за яких функціонують соціальні ліфти, що дають можливість ефективним менеджерам будувати свою кар'єру.

Аналізуючи кадрову політику в державному та публічному управлінні в Україні слід зазначити, що соціальні ліфти тут відсутні з початку незалежності нашої держави: в усі часи застосовувалось таке явище як непотизм – надання родичам або знайомим посад незалежно від їх професійних здібностей, та, як наслідок – фаворитизм [3], що призвело до значного зростання рівня корупції в державі, та створення корупційних мереж, що деструктивно впливають на всі сфери соціально-економічного розвитку держави.

В довоєнний час Україна посідала перше місце в Європі за рівнем корупції. Корупція стала неконтрольованою і захопила всі гілки влади. Причиною цього стали управлінські та кадрові рішення, безвідповідальність та безкарність [5, ст. 215]

За даними Transparency International Ukraine 33 бали зі 100 можливих отримала Україна в рейтингу Індекса сприйняття корупції (СРІ) за 2022 рік та посіла 116 місце зі 180 країн світу. Порівняно з 2021 роком Україна в рейтингу додала 1 бал та піднялась з 122 місця, що свідчить про зниження рівня корупції в країні, але, водночас, ці дані показують, що Україна є надто корумпованою країною. [8]

Дослідження індексу сприйняття корупції (СРІ) проводяться експертами та аналітиками

180 країн світу. Індекс сприйняття корупції визначається за результатами незалежного опитування міжнародними правозахисними та фінансовими установами, серед яких Азійський Банк Розвитку (50 країн), Африканський Банк Розвитку (50 країн), Міжнародний Банк Реконструкції та Розвитку (187 країн) та організація Freedom House (США).

До параметрів, за якими визначається СРІ входять:

- здатність органів влади протистояти проявам корупції;
- ефективність протидії корупції;
- здатність правоохоронних органів передбачити та перешкоджати проявам корупції в органах влади;
- рівень корумпованості в вищих ешелонах влади;
- правозахисна діяльність;
- інформаційна свобода ЗМІ та інше [10].

Аналізуючи дані Transparency International Ukraine можна стверджувати, що боротьба з корупцією в Україні відбувається надто повільно, правоохоронні органи не працюють на упередження – не передбачають корупційні дії, а працюють уже за фактичними корупційними правопорушеннями. В більшості випадків корумпанти «працюють» багато років забезпечуючи існування корупційних схем та вибудовуючи нові корупційні мережі за сприяння вищих посадових осіб та під прикриттям правоохоронних органів найвищого рівня. За роки незалежності в Україні, шляхом розкрадання та «приватизації» державної власності, постав олігархат: державні службовці, користуючись своїм службовим становищем, переслідуючи свої особисті інтереси, особисто, або через довірених осіб заволоділи об'єктами національного багатства.

В Україні створена ситуація, за якої контролюючі органи та монополісти самі писали для себе закони, які регулюють їх діяльність, а народні депутати, шляхом підкупу приймали та приймають ці закони.

Олігархи та фінансово-промислові групи контролюють всі органи державної влади, корумпуючи та розставляючи на керівні посади осіб, які не є фахівцями в державному управлінні, а діють за вказівкою для забезпечення функціонування корупційних схем, створюючи нові ланцюги корупційних мереж.

Таким масштабним проявами корупції може протидіяти забезпечення функціонування соціальних ліфтів в державному та публічному управлінні нашої держави.

Соціальні ліфти, як канали вертикальної циркуляції описує П. Сорокін у своїй праці «Соціальна мобільність», де зазначає, що

найважливіші канали соціальної мобільності це армія, церква, освіта, власність, сім'я, ЗМІ, мистецтво та політика. [6]

Дослідження показують, що до важливих соціальних каналів слід також віднести державне та публічне управління, економічні інституції, професійні інституції, державну службу та громадську діяльність.

Соціальна мобільність поняття більш широке, ніж поняття соціальні ліфти: П. Сорокін зазначав, що соціальна мобільність це перехід індивіда, соціального об'єкта, або цінності, створеної, або модифікованої завдяки людській діяльності, від однієї соціальної позиції до іншої. Перехід або переміщення з однієї позиції на іншу соціальних об'єктів в соціумі відбувається вертикально та горизонтально.

До об'єктів соціальної мобільності П. Сорокін відносить індивідів, групи людей та продукти людської діяльності [6].

Соціальна мобільність сприяє адаптації індивіда в соціальному середовищі: індивід має можливість для соціального росту, спілкування, отримання компетенцій і, як результат впливати на соціальне середовище, змінюючи його на краще. Слід зазначити, що вертикальна соціальна мобільність передбачає як рух вгору так і вниз, і притаманна посадовій кар'єрі. Горизонтальна соціальна мобільність передбачає переміщення на одному соціальному рівні. Всі види соціальної мобільності взаємодіють між собою.

Соціальні ліфти, як складова соціальної мобільності, розглядаються як канали переміщення індивідів та груп з одних соціальних груп до інших та переміщення з одного соціального рівня на інший. Соціальні ліфти хоча і функціонують як окремі канали, проте вони перебувають у взаємозв'язку один з одним, виступаючи як цілісна система, що діє організовано та сплановано.

Поняття соціального ліфта характеризує зміни соціального статусу та місце перебування окремої людини в суспільстві [2].

Перші соціальні ліфти кожної людини це є сім'я та освіта.

Сім'я, як перший та основний ліфт в житті кожної людини, відіграє вирішальну роль в становленні чесного громадянина, відданого та вірного своїй країні патріота.

Основою всіх соціальних ліфтів є освіта, саме через освіту індивід отримує знання і навички необхідні для ефективного розвитку та росту особистості.

Освіта обов'язкова та доступна кожному громадянину України. Сьогодні рівень освіти в сільських школах та в школах міст значно відрізняється. Відсутність в сільській місцевості центрів, курсів, гуртків з додаткових занять не дає можливості сільським дітям та молоді оволодіти тими знаннями, які доступні в місті. Держава має розробити заходи для рівного доступу до освітніх програм всіх категорій дітей та молоді, незалежно від їх місця проживання, через поширення мережі інтернет та безперешкодного доступу до неї.

Важливу роль в становленні індивіда, як активного громадянина суспільства грають самоосвіта та самореалізація. Можливості для самоосвіти в Україні вкрай неоднорідні починаючи від доступу до освітніх програм та закінчуючи питанням можливості їх фінансування.

Окремо слід зазначити про вкрай незадовільний стан, що склався в Україні для здобувачів вищої освіти. Можливості вступу та навчання відкриті для всіх бажаючих, проте після отримання освіти, додаткових знань та компетентностей, випускники університетів не мають можливості працевлаштуватись за відповідним напрямом, та бути корисним для суспільства та держави.

Всупереч теорії П. Сорокіна психологи працюють технологами, кінологи управляючими держкіно, а фотографи радниками народних депутатів.

Досліджуючи функціонування соціальних ліфтів в державному та публічному управлінні України, слід зазначити, що за роки незалежності не було створено системи соціальних ліфтів в цій сфері, що призвело до зростання корупції в державних органах влади на всіх рівнях.

Соціальні ліфти в державному та публічному управлінні це органи політичної та державної влади, політичні партії, громадські організації, економічні та професійні інституції, заклади освіти та інші.

Корупція та корупційні об'єкти чиновників у вищих ешелонах влади призвели до того, що на останніх виборах до Верховної Ради України 40% виборців проголосували проти діючої на той час влади, як результат до законодавчого органу влади було обрано депутатів, які не відповідають критеріям законотворців, які не мають уявлення про процеси, що відбуваються в державі, які не мають поваги, як до своїх виборців, так і до своїх колег, у яких відсутні поведінкова етика в залі засідань та в суспільстві, які говорять неправду, маніпулюють інформацією і діють на свій розсуд. Та найбільшої шкоди народні депутати наносять державі приймаючи закони, в інтересах окремих груп, в яких завуальовано корупційні дії: наприклад, нещодавно прийнятий закон 5655 про реформу містобудування: –

автори цього закону стверджують, що він знижує корупційні ризики, проте цей закон діє в інтересах великих забудовників, нівелює роль органів місцевого самоврядування та сприяє хаотичній і безвідповідальній забудові.

Такі дії народних депутатів призводять до знецінення парламенту як представницького та законодавчого органу влади.

В Україні не побудована чітка система кар'єрного росту державного службовця та державного управлінця: на державну службу та в органи державного та публічного управління призначають осіб з кола друзів, родичів та знайомих, без відповідної освіти, досвіду, часто з кримінальним, або скандальним минулим. Такі посадові особи та державні службовці призначаються для забезпечення функціонування як діючих корупційних схем, так і для створення нових та діють в інтересах окремих осіб, груп, партій, тощо.

Закон України «Про державну службу» передбачає можливість просування державного службовця по кар'єрних сходах, так ст. 6 говорить про категорії державної служби: «А» – найвища категорія; «Б» – посади; «В» – посади, що не входять до категорій «А» і «Б».

Закон статтею 21 регулює вступ на державну службу через проходження конкурсу. Однак на практиці претенденти на посади категорій «А» і «Б», які набрали найвищі бали не завжди отримують бажані посади, а на час воєнного стану конкурси відмінено, і в державну службу заходять особи, які не мають управлінських компетентностей, безпринципні та безвідповідальні [7].

В державному управлінні України поширився такий тип комунікації, як фаворитизм, особливого поширення це явище набуло в період воєнного стану в Україні. Фаворитизм загрожує стабільності в системі державного управління, носить вкрай негативний та деструктивний характер та сприяє поширенню корупції, створенню нових корупційних схем та розширенню корупційних мереж [3].

Бездіяльність в становленні системи соціальних ліфтів владними інституціями призводять до вкрай негативних процесів в державі, а саме до:

- зростання корупції;
- зниження економічних показників;
- зниження рівня життя народу;
- недовіри до органів державної влади та місцевого самоврядування;
- невдоволення та протестів проти дій влади;
- деградації суспільства.

Відсутність функціонування соціальних ліфтів в Україні призвело до відсутності

в державному та публічному управлінні лідерів здатних як на ефективне управління державними інституціями, так і на продуктивну працю в них.

Управлінці призначені на найвищі посади в державних інституціях мають вміти створювати простір де панують чесність та довіра, відкритість та прозорість, порядність та повага до людей. Насамперед представник влади має володіти такими якостями сам, а для освоєння таких якостей має бути запроваджена державна програма з відповідного навчання, починаючи з шкільних років.

Ми вбачаємо, що нагальної реформи потребує освітня програма, яка залишилась практично незмінною з часів Радянського Союзу. Змінились навчальні програми та дисципліни, проте не були введені програми по вихованню чесних та порядних лідерів. Тому, наразі в Україні склалась така практика, за якої керівні посади обіймають особи не тільки без відповідної освіти, але й такі, що сповідують принципи, які порушують норми законів задля задоволення своїх особистих інтересів, запитів окремих осіб або груп, представників бізнесу, депутатів різного рівня, президента.

За роки незалежності в Україні не створено клас керівної еліти та інтелігенції, навпаки, відомі та досвідчені управлінці, політики, економісти, фінансисти та інші, які мали бажання та могли надавати поради, консультувати та консолідувати владу та керівників були відсторонені від будь-яких консультацій та відхилялись будь-які їхні рекомендації щодо ефективного управління та прийняття правильних рішень.

Окремо слід зазначити про діяльність політичних партій та громадських організацій в Україні.

Політичні партії є важливим каналом соціальної мобільності в будь-якій країні. В Україні діють 365 партій, однак партії, як такої нема, є партійні лідери з популістичними заявами та масштабною роботою напередодні виборів. Програми, які пишуть партії існують на паперах задля привернення уваги виборців і в кожній програмі кожної партії одним з перших пунктів йде пункт про боротьбу з корупцією. Проте, зайнявши заповітні місця в залі Верховної Ради всі депутати забувають про обіцянки своїм виборцям, про свою програму, про Присягу на вірність народу і сповідують практику задоволення потреб «замовників» шляхом «правильного» голосування за окрему плату в конвертах.

Нещодавно, в інтерв'ю ЗМІ керівник найбільшої фракції у Верховній Раді заявив, що депутати вже не отримують оплату в конвертах, підтвердивши той факт, що такі кошти

депутати отримували, і це є правопорушення вчинені народними депутатами. У правоохоронних органах повинні були б відреагувати на таку заяву, та дати суспільству відповіді на питання, які всіх цікавлять.

Такі дії депутатів свідчать про корумпованість найвищого органу законодавчої влади та про корумпованість правоохоронних органів, що воліють не бачити правопорушення.

В Україні зареєстровано більше 160 000 громадських організацій, які разом із вільними засобами масової інформації мають бути основою стійкості демократії та вимагати підзвітність уряду, щоб демократія не перетворилась в тиранію. Нажаль, в нашій державі громадські організації в більшості відіграють роль отримувачів грантів.

Державні інституції не зацікавлені в становленні громадського контролю над своїми діями, вони не співпрацюють з громадськими організаціями, ігнорують їх запити та вимоги стосовно конкретних дій, часто перешкоджають, так в боротьбі за незаконне будівництво, вирубку лісу або видобуток корисних копалин, чиновники в боротьбі з громадськістю залучають правоохоронні органи.

Аналізуючи боротьбу з корумпантами в державних органах влади, слід зазначити, що в Україні відбуваються гучні затримання та гучні звільнення чиновників – правопорушників. Така боротьба не знищує корупцію, тому що не проводиться викриття мережевих взаємозв'язків представників влади, бізнесу, правоохоронців, податківців, прикордонників, суддів та ін. Оскільки корупція це завжди мережа, то ефективною буде боротьба саме з корупційними мережами.

Такі дії та бездіяльність влади в Україні призвели до поширення в країні брехні та маніпуляцій з боку посадових осіб, що в свою чергу викликає напруженість в суспільстві, посилює недовіру до державних структур, та запровадило становленню вибіркового правосуддя.

На сьогодні фактично єдиними викривачами корумпованості української влади є невелика кількість журналістів, які розслідують та надають розголосу найбільш резонансним корупційним діям чиновників викликаючи обурення суспільства, на яке влада не може не реагувати.

До корупції в державному управлінні причетні не лише високопосадовці, але й службовці середньої ланки, робітники та прості громадяни. Управлінці дають вказівки, а виконують ці вказівки їх підлеглі різних рівнів, що свідчить про відсутність страху перед відповідальністю та покаранням, а також є свідченням відсутності освіченості та патріотизму.

Політика безвідповідальності в країні загалом та в державному управлінні зокрема призвела до падіння економіки, до підвищення безробіття, до еміграції в пошуках роботи висококваліфікованих спеціалістів в інші країни, до зниження рівня життя народу.

Сьогодні державне управління потребує проведення реформ, завдяки яким керування державними інституціями та ефективно управління буде здійснюватись кваліфікованими, чесними, відповідальними та патріотично налаштованими фахівцями.

До необхідних засобів впровадження змін в державному управлінні, як обов'язкові, є запровадження та забезпечення функціонування соціальних ліфтів в державному управлінні всіх гілок влади.

Соціальні ліфти в державному та публічному управлінні сприятимуть:

- розбудові правової держави з пануванням верховенства права та свободи;
- відновленню, перезавантаженню та створенню державних інституцій, яким будуть довіряти громадяни;
- створенню інституту репутації та доброчесності;
- невідворотності покарання чиновників з вищих ешелонів влади;
- зниженню проявів корупції, та знищенню корупційних мереж;
- заохоченню молоді до участі в державотворчих процесах та громадського контролю за діями державних структур та посадовців.

Для стабільного розвитку держави, в протидії корупції необхідно здійснити комплекс заходів в державному управлінні, які могли б забезпечити ефективно управління державою. Насамперед це стосується кадрової політики, оскільки «кадри є стабільним соціальним елементом, носієм норм, традицій, досвіду, конкуренції і зберігають позитив під час зміни устрою держави. [3, ст. 17]

Важливою складовою кадрової політики в державному управлінні є забезпечення функціонування соціальних ліфтів, як необхідної умови в боротьбі з корупцією та корупційними мережами. Оскільки, переміщення посадових осіб не може бути хаотичним, не організованим, або за чийось бажанням, то є необхідність створення системного відбору кращих, починаючи із старших класів школи, впроваджуючи конкурсні проекти, опитування, додаткові навчання, семінари, конференції для молоді, заохочуючи їх до участі в процесах, що відбуваються в державі.

Держава та державні інституції відіграють значну роль в функціонуванні соціальних ліф-

тів, першочерговими є також такі чинники, як стан економіки, політичний режим, науково – технічний потенціал, проте найбільш значущу роль в цьому відіграє і людина.

Людина, як особистість має право на розвиток та самореалізацію. В роботі Н. Лікарчук [4] розкрито аспекти самореалізації державного службовця засобами акмеології – системи наук про людину та її удосконалення. Важливими складовими акмеології є самоуправління та саморегуляція, ці складові є невід’ємним чинником для державного службовця в прийнятті рішень, що суперечать чинному законодавству та направлені на вчинення протиправних дій, що підтримують корупцію [4].

Оскільки корупція в Україні носить системний характер, має розгалужену мережу, то і боротися з нею необхідно системно проводячи відповідні заходи та структурні реформи.

В короткостроковій перспективі в боротьбі з корумпантами є необхідність застосування невідворотності покарання будь-якого чиновника незалежно від рангу та займаної ним посади. Можливе залучення до контролюючих органів спеціалістів іноземних держав, хоча деякі наглядові ради з такими представниками в державних організаціях, не дали бажаного ефекту протидії корупції (Нафтогаз, Укрзалізниця).

Становлення соціальних ліфтів в державному управлінні в Україні неможливе без повного переформатування в освітній галузі та постійної просвітницької роботи з громадськістю з питань протидії корупції.

В стратегічному плані протидія корупції повинна починатися з дитячого віку шляхом створення творчими колективами казок, мультфільмів, дитячих художніх фільмів про те, що корупція дискредитує кожен окрему людину (маму, тата, брата і тебе), що це негативно впливає на розвиток твого міста або села (наявність парків, стадіону, ремонту в школі), що корупція це негатив для держави (не зростають зарплати мамі і тата, не відповідні пенсії бабусі та дідуся та ін.)

Освітня програма школярів має включати уроки з виховання доброти, скромності, непустиливості неправомірним діям та непримиримості з ними, упевненості у відсутності переслідування дорослих за викриття будь-яких неправомірних дій. Кожен школяр має знати, що таке корупція і, що корупціонер це людина із заплямованою репутацією на все життя, яка не може займати жодної з посад в державному управлінні, обиратись та бути обраним до місцевих рад та до Верховної Ради України, бути суддею, адвокатом, поліцейським та ін.

Реформа в освіті має передбачити проведення не тільки програмних олімпіад, але й творчих конкурсів на різні теми, що стосуються розвитку міста або села де проживають школярі, учні та студенти; реорганізації або поліпшення умов в їхньому навчальному закладі; збереження культурної спадщини та інші. Це дасть можливість виявити найбільш соціально активну молодь та залучити її до громадських організацій школи, коледжу, вищого навчального закладу, місцевої громади, тощо.

Вищі навчальні заклади України, які готують спеціалістів для державної служби повинні розробити свої програми навчання таким чином, щоб кожен студент щотижня мав години практичного навчання в державних структурах, що дасть можливість поєднувати теорію з практикою, та привнести нові ідеї з практики в теорію і навпаки.

Важливим акцентом для студентів є виховання в них якостей етичного лідера, тому, що лідер-керівник буде завжди під пильними поглядами своїх підлеглих та прикладом для наслідування. Лідер має володіти різними компетенціями та цінностями, що сповідаються в будь-якому професійному та управлінському просторі, бути прикладом для інших та працювати з дотриманням всіх етичних норм.

Україна сьогодні гостро потребує етичного лідерства в як в політиці, так і в публічному та державному управлінні. Задля запобігання проявів корупції в державному управлінні, посадові особи повинні мати можливість оволодіння різними компетенціями, постійно навчаючись підвищуючи свій професійний рівень для можливості переміщення в інші державні інституції, що знизить ризик створення або підтримки існуючих корупційних схем та унеможливить функціонування корупційних мереж.

Ефективною та дієвою складовою соціальних ліфтів в державному управлінні є запровадження та функціонування Інституту доброчесності та репутації.

Доброчесність державних службовців, представників влади, суддів, правоохоронців має бути обов’язковою умовою переміщення соціальними ліфтами в управлінській діяльності.

Закон України «Про державну службу» ст. 4 визначає принципи державної служби, п. 5 цієї статті говорить, що «доброчесність це спрямованість дій державного службовця на захист публічних інтересів та відмова державного службовця від превалювання приватного інтересу під час здійснення наданих йому повноважень [7], тобто закон в трактуванні терміну «доброчесність» передбачає свідому протидію корупції чиновником.

В Україні змінами до Конституції України від 2016 року, та Законом України «Про судоустрій та статус суддів» від 2016 року передбачено подання судьями декларації добросовісності, також діє Єдиний реєстр декларацій та Інститут викривачів [8, 9].

На жаль українські реалії показують, що державні службовці та судді не завжди дотримуються чинного законодавства та є учасниками скандалів пов'язаних з корупцією та недостовірною або відсутньою інформацією в деклараціях.

Дієвим кроком в протидії корупції має бути запровадження «реєстру недобросовісних посадових осіб» та прийняття нормативного акту, згідно якого чиновник, який є в списках цього реєстру не має права займати будь-які посади в державному управлінні, та балотуватись на виборах в президенти, до Верховної Ради та до місцевих рад.

Інститут добросовісності має передбачати контроль та навчання як державних управлінців, так і вести просвітницьку роботу громадянського суспільства про невідворотність покарання за вчинення протиправних корупційних дій.

Висновки. Головним суб'єктом держави є людина, саме людина відіграє значущу роль в управлінні державою. Успішне державне управління можливе за умови присутності в ньому високоосвічених, компетентних, чесних, патріотично-налаштованих професіоналів.

Ще однією важливою умовою успішності держави є функціонування соціальних ліфтів в державному управлінні.

В Україні відсутнє системне управління – закони, норми та процедури прописані так, що трактуються різними посадовцями та юристами по різному; відсутня безпека управління – коли до керування допускаються особи, які не мають компетентностей, якості керівника, освіти та досвіду; існує проблема легітимності посадовців, тобто відсутня інформація чи може особа, що претендує на керівну посаду, керувати.

Наявність таких негативних явищ в Україні призводить до підвищення рівня корупції.

Подолати або нівелювати такі негативні явища можна за допомогою впровадження та забезпечення функціонування соціальних ліфтів, які мають бути частиною системи державного та публічного управління.

Соціальні ліфти є механізмом з ефективного відбору та становлення висококваліфікованих керівників та спеціалістів до інститутів державної влади.

Всі соціальні ліфти починаються з освіти, освітня галузь забезпечує переміщення індивіда в соціумі, сприяє підвищенню його професійної кваліфікації та кар'єрному зростанню, виховує патріотично налаштованих громадян.

Соціальні ліфти сприяють становленню людини як громадянина та сприяють його соціалізації в суспільстві та впевненості в майбутньому.

Соціальні ліфти є тим чинником, що забезпечує ефективну протидію функціонування корупційних мереж в державному управлінні.

Держава та суспільство використовуючи владні та соціальні інституції за активної участі громадян має визначити як першочергове завдання становлення соціальних ліфтів, приймаючи відповідні норми на законодавчому рівні.

Вважаємо, що впровадження системи соціальних ліфтів в Україні як системи сприятиме якісним змінам в державі, а саме:

- зниженню або знищенню корупції;
- докорінній зміні системи державного управління та місцевого самоврядування;
- ефективному розвитку економіки;
- підвищенню рівня проживання народу;
- консолідації суспільства;
- становленню гармонійного та відповідального громадянина;
- становленню правової держави;
- утвердженню демократії.

Література:

1. Гідденс Е. Соціологія : Видання / пер. з англ. В. Шовкун, А. Олійник : за ред. О. Іващенко. Київ : Основи, 1999. 726 с. URL : <http://politics.ellib.org.ua/pages-11675.html> (дата звернення: 12.02.2023).
2. Коваліско Н. В., Сенюра О.В. Специфіка й механізм функціонування соціальних ліфтів у сучасному суспільстві. Науково – практичний журнал «Актуальні проблеми філософії.» 2015. № 6. с. 79-82. URL : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/aprfc_2015_6_21.pdf (дата звернення 10.02.2023).
3. Лікарчук Н. В. Фаворитизм як прояв корупції та управлінської некомпетентності. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка.* 2019. № 1(11). С. 17–22. URL : <https://publicadministration-knu.org/index.php/journal/article/download/17/14> (дата звернення 21.01.2023)
4. Лікарчук Н. В. Акмеологія як засіб самореалізації та формування особистості державного службовця. *Журнал «Наукові інновації та передові технології».* 2022. № 8(10) С. 350–354. URL : <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/download/2215/2216/2223> (дата звернення 15.01.2023)
5. Маленко Б. С. Проблеми забезпечення національної безпеки в сучасних умовах. *Глобалізаційні виклики: урядування майбутнього* : матеріали міжнародної наук.- практ. конф., 7–8 червня 2022 р. Київ : ННІ ПУДС, 2016. С. 215–217

6. Сорокин П. А. Человек. Цивилизация. Общество. Социальная мобильность, ее формы и флуктуации. Москва : Политиздат, 1992. С. 292. URL: <https://sociology.knu.ua/sites/default/files/library/elclosed/sorokin.pdf> (дата звернення 28.12.22).
7. Про державну службу : Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. №4. Ст. 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення 09.02.2023).
8. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення 12.02.2023).
9. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02 червня 2016 р. № 1402-VIII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення 08.02.23).
10. Индекс сприйняття корупції – 2022. Transparency International Ukraine. URL : <https://cpi.ti-ukraine.org/> (дата звернення 21.01.2023).

References:

1. Giddens A. (1999) Sotsiologiya [Sociology] (V. Shovkun, A. Oliynyk, Trans). O. Ivashchenko (Ed.). Kyiv: Osnovy. Retrieved from <http://politics.ellib.org.ua/pages-11675.html> [in Ukrainian].
2. Kovalisco N. V & Senyura O. V. (2015). Spetsyfika y mekhanizm funktsionuvannya sotsial'nykh liftiv u suchasnomu suspil'stvi [Specificity and functioning mechanism of social elevators in modern society]. *Naukovo praktychnyy zhurnal Aktual'ni problemy filosofiyi – The scientific and practical magazine Actual problems of philosophy*, 6, 79–82, Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21C OM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/aprfc_2015_6_21.pdf [in Ukrainian].
3. Likarchuk N. (2019). Favorytyzm yak proyav koruptsiyi ta upravlins'koyi nekompetentnosti [Favoritism as a manifestation of corruption and managerial incompetence]. *Visnyk Kyivsk'oho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka – Bulletin of Taras Shevchenko Kyiv National University*, 1(11), 17–22, Retrieved from <https://publicadministration-knu.org/index.php/journal/article/download/17/14> [in Ukrainian].
4. Likarchuk N. V. (2022) Akmeologiya yak zasib samorealizatsii ta formuvannya osobystosti derzhavnoho sluzhbovtstva [Acmeology as a means of self-realization and personality formation of a civil servant]. *Naukovi innovatsiyi ta peredovi tekhnologiyi – Scientific innovations and advanced technologies*, 8(10), 350–354, Retrieved from <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/download/2215/2216/2223> [in Ukrainian].
5. Malenko B. (2022) Problemy zabezpechennya natsional'noyi bezpeky v suchasnykh umovakh. Hlobalizatsiyni vyklyky: uryaduvannya maybutn'oho [Problems of ensuring national security in modern conditions. Globalization challenges: governance of the future] *Materialy mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi – Proceedings of the International scientific and practical Conference*. (pp. 215–217). Kyiv. [in Ukrainian].
6. Sorokin P. A. (1992) Chelovek. Tsivilizatsiya. Obshestvo. Sotsial'naya mobil'nost' yeye formy i fluktuatsii. [Human. Civilization. Society. Social mobility its forms and fluctuations]. Moscow: Politizdat, Retrieved from <https://sociology.knu.ua/sites/default/files/library/elclosed/sorokin.pdf> [in Russian].
7. Zakon Ukrainy Pro derzhavnu sluzhbu: pryiniaty 10 hru. 2015 roku № 889-VIII [Law of Ukraine on civil service from December 10 2015 № 889-VIII]. (2016). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Verkhovna Rada information*, 4, p. 43, Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> [in Ukrainian].
8. Zakon Ukrainy Pro zapobihannya koruptsiyi: pryiniaty 14 zho. 2014 roku № 1700-VIII [Law of Ukraine on prevention of corruption from October 14 2014 № 1700-VIII]. (2014) *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Verkhovna Rada information*, 49, p. 2053, Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> [in Ukrainian].
9. Zakon Ukrainy Pro sudoustriy i status suddiv: pryiniaty 02 che. 2016 roku № 1402-VIII/ [Law of Ukraine on the judicial system and the status of judges from June 2 2016 № 1402-VIII]. (2016) *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Verkhovna Rada information*, 31, p. 545, Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення 08.02.23) [in Ukrainian].
10. Transparency International Ukraine [Индекс сприйняття корупції]. Retrieved from <https://cpi.ti-ukraine.org/>

УДК 351.83:316.334.3

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-6\(66\)-5](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-6(66)-5)

Igor MAЦOLA

аспірант кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональна Академія управління персоналом,
вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна, 03039

ORCID: 0000-0001-9601-1692

Ihor MATSOLA

PhD Student at the Department of Public Administrative, Interregional Academy of Personnel Management,
Frometivska str., 2, Kyiv, Ukraine, 03039

ORCID: 0000-0001-9601-1692

МІЖНАРОДНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ РІВЕНЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ: НОРМАТИВНА БАЗА

INTERNATIONAL AND NATIONAL LEVEL OF ENSURING PUBLIC SOCIAL POLICY: NORMATIVE BASE

У статті детально проаналізовано міжнародну нормативно-правову базу, яка регламентує забезпечення публічної соціальної політики: міжнародні та міжурядові угоди, міжурядові конвенції, загальна декларація прав людини, європейська соціальна хартія, європейський кодекс соціального страхування. Кожна правова асамблея, яка містить ще низку нормативно-правових актів, які посилюють рівень забезпечення публічної соціальної політики через правові норми. Також проаналізовано українські нормативно-правові акти в регламентації публічної соціальної політики: Конституція України, міжнародні та міжурядові угоди, документи про основні принципи публічної політики у сфері соціального захисту населення, законодавство, що встановлює забезпечення та гарантії спеціальних прав, документи, що стосуються певних верств населення чи певної проблеми, нормативна база, яка регламентує механізм дії соціальної сфери на місцевому рівні, угоди між окремими юрисдикціями. Кожен нормативний документ має ваговий внесок для стабілізації публічної соціальної політики та рівня її забезпечення.

Ключові слова: публічне управління, публічна соціальна, політика, законодавчо-нормативна база.

One of the primary tasks of modern public policy is to ensure high-quality management of all spheres of social life, that is, to ensure the real absence of the poor and a working mechanism for the protection of socially vulnerable sections of the population. At the same time, the well-being of society is ensured not only by the redistribution of property in favor of others, but by stimulating and ensuring the active, proactive activity of all citizens. It directly depends on the financial and economic state of the country, consists of active and passive components and the development of legal acts that would regulate all these positions. Active social policy regulates labor relations, the labor market and employment, providing the population with jobs, passive – is aimed at supporting socially vulnerable sections of the population. The article analyzes in detail the international legal framework that regulates the provision of public social policy: international and intergovernmental agreements, intergovernmental conventions, the general declaration of human rights, the European social charter, the European social insurance code. Each legal assembly, which contains a number of normative legal acts, which strengthen the level of public social policy provision through legal norms. Also analyzed are Ukrainian normative legal acts in the regulation of public social policy: the Constitution of Ukraine, international and intergovernmental agreements, documents on the basic principles of public policy in the field of social protection of the population, legislation establishing the provision and guarantees of special rights, documents relating to certain segments of the population or a specific problem, the regulatory framework that regulates the mechanism of actions in the social sphere at the local level, agreements between individual jurisdictions. Each regulatory document has a weighty contribution to the stabilization of public social policy and the level of its provision. The main goal of social policy is to increase the level of social security and well-being of the population, which is characterized by a high level of target orientation.

Key words: public management, public social, policy, legislative and regulatory framework.

Постановка проблеми. Управлінський вплив на розвиток відповідних підсистем суспільства, публічна соціальна політика відіграє надважливу роль. Роль цієї політики зумовлена тим, що вона безпосередньо стосується створення умов для вирішення найбільш нагальних і першочергових проблем життєдіяльності громадян та суспільства в цілому. Говорячи про публічну соціальну політику, ми розуміємо, що мова йде доходи і соціальний захист населення, про право на працю і відпочинок, освіту та охорону здоров'я, науково-культурний та інформаційний простір, державноконфесійні та міжетнічні відносини і т.д. [18, с. 32].

Зосереджуючи увагу на кризових явищах і загрозах у світі, урядам країн необхідно постійно виявляти, контролювати, попереджати та вчасно реагувати на нагальні виклики в суспільстві,

використовуючи науково обґрунтований інструментарій спроможності публічного управління забезпечувати загальний суспільний розвиток. Відповідно, створюючи підґрунтя для переосмислення відповідних процесів, виникає необхідність пошуку нових моделей управління, що замінюють традиційні погляди на управління та аналіз реалізації стратегій з боку влади. У сучасних умовах розвитку держава та суспільство потребують розвитку адаптивного управління.

Формування та реалізація ефективної публічної соціальної політики для України є важливими ще й тому, що з урахуванням внутрішніх викликів та зовнішніх загроз, що постали перед державою після 2014 року потрібно знайти такий механізм вирішення проблем, які в короткі терміни забезпечили б істотне підвищення життєвого рівня громадян. Погоджуємось з думкою українських науковців В.П. Трощинського, М.В. Кравченко, що через зменшення чисельності працездатного населення та професійних кадрів, внутрішніх інвестицій та об'єктів соціальної інфраструктури, низького рівня життя населення призводить до прискореної втрати внутрішніх резервів соціально-економічного розвитку. Охоплюючи різні сфери суспільних відносин, підпорядковується уряду держави та регулює соціально-економічний розвиток. Соціальне забезпечення країни на 80% залежить від державної соціальної політики, яка через реалізацію внутрішньої політики спрямована на формування загальних соціальних стандартів та нормативів [18, с.32].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Джерельну базу статті складають нормативно-правові акти, а питанням законодавчо-правового забезпечення публічної соціальної політики переймалися такі вітчизняні дослідники та науковці: Козоріз Г. Г., Коротич О. Б., Насібова О. В., Пирог І.С., Клименко А.Л., Малімон В.І., Балтачєєва Н.А.

Вцілому, автори сходяться на думці, що ступінь соціальної захищеності людини є яскравим показником розвитку якості життя та цивілізованості конкретного суспільства, рівня розвитку самої держави як гаранта задоволення потреб своїх громадян. І кожне підсилення соціальної політики для розвитку якості життя має бути регламентовано нормативно-правовою базою.

Мета роботи. Проаналізувати міжнародну та вітчизняну законодавчо-нормативну базу забезпечення публічної соціальної політики

Виклад основного матеріалу. Починаючи з 1991 року в основу формування законодав-

ства соціальної політики України було закладено правові засади міжнародного законодавства, спрямованого на забезпечення основних прав і свобод громадян. Конституція України є вищим законодавчим актом для прийняття всіх інших документів (законів, указів, постанов, розпоряджень тощо). Ефективне управління в сфері соціальної політики та соціального забезпечення залежить від організаційних, нормативно-правових норм, що забезпечують органи публічної влади та посадові особи, залучені до формування політики країни (зовнішньої та внутрішньої), розробленні та прийнятті законів України та інших нормативних документів у сфері публічної соціальної політики, здійснюючи контроль за виконанням норм та законів.

Нормативно-правову базу забезпечення публічної соціальної політики на міжнародному рівні представлено на рис. 1.

1. *Міжнародні та міжурядові угоди* (Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права; Міжнародні угоди про уникнення подвійного оподаткування; Міжнародний пакт про громадянські і політичні права; Угода про співробітництво між Дитячим фондом ООН та Урядом України; міжурядові угоди про гарантії прав у галузі пенсійного забезпечення та взаємне працевлаштування громадян).

Наприклад, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН у 1966 році Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права - багатосторонній міжнародний договір ратифікований більшістю країн членів ООН. Договір передбачає зобов'язання, покладені на кожну державу щодо дотримання та забезпечення гарантій реалізації громадянських, соціальних, економічних і культурних прав. Контроль за виконанням цього Пакту здійснює Комітет ООН з економічних, соціальних та культурних прав. Відповідно до Пакту, можемо структурувати права громадян за такими групами:

- право на працю за сприятливих та справедливих умов (ст. 6-8);
- право на достатній життєвий рівень, соціальний захист, на досяжний рівень психічного та фізичного здоров'я населення (ст. 9-12);
- право на освіту, користування здобутками свободи в галузі культури і результатами наукового прогресу (ст. 13-15).

2. *Міжурядові конвенції* (конвенції Міжнародної організації праці; «Конвенція про політику в сфері зайнятості», «Конвенція про права дитини», «Конвенція про рівну винагороду чоловіків та жінок за працю рівної цінності» та ін.). Сьогодні між Україною та

Рис. 1. Міжнародна нормативно-правова база забезпечення публічної соціальної політики [розроблено автором на основі 2, 3, 4, 12, 23]

іншими державами діють сімдесят чотири міжнародні двосторонні міжурядові конвенції (угоди) [12]. Так, наприклад, в Конвенції «Про головні цілі та норми соціальної політики» (1962 р.) [11] зазначено, що під час встановлення урядом прожиткового мінімуму необхідно до уваги приймати головні потреби сімей робітників такі як освіта та медичне обслуговування, продукти харчування, житло та одяг (ст. 5).

3. *Загальна декларація прав людини* [4] прийнята і проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. Декларація складається з 30 статей, які стали основою національних конституцій, а також всіх наступних міжнародних договорів та регіональних документів з прав людини.

4. *Європейська соціальна хартія* (переглянута) 1996 року [22], набула чинності 1 липня 1999 року. Ратифікувавши Європейську соціальну хартію (переглянуту) 21 грудня 2006 року, Україна приєдналася до 74 пунктів документу з 98. Хартія гарантує і забезпечує загально визнані права і свободи всіх людей у повсякденному житті, а саме:

– *на житло* (житлова політика спрямована на всі незахищені категорії населення; доступність житла; будівництво та житлові дотації пов'язані з потребами сім'ї);

– *здоров'я* (доступне та ефективне медичне обслуговування всіх громадян; усунення ризи-

ків професійних захворювань; політика профілактики захворювань, включаючи гарантії здорового навколишнього середовища; захист материнства);

– *освіта* (безкоштовна початкова та середня освіта; доступ до освіти та професійної підготовки, в тому числі для осіб з обмеженими можливостями; університетська та позауніверситетська вища освіта);

– *зайнятість населення* (заборона примусової праці та робота дітей віком до 15 років; справедливі умови роботи щодо заробітної плати та робочого часу; доступ до роботи для інвалідів; захист від сексуального, психологічного переслідування та у разі звільнення; свобода створення профспілок та право на страйк);

– *правовий та соціальний захист* (захист від жорстокого поводження та насильства; соціальну безпеку, соціальне забезпечення та соціальні послуги; догляд за дітьми, їх правовий статус);

– *недопущення дискримінації, право на пересування*.

Після ратифікації відповідно до встановленої процедури кожні п'ять років країни повинні надавати інформацію про національне законодавство та практику його застосування з тих пунктів, до яких вони не приєдналися. У 2011 році Міністерство соціальної полі-

тики України вперше провело нараду з цих питань, за результатами якої у травні 2012 року надали Перший звіт

5. *Європейський кодекс соціального страхування* [23], прийнятий у 1964 р. визначає стандарти, які країни повинні забезпечити щодо соціальних ризиків: обслуговування та страхові виплати внаслідок хвороби і нещасних випадків на виробництві; при народженні дитини; безробітті та інвалідності; у зв'язку з втратою годувальника, виплати багатодітним сім'ям та пенсії. Також в Кодексі передбачено значну кількість профілактичних заходів, спрямованих на попередження виникнення страхового випадку та зниження його соціальних та фінансових наслідків. Для реалізації права на допомогу населенню передбачені певні етапи допуску, які дають можливість отримати компенсацію або рівнозначне забезпечення.

Згрупувані нормативно-правові акти, які впливають на реалізацію соціальної політики в Україні представлено в таблиці 1.

Погоджуємося з думкою української науковиці, що досвід європейського законодавства в сфері соціального забезпечення спрямований на: гуманізацію і безбар'єрність суспільства та держави; високий рівень соціальних стандартів; доступність, ефективність допомоги та послуг, пенсій [2, с. 90]. Та не викликає сумніву, що головною метою міжнародних актів, щодо захисту соціальних прав людини є забезпечення гідного рівня життя громадян та суспільного розвитку.

Основними нормативними документами Європейського Союзу щодо виплат соціального страхування є:

– Регламент № 1408/71 від 14 червня 1971 р. «Про схеми соціального страхування щодо осіб, які працюють за наймом, та їх сімей під час пересування в межах співтовариства» [16];

– Регламент № 574/72 від 21 березня 1972 р., що визначає форми застосування Регламенту № 1408/71, який продовжує діяти і сьогодні з значними змінами [3].

Оскільки досі країни не визначили єдиного стандарту бідності, кожна держава визначила свої критерії відповідно до свого законодавства.

Адаптуючи законодавство України до європейських соціальних стандартів, уряд проводить заходи, спрямовані на подолання такого негативного явища, як бідність населення. Прагнучи захистити населення від бідності, держава з отриманням незалежності приймає низку законів, не враховуючи економічних реалій, та як наслідок, забезпечення їх реалізації в умовах соціально-економічної кризи стає проблематичним [19, с. 138, 139].

Це, стосується Законів України: 1991 рік – «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» [5]; 1993 рік – «Про пенсійне забезпечення» [9], «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»; 1992–1994 роки законодавче встановлення пільг для працівників окремих сфер (суддів, прокурорів, військовослужбовців, народних депутатів); 1996 рік – прийняття програми житлових субсидій; 1999 р. «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [7]; в 2000 році «Про дер-

Таблиця 1

Нормативно-правові акти, які впливають на реалізацію соціальної політики в Україні
[розроблено автором на основі 1, 5, 6, 7, 8, 9, 10]

№ п/п	Нормативно-правові акти	Коротка характеристика
1.	Конституція України	встановлює право громадян на соціальний захист
2.	Міжнародні та міжурядові угоди	інституційна форма співробітництва держав. Виступають основними організаторами міждержавного спілкування
3.	Документи про основні принципи публічної політики у сфері соціального захисту населення	основа для планування політики у цій сфері
4.	Законодавство, що встановлює забезпечення та гарантії спеціальних прав	декларації, хартії, конвенції, та інші міжнародні угоди стосовно прав людини
5.	Документи, що стосуються певних верств населення чи певної проблеми	укази, розпорядження Президента України та відповідних міністерств і відомств; постанови, накази та розпорядження Кабінету Міністрів України
6.	Нормативна база, яка регламентує механізм дій в соціальній сфері на місцевому рівні.	постанови, рішення органів місцевого самоврядування щодо реалізації місцевих програм, заходів, встановлення окремих видів соціальної допомоги тощо
7.	Угоди між окремими юрисдикціями	про проведення фінансування політики або програми

жавну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» [6].

З метою зменшення масштабів та усунення найгостріших проявів бідності в 2001 р. Президентом України було затверджено першу Стратегію подолання бідності в період 2001-2009 рр [20]. У вересні 2015 р на Саміті ООН для виконання Цілей сталого розвитку (2015–2030 роки) та Європейської соціальної хартії (переглянутої) в 2016 р. урядом України ухвалена Стратегія подолання бідності на період до 2020 року [15]. В документі визначено завдання та запровадження нових механізмів подолання та запобігання бідності в Україні. За прогнозами Світового банку, в Україні внаслідок війни кількість бідних зросте майже в чотири рази, так у 2022 році частка бідного населення може сягнути 70% порівняно з довоєнними 18% [17].

Відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 2018 р. № 99-р затверджено «План заходів на 2018 рік щодо реалізації Стратегії подолання бідності», яким передбачено: реструктуризацію системи державного сприяння працевлаштуванню та забезпечення гендерної рівності в оплаті праці; створення загальнодержавного реєстру вакансій із відкритим доступом та вдосконалення системи забезпечення житлом найбільш незахищених верств населення.

В її продовження, відповідно наказу № 90 від 11 лютого 2022 року «Стратегічний план діяльності Міністерства соціальної політики України на 2022 бюджетний рік і два бюджетні періоди, що настають за плановим (2023–2024 роки)» [13] було затверджено Стратегічний план в якому прописано 7 стратегічних цілей на даний період. А саме: підвищення рівня пенсійного забезпечення; створення Єдиної інформаційної системи соціальної сфери; підвищення рівня соціальних стандартів і гарантій та підтримки малозабезпечених сімей; надання якісних соціальних послуг; захист прав дітей; впровадження інклюзії осіб з інвалідністю в суспільне життя; забезпечення гендерної рівності; протидія домашньому насильству і торгівлі людьми. Стратегією визначено основні проблеми, що передбачається розв'язати, механізми для їх реалізації та конкретні дії. Реалізація Стратегії та досягнення цілей має ґрунтуватися на дотриманні принципів соціальної справедливості та соціальних стандартів.

Формування в Україні системи державних соціальних стандартів, гарантій та нормативів розпочався із прийняттям Законів України «Про прожитковий мінімум» (1999 р.), «Про державні соціальні стандарти та державні

соціальні гарантії» (2000 р. [14]), а на його основі – наказу Міністерства праці та соціальної політики України від 2002 року, яким затверджено державний класифікатор соціальних стандартів і нормативів.

Відповідно до Конституції України державні соціальні стандарти і нормативи встановлюються державними соціальними гарантіями та механізмом реалізації соціальних прав і громадян.

Державний класифікатор соціальних нормативів, як складова державної системи класифікації та кодування соціально-економічної інформації, розроблено відповідно до статті 27 Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» [8]. Державний класифікатор соціальних нормативів розроблено з метою забезпечення визначених Конституцією України соціальних прав та державних соціальних гарантій достатнього життєвого рівня кожного громадянина; законодавчого закріплення найважливіших державних соціальних стандартів і нормативів; диференційованого підходу до визначення норм на основі соціально-демографічних характеристик; прозорість та громадський контроль у визначенні та застосуванні норм споживання [1].

Достатньо розвинутим в Україні є також сектор державних соціальних послуг, які є однією з найважливіших та масштабних складових соціальної підтримки. Закону України «Про соціальні послуги» [10], метою надання яких – вирішення проблем громадян, які потрапили у складні життєві обставини та не можуть самостійно з неї вийти. Надання соціальних послуг належить до компетенції чотирьох міністерств – Мінсоцполітики, МОН, МОЗ та Мінсім'ї, молоді та спорту. Послуги надаються приблизно за 30 категоріями, а загальний перелік соціальних послуг нараховує понад 100 позицій. Також, соціальні послуги надають громадські, благодійні та релігійні організації.

Вчені сьогодні за класифікацією соціальні послуг розрізняють, як:

- прості (не потребують постійної чи комплексної допомоги. Наприклад, представництво інтересів чи консалтинг);
- спеціалізовані (надаються певним категоріям осіб, наприклад, ВІЛ-інфікованим чи постраждалим від торгівлі людьми);
- комплексні (надання систематичної допомоги, наприклад, соціальний супровід);
- допоміжні (надаються в натуральній формі, наприклад, продукти харчування, одяг та взуття, засоби особистої гігієни, транспортні послуги та жестовий переклад тощо).

У свою чергу, в Україні науковці та управлінська еліта характеризують стан соціального захисту населення [21]:

– високим рівнем участі держави у сфері соціального захисту та вкрай слабкою участю населення у її функціонуванні;

– з одного боку, велика кількість нормативно-правових актів, які регулюють діяльність системи соціального захисту населення, з іншого – вони інколи суперечать один одному, підтверджуючи недосконалість законодавства;

– стрімке зростання вартості послуг (закладів охорони здоров'я, освіти, культури);

– недостатність коштів у державному бюджеті для фінансування сфери соціального захисту населення.

Висновок. Отже, аналіз нормативно-правової бази, на нашу думку, підтверджує тезу,

що головним чинником національної безпеки країни є державна соціальна політика, яка спрямована на забезпечення добробуту громадян шляхом надання їм необхідних матеріальних і культурно-духовних умов. переваги. Будучи орієнтованою на розвиток суспільства, державна соціальна політика реалізується через соціальні програми, що базуються на достатньо обґрунтованій законодавчій та нормативній базі.

Завдання соціальної допомоги населенню – полегшення матеріального становища незалежно від соціального статусу та трудової діяльності громадян. В Україні соціальна підтримка здійснюється через соціальне страхування; соціальну допомогу незахищеним верствам населення та сім'ям з дітьми; пенсійне забезпечення; пільги, компенсації та індексації громадянам.

Література:

1. Державний класифікатор соціальних стандартів та нормативів [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства праці та соціальної політики України № 293 від 17.06.2002 р. URL: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article%3Bjsessionid=1FDDE5452BFC118769744A9A7F1F8F83?art_id=38239&cat_id=102037
2. Європейська соціальна хартія у системі джерел права соціального забезпечення: теоретико-правовий аспект [Текст] / Оксана Мельник. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 5. С. 90–95.
3. Європейські стандарти соціального страхування / О. В. Москаленко. *Право та інноваційне суспільство*. 2013. № 1. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pric_2013_1_12
4. Загальна декларація прав людини : Декларація ООН, Міжнародний документ від 10.12.1948 р. *Законодавство України* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
5. Закон України від 28.02.1991 № 796-ХІІ Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-12#Text>
6. Закон України від 01.06.2000 № 1768-ІІІ «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1768-14#Text>
7. Закон України від 02.03.2000 № 1533-ІІІ «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття». *Офіційний вісник України*. 2000. № 13. С. 31.
8. Закон України від 05.10.2000 № 2017-ІІІ «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text>
9. Закон України від 05.11.1991 № 1788-ХІІ Про пенсійне забезпечення. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12#Text>
10. Закон України від 17.01.2019 № 2671-VІІІ «Про соціальні послуги». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
11. Конвенція про основні цілі та норми соціальної політики № 117. *Офіційний вісник України*. 2015. № 80, стор. 15, стаття 2660, код акта 78829/2015
12. Міжнародні договори України про уникнення подвійного оподаткування. Міністерство фінансів України https://mof.gov.ua/uk/international_agreements_of_ukraine_on_avoidance_double_taxation-543
13. Наказ Міністерства соціальної політики України від 11.02.2022 № 90 Про затвердження Стратегічного плану діяльності Міністерства соціальної політики України на 2022 бюджетний рік і два бюджетні періоди, що настають за плановим (2023–2024 роки). <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0090739-22#Text>
14. Про державні соціальні стандарти і державні соціальні гарантії [Електронний ресурс] : Закон України № 2017-ІІІ від 05.10.2000 р. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
15. Про схвалення Стратегії подолання бідності: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.03.2016 № 161-р. *Офіційний вісник України*. 2016. № 23. стор. 189. стаття 923. код акта 81159/2016.
16. Регламент Ради про застосування схем соціального страхування щодо осіб, що працюють за наймом, та їхніх сімей під час пересування в межах Співтовариства № 1408/71 від 14.06.1971 р. [Текст] // [Електрон. ресурс]. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws>
17. Рівень бідності в Україні через війну збільшиться до 70% – Світовий банк. <https://biz.liga.net/ua/all/all/novosti/uroven-bednosti-v-ukraine-iz-za-voyny-uvelichitsya-do-70-vsemirnyy-bank>

18. Соціальна і гуманітарна політика в Україні в умовах сучасних викликів / В. П. Трощинський, М. В. Кравченко, О. М. Петрос, Н. П. Ярош. *Державне управління: теорія та практика*. 2016. № 2. С. 32–44.
19. Соціальна політика в Україні : монографія / О.В. Макарова ; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. К., 2015. 244 с.
20. Стратегія подолання бідності : Указ Президента від 15.08.2001 № 637/2001 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637/2001/ed20010815/find?text=%C1%B3%E4%ED%B3%F1%F2%FC>
21. Шлапак В. О. Соціальний захист України за умов ринкової економіки. URL: <http://intkonf.org/shlapak-vo-sotsialniy-zahist-ukrayini-za-umov-rinkovoyi-ekonomiki/> (дата звернення 19.02.2019)
22. Щодо приєднання України до низки положень Європейської соціальної хартії (переглянутої) <https://vk24.ua/news/sodo-priednanna-ukraini-do-nizki-polozen-evropeiskoi-socialnoi-hartii-pereglanutoi>
23. Європейський кодекс соціального забезпечення (переглянутий) (ETS N 139): Міжнародний документ від 06.11.1990 № ETS N 139. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_651
24. Mykytyuk, P., Semenets-Orlova, I., Blishchuk, K., Skoryk, H., Pidlisna, T., & Trebyk, L. (2021). Outsourcing as a tool of strategic planning in public administration. *Estudios De Economia Aplicada*, 39(3) doi:10.25115/eea.v39i3.4718

References:

1. Derzhavnyi klasyfikator sotsialnykh standartiv ta normatyviv: Nakaz Ministerstva pratsi ta sotsialnoi polityky Ukrainy № 293 vid 17.06.2002 r. URL: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article%3Bjsessionid=1FDDE5452BFC118769744A9A7F1F8F83?art_id=38239&cat_id=102037
2. Melnyk O. (2018) The European Social Charter in the system of sources of social security law: theoretical and legal aspect [Evropeiska sotsialna khartiia u systemi dzherel prava sotsialnoho zabezpechennia: teoretyko-pravovyi aspekt]. *Entrepreneurship, economy and law*. 2018. No. 5. Pp. 90–95.
3. Moskalenko O. V (2013) European standards of social insurance [Evropeiski standarty sotsialnoho strakhuvannia] *Law and innovative society*. No 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pric_2013_1_12
4. Zahalna deklaratsiia prav liudyny : Deklaratsiia OON, Mizhnarodnyi dokument vid 10.12.1948 r. // Zakonodavstvo Ukrainy URL: <http://www.rada.gov.ua>
5. Zakon Ukrainy vid 28.02.1991 № 796-XII Pro status i sotsialnyi zakhyst hromadian, yaki postrazhdaly vnaslidok Chornobylskoi katastrofy/ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-12#Text>
6. Zakon Ukrainy vid 01.06.2000 № 1768-III «Pro derzhavnu sotsialnu dopomohu malozabezpechenym simiam» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1768-14#Text>
7. Zakon Ukrainy vid 02.03.2000 № 1533-III «Pro zahalnooboviazkove derzhavne sotsialne strakhuvannia na vypadok bezrobittia». *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*. 2000. № 13. S. 31.
8. Zakon Ukrainy vid 05.10.2000 № 2017-III «Pro derzhavni sotsialni standarty ta derzhavni sotsialni harantii» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text>
9. Zakon Ukrainy vid 05.11.1991 № 1788-XII Pro pensiine zabezpechennia URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12#Text>
10. Zakon Ukrainy vid 17.01.2019 № 2671-VIII «Pro sotsialni posluhy» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
11. Konventsiiia pro osnovni tsili ta normy sotsialnoi polityky № 117. Ofitsiyni visnyk Ukrainy vid 16.10.2015, 2015 r., № 80, stor. 15, stattia 2660, kod akta 78829/2015
12. Mizhnarodni dohovory Ukrainy pro unyknennia podviinoho opodatkovannia. Ministerstvo finansiv Ukrainy/ URL: https://mof.gov.ua/uk/international_agreements_of_ukraine_on_avoidance_double_taxation-543
13. Nakaz Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy vid 11.02.2022 № 90 Pro zatverdzhennia Stratehichnoho planu diialnosti Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy na 2022 biudzhetni rik i dva biudzhetni periody, shcho nastaiut za planovym (2023–2024 roky) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0090739-22#Text>
14. Pro derzhavni sotsialni standarty i derzhavni sotsialni harantii: Zakon Ukrainy № 2017-III vid 05.10.2000 r. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
15. Pro skhvalennia Stratehii podolannia bidnosti: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 16.03.2016 № 161-r. *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*. 2016. № 23. stor. 189. stattia 923. kod akta 81159/2016.
16. Rehlament Rady pro zastosuvannia skhem sotsialnoho strakhuvannia shchodo osib, shcho pratsiuiut za naimom, ta yikhnikh simey pid chas peresuvannia v mezhakh Spivtovarystva №1408/71 vid 14.06.1971 r. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws>
17. Riven bidnosti v Ukrainy cherez viinu zbilshytsia do 70% – Svitovyi bank. URL: <https://biz.liga.net/ua/all/all/novosti/uroven-bednosti-v-ukraine-iz-za-voyny-uvelichitsya-do-70-vsemirnyy-bank>
18. Kravchenko V. P. Petroie O. M., Yarosh N. P., (2016) Social and humanitarian policy in Ukraine in the conditions of modern challenges [Sotsialna i humanitarna polityka v Ukraini v umovakh suchasnykh vyklykiv]. *State administration: theory and practice*. No. 2. P. 32–44.
19. Makarov O. V. (2015) Social policy in Ukraine: Monograph [Sotsialna polityka v Ukraini: Monohrafiia] Institute of Demography and Social Research named after M. V. Birds of the National Academy of Sciences of Ukraine. K. 244 p.

20. Stratehiiapodolanniabidnosti:UkazPrezydenta vid15.08.2001№637/2001URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637/2001/ed20010815/find?text=%C1%B3%E4%ED%B3%F1%F2%FC>
21. Shlapak V. O. Social protection of Ukraine under market economy conditions [Sotsialnyi zakhyst Ukrainy za umov rynkovoї ekonomiky]. URL: <http://intkonf.org/shlapak-vo-sotsialniy-zahist-ukrayini-za-umov-rinkovoyi-ekonomiki/> (access date 02/19/2019).
22. Shchodo pryiednannia Ukrainy do nyzky polozhen Yevropeiskoi sotsialnoi khartii (perehlianutoi) URL: <https://vk24.ua/news/sodo-priednanna-ukraini-do-nizki-polozen-evropeiskoi-socialnoi-hartii-perehlanutoi>
23. Ievropeisky kodeks sotsialnoho zabezpechennia (perehliantuyi) (ETS N 139): Mizhnarodnyi dokument vid 06.11.1990 № ETS N 139 URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_651](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_651)
24. Mykytyuk, P., Semenets-Orlova, I., Blishchuk, K., Skoryk, H., Pidlisna, T., & Trebyk, L. (2021). Outsourcing as a tool of strategic planning in public administration. *Estudios De Economia Aplicada*, 39(3) doi:10.25115/eea.v39i3.4718

УДК 343.1

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-6\(66\)-6](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-6(66)-6)

Ольга ОХМАН

кандидат юридичних наук, доцент кафедри права та правоохоронної діяльності, Хмельницький інститут імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України Міжрегіональної Академії управління персоналом, проспект Миру, 101А, Хмельницький, Україна, 29015

ORCID: 0000-0002-9509-5326

Тетяна ДЕРЕВ'ЯНКО

кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри теорії права та кримінально-процесуальної діяльності Національної академії державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, вул. Шевченка, 46, Хмельницький, Україна, 29000

ORCID: 0000-0003-0318-8195

Наталія ЛОГІНОВА

кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри теорії права та кримінально-процесуальної діяльності Національної академії державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Хмельницький, Україна, вул. Шевченка, 46, Хмельницький, Україна, 29000

ORCID: 0000-0002-3296-3659

Olga OHMAN

Doctor of Law, Associate Professor at the Department of Law and Law Enforcement, Khmelnytskyi Institute named after the Blessed Volodymyr, Metropolitan of Kyiv and All Ukraine, Interregional Academy of Personnel Management, University, Myru Avenue, 101A, Khmelnytskyi, Ukraine, 29015

ORCID: 0000-0002-9509-5326

Tetiana DEREVYANKO

Candidate of Psychological Sciences, Senior Lecturer at the Department of Legal Theory and Criminal Procedural Activity, National Academy of the State Border Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytsky, Shevchenko str., 46, Khmelnytskyi, Ukraine, 29000

ORCID: 0000-0003-0318-8195

Natalia LOGINOVA

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor at the Department of Theory of Law and Criminal Procedure, National Academy of the State Border Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytsky, Shevchenko str., 46, Khmelnytskyi, Ukraine, 29000

ORCID: 0000-0002-3296-3659

СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ПОДАННЯ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

FORMATION OF THE INSTITUTION OF PRESENTATION OF EVIDENCE IN THE CRIMINAL JUSTICE SYSTEM OF UKRAINE

Стаття присвячена дослідженню становлення та розвитку інституту доказування в системі кримінального судочинства України.

Чинне кримінальне процесуальне законодавство України успадкувало чимало прогресивних ідей, закладених Кримінально-процесуальним статутом, зокрема надання учасникам процесу права подавати докази для захисту власної позиції в кримінальному процесі. Право подавати докази стало невід'ємним елементом процесуального статусу підозрюваної особи, обвинуваченого, їх захисника, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, їх представників, а також обвинувача.

Розглядаючи історичні аспекти порядку подання доказів, насамперед, приходимо до висновку, що стан розвитку цього інституту в різні історичні періоди прямо зумовлювався наявними історичними обставинами. Враховуючи це, проведено періодизацію становлення інституту подання доказів на території України:

- 1. Давньоруська (князя) доба – охоплює часи Київської Русі та Галицько-Волинського князівства.*
- 2. Литовсько-польська доба – охоплює часи перебування українських земель під владою Литви та Польщі.*
- 3. Козацько-гетьманський період – охоплює часи існування запорозького козацтва.*

4. *Пореформений період* – охоплює часи, починаючи з прийняття Статуту кримінального судочинства до 1917 р. і позначений докорінною зміною кримінального судочинства.

5. *Період відродження української національної держави* – охоплює часи УНР, Української Гетьманщини та Директорії (1917–1920 рр.). Цей період майже не приніс нововведень у сфері кримінального судочинства.

6. *Радянський період* – охоплює час перебування України у складі СРСР.

7. *Сучасний період* – розпочався із здобуттям Україною незалежності та характеризується подальшим поступовим розширенням елементів засади змагальності у кримінальному процесі, в тому числі на стадії досудового розслідування. У цей період у кримінально процесуальній науці все частіше почали ставитися питання про необхідність законодавчого врегулювання порядку подання доказів, пропонувалися деякі зміни та доповнення до Кримінального процесуального кодексу України, які, однак, досі залишаються нереалізованими.

На жаль, ухвалення у 2012 році довгоочікуваного КПК України, незважаючи на закріплення в ньому ряду прогресивних положень, не вирішило зазначеної проблеми.

Ключові слова: кримінально-процесуальне законодавство, докази, доказування, кримінальний процес, судочинство, сторони, судочинство.

Article is sanctified to research to becoming and development of institute of presentation of proofs in the criminal rule-making of Ukraine. The current criminal judicial legislation of Ukraine inherited many progressive ideas inculcated by Charter of the criminal rule-making, in particular and the parcel of land of participants of process by a right to give proofs for defending of own position in realization. A right on presentation of proofs became the inalienable element of judicial status suspected, defendant, their defender, suffering, civil plaintiff, civil defendant, their representatives, and also accuser. Consideration of historical aspects of presentation of proofs, foremost come to the conclusion, that development of institute of presentation of proofs status in the criminal rule-making of Ukraine in different historical periods directly stipulated by the existent historical form of criminal process. Taking into account it a division into periods of becoming of institute of presentation of proofs is conducted on the walks of life of Ukraine:

1. *Old Russian (princely) period* – embraces times of Kyiv Rus and Galychyna-Volyn principality.

2. *the Lithuanian-Polish period* – embraces times of stay of Ukrainian earth under power of Lithuania and Poland. This period inherited the basic lines of the Old Russian period, id est saved the accusatory-lawsuit form of criminal process, at that parties realizations guilty were to look after presentation of court of proofs in support of the requirements.

3. *Cossack-hetman period* – embraces times of existence of the Zaporizhzhya cossacks. Dob inherited the basic lines of judicial right for previous historical periods, however it tested some changes however, foremost as a result of change of the judicial mode and changed political and social terms of edge in XVII century, in particular and under act of the Russian judicial right.

4. *Post-reformed period* – embraces times, beginning from the acceptance of Charter of the criminal rule-making 1917 to and marked the cardinal change of the criminal rule-making.

5. *Period of revival of the Ukrainian national state* – embraces times of Ukrainian Republic of People's, Ukrainian hetman state and Directory (1917-1920). This period did not bring practically no innovations in the field of the criminal rule-making. At investigation and judicial trial of criminal cases, including in the process of finishing telling, continued to follow the legislation of the Russian empire and Austria, and a new criminally judicial legislation was not realized through bolshevist occupation of territory of Ukraine.

6. *Soviet period* – embraces times of stay of Ukraine in composition the USSR. This period was most ambiguous during that there was passing to mixed, of mainly criminal investigation form of the criminal rule-making and even to his of cleanly criminal investigation form.

7. *Modern period* – begun with a receipt by Ukraine of independence and is characterized further gradual expansion of elements of contentionness in a criminal process, including on the stage of pre-trial investigation. In this period in science of criminal process all anymore questions began to rise about the necessity of legislative procedure of presentation of proofs, separate amendments and supplements offered to КПК of Ukraine, that however remain unrealized and until now. Unfortunately, acceptance of long-awaited КПК of Ukraine of 2012, in spite of fixing in him of row of progressive positions, the marked problem did not decide.

Key words: criminally judicial legislation, proofs, finishing telling, criminal process, rule-making, parties, finishing telling.

Сучасне кримінальне процесуальне законодавство України формувалося протягом багатьох століть, його основи були закладені ще за часів Київської Русі. Тому для вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства необхідно враховувати здобутки та прорахунки минулого. Зокрема, очікує на своє належне нормативне врегулювання порядок подання доказів.

Аналіз останніх публікацій. Даною проблемою займалися такі вчені та практики, як Ю.П. Аленін, В.В. Колодчин, С.А. Крушинський, К.В. Легких, Л.М. Лобойко, Т.В. Лукашкіна, Ю.М. Мирошніченко, В.О. Попелюшко,

С. Соляр та ін., однак чітких і послідовних тлумачень положень КПК з цього питання досі немає.

За часів Київської Русі цивільний і кримінальний процеси не були відокремлені один від одного, оскільки обидва регулювалися принципом приватного права. Тобто в ті часи виник перший історичний вид кримінального процесу – обвинувальний («приватний позов», «магальний»). Це найдавніший процес, який отримав свою назву через те, що «головним у процесі було обвинувачення, без якого не можна було розпочати провадження у справі. Цей процес має змагальний характер, тобто це

змагання рівноправних сторін перед незалежним від них судом» [6, с. 30].

Враховуючи приватний характер процесу, він характеризувався активною участю осіб, зацікавлених у вирішенні конфлікту: «потерпілий (позивач, обвинувач) підтримував обвинувачення в суді, був зобов'язаний збирати та подавати докази до суду; протилежна сторона – підсудний (обвинувачений) – визнавала обвинувачення, а в разі його заперечення мала подати суду докази, які спростовували пред'явлене йому обвинувачення».

Звичайно, в даному випадку мова не йде про пред'явлення доказів у його сучасному розумінні (як пред'явлення лише предметів або документів). У Київській Русі використовувалися такі види судових доказів: «особисте зізнання, свідчення «покору і свідчення», речові докази, «суди божі». Доказами також могли бути сліди побоїв (синці на обличчі та тілі потерпілого), виявлені у підозрюваного викрадені речі, виявлення трупа на території громади тощо» [7, с. 88].

В окремих статтях Руської Правди йдеться також про пред'явлення речових доказів («знаменія»). Так, ст. 67 просторової редакції «Руської Правди» передбачено: «А хто бороду подере і знак зніме, і люди вилізуть, то 12 гривень продадуть; і без людини, і в наклепі нема продажу».

Таким чином, аналіз давньоруського законодавства та його наукове дослідження свідчить, що подання доказів здійснювалося сторонами (позивачем і відповідачем) переважно шляхом забезпечення явки в суд очевидців, які засвідчували фактичні обставини справи, або певна кількість свідків-прибиральників (за чутками), яким дозволялося зняти звинувачення. Крім того, могли бути подані речові докази, однак, крім цього, були потрібні також показання свідків.

За часів перебування українських земель під владою Литви та Польщі зберігався обвинувально-позовний процес, успадкований від давньоруського права. Основними джерелами, що регулювали тогочасні процесуальні відносини, були Судебник Казимира 1468 р. та Литовські статuti.

Судове провадження розпочато за заявою зацікавленої сторони – потерпілого або його родичів. Позивач повинен був «самостійно зібрати всі докази, подати їх до суду та підтримати обвинувачення. На будь-якій стадії процесу він мав право відмовитися від позову чи обвинувачення, укласти мирову угоду. При цьому щодо найтяжчих злочинів (наприклад, державного характеру, проти церкви) слідство і суд були обов'язковими незалежно від

заяви сторони. Тут практикувалися доноси, застосовувалися тортури, дотримувалася судова таємниця, тобто почали виникати особливості процесу розшуку» [1, с. 200].

Система доказів, що використовувалася в судах, була досить розгалуженою. Вони поділялися на «досконалі й недосконалі («повні» й «неповні»). Литовські статuti містили перелік найважливіших свідчень. Починаючи з доказів, які мають найбільшу доказову силу, Я. Падох виділяє: а) зізнання; б) сертифікати; в) опитування та речові докази; г) свідки; д) присяга; е) лот; ж) тортурні допити» [4, с. 58].

Як і за часів Київської Русі, велика роль відводилася наведенню доказів за допомогою свідків, які поділялися на державних і приватних. «Свідками-державниками були, перш за все, особи, які займалися підтвердженням і перевіркою доказів і їх закріпленням для подальшого використання судом, а також іншими державними службовцями. Приватні свідки поділялися на дві основні групи: безпосередні свідки, які бачили або чули спірні факти чи події, і свідки-експерти, які підтверджували моральні якості сторін. Обсяг доказів, які необхідно було надати суду, також залежав від того, чи вчинено злочин вперше. Так, ст. ст. 7-9 першого Литовського статуту передбачають кількість доказів, які повинні бути представлені у справі звинувачення шляхтича в крадіжці, якщо не виявлено краденого: якщо він вчинив злочин вперше, особиста присяга достатньо, якщо вдруге, особистої присяги і двох дворянських свідків, якщо втретє – особистої присяги і шести дворянських свідків» [67, с. 81–82].

Доба Гетьманщини успадкувала основні риси процесуального права попереднього історичного періоду, але все ж зазнала певних змін, насамперед внаслідок зміни судової системи та змінених політичних і соціальних умов регіону в XVII ст. ст., зокрема під впливом російського процесуального права.

Система доказів мало чим відрізнялася від тієї, що мала місце за литовсько-польської доби. До них «належали: а) зізнання, б) довідки, в) свідки, г) присяги, д) експертизи та речові докази, е) допити під тортурами. Важливе місце відводилося поданні письмових доказів (свідоцтв), які поділялися на публічні та приватні. Публічні документи, до яких належали всі урядові документи, документи, складені перед урядом і вміщені в урядові книги, деякі договори, вважалися повними доказами, і проти них суд не допускав доказів свідків чи присяги. Меншу цінність мали приватні документи, які могли бути спростовані іншими доказами» [3].

Ще більш радикальні зміни в кримінальному судочинстві відбулися після судової реформи імператора Олександра II у 1864 р. Б. В. Віленський справедливо зазначає з цього приводу, «що з прийняттям судових статутів інквізиційний розшуковий процес замінюється змагальним, тобто на основі вільної оцінки судом доказів, розглянутих у відкритому судовому засіданні. За зразком держав, де давно склалися буржуазні основи судоустрою, в Росії встановилася так звана змішана форма судочинства, при якій кримінальний процес здійснювався в дві стадії. Перший – попереднє судове засідання, таємне, письмове, яке не знало рівноправності сторін. Друга стадія – судовий розгляд, вона ґрунтується на гласності, усності, змагальності з вільною оцінкою доказів за внутрішнім переконанням суддів. Лише в малозначних справах, які підлягали розгляду в мирових судах, поділу кримінального провадження на стадії не було» [3].

Ця епоха ознаменувалася значним розвитком інституту досудового (попереднього) слідства, яке проводили судові слідчі за участю міліції та під наглядом прокурорів та їх колег (ст. 249 Статуту). Статут кримінального судочинства передбачав «можливість проведення та детально регламентував порядок ряду слідчих дій: огляду та освідування» (ст. 315–356), «обшуків і виїмок у будинках» (ст. 357–370), «допиту обвинуваченого» (ст. 398–414), «допит свідка та очні ставки» (ст. ст. 441–453). Крім того, було детально регламентовано порядок «збирання та збереження речових доказів» (статті 371–376).

Статут кримінального судочинства (ст. 2) запровадив у Російській імперії поділ прокуратури на приватну і публічну, виходячи з тяжкості та правового характеру злочинів. Процедура приватного обвинувачення реалізовувалася у «справах про посягання на «права відомої приватної особи без особливого посягання на громадську безпеку», публічна – коли об'єктом злочинного діяння є «суспільний інтерес» [4, с. 53].

У справах, які допускалося закрити «шляхом примирення (справи приватного обвинувачення), суддя обмежувався дослідженням лише тих доказів, які були подані або вказані сторонами «(ст. 104 Статуту). Таку норму розробники встановили, виходячи з того, що найважливіші правила провадження такого роду, які відрізняють їх від загального кримінального провадження, мають полягати, зокрема, в «такому:

1) скаржник повинен визначити протиправне діяння, вказати винного або підозрю-

ваного в його вчиненні та подати докази, що підтверджують його скаргу;

2) обвинувачений повинен сам подбати про надання доказів для свого виправдання;

3) суд вирішує справу лише на підставі поданих самими сторонами доказів, не вживаючи з власної ініціативи заходів щодо збирання не зазначених ними доказів» [4, с. 67].

Тому «суд з власної ініціативи не міг ані торкатися невказаних сторонами обставин справи, ані збирати докази, на які вони не посилалися» [1, с. 213]. Зважаючи на це, подання сторонами доказів набуло особливого значення для захисту своєї позиції у справах приватного обвинувачення. І хоча подання доказів було обов'язком лише для обвинувача, друга сторона (обвинувачений) фактично також була зобов'язана скористатися своїм правом на подання виправдувальних доказів, оскільки в іншому випадку була загроза програшу справи. Розглядаючи правове регулювання провадження у справах державного обвинувачення, необхідно розрізняти їх провадження в місцевих судах і в загальних судових установах. Як зазначив І.Я. Фойницький зазначає, «що у справах у місцевих установах сторони, тобто обвинувач, обвинувачений і цивільний позивач, мають широке і необмежене право подавати свої докази та вимагати виклику заявлених ними свідків» [11, с. 215].

У процесі розроблення проекту Статуту кримінального судочинства при обговоренні питання про необхідність законодавчого визначення, якими правами користуються сторони в судовому засіданні, пропонувалося лише вказати, що прокурор або приватний обвинувач на з одного боку, а підсудний або його захисник, з іншого, користуються такими ж правами, не перераховуючи їх. Це мотивувалося тим, що ці права є або само собою зрозумілими, або передбачені іншими статтями Хартії. Наприклад, само собою зрозумілим є правило, «що кожна сторона має право надавати докази на підтримку своїх свідчень, покладатися на них, оскільки без доказів захист або обвинувачення не мали б значення, а також що сторона має право спростовувати доводи протилежної сторони, оскільки інакше не було б конкуренції» [2, с. 22]. Але така позиція не була сприйнята законодавцем.

Так, відповідно до КПК України право подавати докази відіграло важливу роль у регулюванні процесуального статусу представників обвинувачення (прокурора, приватного обвинувача) і захисту (підсудного, його захисника) на стадії кримінального провадження. судового розгляду кримінального провадження.

Порядок подання учасниками процесу доказів, прийняття їх слідчим чи судом, процесуальне оформлення у Кримінально-процесуальному статуті здебільшого не регламентувалося. Але, п. 3 ст. 142 Статуту передбачено: «все, що стосується розгляду справи, суддя коротко записує в протоколі, де зазначає: подані сторонами докази; присяга свідків і зміст їх показань; огляди, опитування, пошуки та оцінки» [3]. З наведеного можна зробити висновок, що подання сторонами доказів судді отримало своє процесуальне оформлення шляхом складання протоколу.

Чинне кримінально-процесуальне законодавство України успадкувало чимало прогресивних ідей, закладених Кримінально-процесуальним статутом, зокрема надання учасникам процесу права подавати докази для захисту власної позиції в процесі. Право подавати докази стало невід'ємним елементом процесуального статусу підозрюваного, обвинуваченого, їх захисника, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, їх представників, а також обвинувача.

На території Галичини, що входила до складу Австрії, основним законодавчим актом, що регулював кримінальний процес, був Австрійський кримінально-процесуальний кодекс 1873 р., який з незначними змінами діяв до жовтня 1918 р. [4, с. 118]. Кримінально-процесуальний кодекс Австрії, як і Кримінально-процесуальний статут, містив досить велику кількість демократичних, прогресивних положень, у тому числі щодо пред'явлення доказів учасниками процесу.

Судочинство за цим Кодексом «починалося лише після подання скарги, яка поділялася на публічну та приватну. Публічні скарги подавав прокурор, а приватні – потерпілий (у справах приватного обвинувачення)». У сфері доказування в кримінальному процесі діяла презумпція невинуватості, яка виражалася в тому, що «обов'язок довести вину обвинуваченого покладалася на прокурора (прокурора). Обвинувачений жодним чином не зобов'язаний був подавати суду докази на підтвердження своєї невинуватості у вчиненні злочину, свого виправдання. Йому також гарантувалося право не свідчити проти себе».

Процес проходив у кілька етапів. Так, на «стадії розслідування компетентні органи державної влади збирали докази, зокрема, відбирали пояснення підозрюваного та потерпілого, фіксували сліди злочину, фіксували речові докази у справі, допитували свідків, досліджували психічний стан підозрюваного. Проте основною стадією криміналь-

ної справи була стадія судового засідання («основного розгляду»), яка мала змагальний характер. Головною фігурою на цій стадії був головуючий, який мав право на свій розсуд встановлювати порядок дослідження доказів, порядок допиту підсудних, свідків, експертів» [24, с. 93].

Період становлення української державності 1917–1920 рр. практично не приніс нововведень у сфері кримінального судочинства. Під час розслідування та розгляду кримінальних справ, у тому числі в процесі доказування, продовжували керуватися законодавством Російської імперії (Статут кримінального судочинства 1864 р.) та Австрії (Кримінально-процесуальний кодекс 1873 р.).

Проте, незважаючи на дію Статуту кримінального судочинства на території УНР, як зазначає В.В. Землянська зазначає, що «анархія і велика хвиля злочинності змушували владу частіше вдаватися до «надзвичайного правосуддя». Як наслідок, 5 березня 1918 р. періоду Центральної Ради з'явилася «Інструкція військово-революційного суду», який розглядав справи про вбивства, підпали, згвалтування, грабежі та грабежі». Автор зазначає, «що ця Інструкція забезпечувала сторонам рівність перед законом і судом. Їм було надано право подавати докази, заявляти клопотання про відвід свідків і експертів на законних підставах, задавати їм запитання з дозволу головуючого суду, заявляти відвід свідкам, давати відповідні пояснення по кожному випадку, що стався в суді» [3].

Згодом, за часів Директорії, 4 серпня 1920 р. було прийнято закон «Про судочинство в штабних судах», який відіграв роль тогочасного кримінально-процесуального кодексу. На жаль, цей закон не був повністю реалізований, оскільки в листопаді 1920 року територія України була окупована більшовиками. Але ст. 89 цього закону прямо вказувалося, «що сторони в судовому засіданні мають право: а) подавати докази; б) заявляти клопотання про відвід свідків і експертів на законних підставах, задавати їм запитання з дозволу головуючого суду, заперечувати показання свідків і клопотати про повторний допит свідків; в) коментувати та давати пояснення щодо кожної дії, що відбувається в суді; г) спростувати аргументи та міркування іншої сторони» [5 с. 143].

Коли Україна була частиною СРСР, основа доказів у кримінальних справах була продиктована формою кримінального судочинства, що мало місце, та існуючим політичним режимом у цілому. Як зазначає Р.Х. Якупов, «тоталітарний режим призвів до створення

позасудових органів розправи, процесуального спрощення, застосування процесуальних гарантій особи, скорочення строків слідства, обмеження права обвинуваченого на захист, впровадження в судову практику тез про вирішальне важливість доведеності визнання винуватості обвинуваченим і можливість засудження його на основі «максимальної» вірогідності фактів, наведених обвинуваченням у справах про контрреволюційні злочини» [5, с. 5]. Звичайно, в таких історичних і політичних умовах не могло бути й мови про розвиток змагального судочинства, рівність сторін у збиранні та поданні доказів до суду.

Ситуація змінилася з прийняттям у 1958 р. Основ кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік, які в ст. 21, 23–26 прямо наділяли учасників судового процесу (обвинуваченого, його захисника, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача та їх представників) правом подавати докази. Крім того, ст. 38 Основ визначено, що «обвинувач, підсудний, захисник, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники в судовому процесі користуються рівними правами на подання доказів» [1, с. 109–110, 113].

КПК УРСР 1960 р., як уже зазначалося, передбачав універсальну норму (ч. 2 ст. 66), згідно з якою докази могли подавати підозрюваний, обвинувачений, його захисник, обвинувач, потерпілий, цивільним позивачем, цивільним відповідачем та їх представниками, а також будь-якими громадянами, підприємствами, установами та організаціями. Ця норма діяла до набрання чинності Кримінально-процесуальним кодексом України у 2012 році.

Після здобуття Україною незалежності відбулося подальше поступове впровадження окремих елементів змагальності в кримінальний процес. Так, у 2001 році з проведенням так званої «малої судової реформи» Кримінальний процесуальний кодекс України було доповнено ст. 16-1 «Змагальність та диспозитивність», ч. 5 якої передбачало, що «прокурор, підсудний, його захисник чи законний представник, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники беруть участь у судовому засіданні як сторони і користуються рівні права і свободи в наданні доказів, їх дослідженні та доведенні їх переконливості в суді» [3]. Таким чином, на законодавчому рівні визначено рівні можливості для сторони обвинувачення та захисту подавати суду докази на захист своєї позиції у кримінальному провадженні.

З прийняттям у 2012 році Кримінального процесуального кодексу України змагальні

засади ще більше поширилися на стадію досудового розслідування. Зокрема, це проявилось у наданні можливостей сторонам кримінального провадження та потерпілому збирати докази. Таким чином, сторона захисту отримала можливість реалізувати право передати зібрані докази слідчому, прокурору, слідчому судді та суду.

Висновки. Отже, підсумовуючи розгляд історичних аспектів подання доказів, насамперед приходимо до висновку, що стан розвитку інституту подання доказів у системі кримінального судочинства України в різні історичні періоди безпосередньо зумовлювався існуючою історичною формою кримінального процесу. Враховуючи це, можна періодизувати встановлення інституту подання доказів на території України:

1. Давньоруська (княжа) доба – охоплює часи Київської Русі та Галицько-Волинського князівства. Цей період характеризувався:

а) існування першої історичної форми кримінального процесу – обвинувальної (змагальної), яка супроводжувалася домінуванням приватноправового принципу в кримінально-процесуальних відносинах. Це пояснюється тим, що спочатку цивільний і кримінальний процеси не були відокремлені один від одного;

б) активна участь у судовому процесі осіб, зацікавлених у вирішенні конфлікту: потерпілого (позивача, обвинувача), який був зобов'язаний збирати докази та подавати їх до суду; а протилежної сторони – підсудна (обвинувачена), яка визнала обвинувачення, а в разі його заперечення повинна була подати суду докази, що спростовують пред'явлене їй обвинувачення;

в) подання доказів здійснювалося сторонами (позивачем і відповідачем) переважно шляхом забезпечення явки в суд очевидців, які свідчать про фактичні обставини справи, або певної кількості свідків, що виправдовують обвинувачення, що дозволило зняти обвинувачення. Крім того, можуть бути подані речові та письмові докази.

2. Литовсько-польська доба – охоплює часи перебування українських земель під владою Литви та Польщі. Цей період успадкував основні риси давньоруського періоду, тобто зберіг обвинувально-позовну форму кримінального процесу, за якої учасники процесу самі мали дбати про надання суду доказів на підтвердження своїх вимог.

3. Козацько-гетьманський період – охоплює часи існування запорозького козацтва. Доба Гетьманщини успадкувала основні риси процесуального права попередніх історичних періодів, але

все ж зазнала певних змін, насамперед унаслідок зміни судової системи та змінених політичних і соціальних умов регіону в XVII ст., зокрема під впливом російського процесуального права. Цей період характеризується:

а) поєднання обвинувальної (змагальної) форми кримінального процесу, яка застосовувалася в більшості випадків, і слідчої (інквізиційної) форми, яка мала місце при здійсненні судочинства у справах про найбільш тяжкі та суспільно небезпечні злочини.;

б) надання більшого значення представленню письмових доказів (свідоцтв), які поділялися на публічні (державні документи), які вважалися повними доказами і проти яких суд не допускав показань свідків чи присяги, і приватні, які мали нижче значення, яке може бути спростовано іншими доказами

4. Пореформений період – охоплює часів, починаючи з прийняття Хартії кримінальної юстиції до 1917 р. і ознаменувався радикальними змінами в кримінальному судочинстві. Цей історичний період характеризується:

а) запровадження змішаної форми кримінального судочинства, за якої кримінальне судочинство здійснювалося у дві стадії: перша – досудове (попереднє) слідство, яке будувалося на слідчих (інквізиційних) засадах; другий – судочинство, яке характеризувалося відкритістю, словесністю, змагальністю, вільною оцінкою доказів за внутрішнім переконанням суду;

б) значний розвиток інституту досудового (попереднього) слідства, яке проводилося судовими слідчими за участю міліції та під наглядом прокурорів і передбачало проведення різноманітних слідчих дій, спрямованих на збирання доказів;

в) поділ обвинувачення на приватне та публічне, який ґрунтувався на тяжкості та правовому характері злочинів. Саме у справах приватного обвинувачення докази збиралися та подавалися виключно самими сторонами, а суддя обмежувався їх дослідженням, не вживаючи з власної ініціативи заходів щодо збирання не зазначених сторонами доказів;

г) рівноправність сторін обвинувачення (прокурор, приватний обвинувач) і захисту (підсудний, його захисник) у судовому засіданні. Зазначеним учасникам судового процесу надано рівні можливості для подання доказів на підтвердження своїх вимог та спростування вимог протилежної сторони.

5. Період відродження української національної держави – охоплює часи УНР, Української Гетьманщини та Директорії (1917-1920 рр.). Цей період майже не приніс нововведень у сфері кримінального судочинства. Під час розслідування та розгляду кримінальних справ, у тому числі в процесі доказування, продовжували керуватися законодавством Російської імперії та Австрії, а нове кримінально-процесуальне законодавство не було введено в дію через більшовицьку окупацію території України.

6. Радянський період – охоплює час перебування України у складі СРСР. Цей період був найбільш неоднозначним, протягом якого відбувся перехід до змішаної, переважно слідчої форми кримінального судочинства і навіть до його суто слідчої форми. Характерними рисами цього історичного періоду були:

а) обмеження змагальності кримінального провадження, рівність сторін у збиранні та поданні доказів до суду. Зрештою, тоталітарний режим призвів до створення позасудових органів виконання покарань, процесуального спрощення та застосування процесуальних особистих гарантій. Однак пізніше, з лібералізацією політичного режиму, змішана, змагальна та слідча форма кримінального судочинства була відновлена;

б) з кінця 1950-х до 20 ст. на законодавчому рівні учасникам процесу (обвинуваченому, його захиснику, потерпілому, цивільному позивачеві, цивільному відповідачеві та їх представникам, обвинувачу) та іншим особам безпосередньо надано право подавати докази як у пре-судовій стадії процесу та в стадії судового розгляду.

7. Сучасний період розпочався із здобуттям Україною незалежності та характеризується подальшим поступовим розширенням елементів змагальності у кримінальному процесі, в тому числі на стадії досудового розслідування. У цей період у кримінально-процесуальній науці все частіше почали ставитися питання про необхідність законодавчого врегулювання порядку подання доказів, пропонувалися деякі зміни та доповнення до Кримінального процесуального кодексу України, які, однак, досі залишаються нереалізованими. На жаль, ухвалення у 2012 році довгоочікуваного КПК України, незважаючи на закріплення в ньому ряду прогресивних положень, не вирішило зазначеної проблеми.

Література:

1. Василенко М. П. Вибрані твори у трьох томах. Київ : Видавництво дім «Академперіодика», 2006. 560 с.
2. Землянська В. В. Кримінально-процесуальне законодавство Центральної Ради, гетьманату Скоропадського та Директорії : дис. канд. юр. наук : 12.00.01. Львів, 2002. 190 с.

3. Карлаш И. А. История развития института представления доказательств лицами, вовлеченными в уголовный процесс. *Информационно-аналитический портал «Юридический Луганск»*. URL: <http://jurlugansk.ucoz.org/publ/6-1-0-74>
4. Кистяковский А. Ф. Общая часть уголовного судопроизводства. Киев : Издательство Семенко Сергея, 2005. 118 с.
5. Лобойко Л. М. Реформування кримінально-процесуального законодавства в Україні (2006–2011 роки). Частина 1: Загальні положення і досудове провадження. Київ: Істина, 2012. 288 с
6. Михеєнко М. М. Кримінальний процес України. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Либідь, 1999. 534 с.
7. Шевченка О. О. Історія українського права. Київ : Олан, 2001. 214 с.
8. Перший Литовський статут 1529 року/ Хрестоматія з історії держави і права України. У 2 т. Том 1. З найдавніших часів до початку XX ст. навчальний посібник для юрид. вищих навч. закл. і фак. / за ред. В. Д. Гончаренка. Київ : Ін Юре, 1997. С. 60–83.
9. Судебник князя Казимира 1468 року. Хрестоматія з історії держави і права України. У 2 т. Том 1. З найдавніших часів до початку XX ст. : навч. посіб. для юрид. вищих навч. закл. і фак. / за ред. В. Д. Гончаренка. Київ : Ін Юре, 1997. С. 57–60.
10. Судебные уставы 20 ноября 1864 года, с изложением рассуждений, на коих они основаны. Часть вторая. СПб. : Издание Государственной Канцелярии, 1866. 504 с.
11. Фойницкий И. Я. Курс уголовного судопроизводства. В 2-х т. Т. 2. Изд. третье, пересм. и дополн. СПб. Сенатская типография, 1910. 573 с.

References:

1. Vasy'lenko M. P. Vy'brani tvory` u tr`ox tomax. Ky'yiv : Vy'davny'cztvo dim «Akademperiody'ka», 2006. 560 s.
2. Karlash Y`. A. Y`story`ya razvy`ty`ya y`nsty`tuta predstavleny`ya dokazatel'stv ly`czamy`, vovlechenymy` v ugolovnyj process. Y`nformacy`onno-analy`ty`chesky`j portal «Yury'dy`chesky`j Lugansk». URL: <http://jurlugansk.ucoz.org/publ/6-1-0-74>
3. Ky'styakovskiy`j A. F. Obshhaya chast` ugolovnoho sudopro'y`zvodstva. Ky'yiv : Y`zdatel'stvo Semenکو Sergeyа, 2005. 118 s. (Sery`ya «Antology`ya ugolovno-processual`noj nauky`»).
4. Lobjko L. M. Reformuvannya kry`minal`no-processual`nogo zakonodavstva v Ukrayini (2006–2011 roky`). Chasty`na 1: Zagal`ni polozhennya i dosudove provadzhennya. Ky'yiv : Isty`na, 2012. 288 s
5. My`xeyenko M. M. Kry`minal`ny`j proces Ukrayiny`. 2-ge vy`d., pererob. i dop. Ky'yiv: Ly`bid', 1999. 534 s.
6. Shevchenka O. O. Istorya ukrayins`kogo prava. Ky'yiv : Olan, 2001. 214 s.
7. Pershy`j Ly`tovs`ky`j statut 1529 roku/ Xrestomatiya z istoriyi derzhavy` i prava Ukrayiny`. U 2 t. Tom 1. Z najdavnishy`x chasiv do pochatku XX st.: navchal`ny`j posibny`k dlya yury`d. vy`shhy`x navch. zakl. i fak. Za red. V. D. Goncharenka. Ky'yiv : In Yure, 1997. S. 60–83.
8. Sudebny`k knyazya Kazy`my`ra 1468 roku. Xrestomatiya z istoriyi derzhavy` i prava Ukrayiny`. U 2 t. – Tom 1. Z najdavnishy`x chasiv do pochatku XX st.: navch. posib. dlya yury`d. vy`shhy`x navch. zakl. i fak. / za red. V. D. Goncharenka. Ky'yiv : In Yure, 1997. S. 57–60.
9. Судебные уставы 20 ноябрыа 1864 года, с y`zlozheny`em rassuzhdeny`j, na koy`x ony` osnovаны. Chast` vtoraya. SPb. : Y`zdany`e Gosudarstvennoj Kancelyary`y`, 1866. 504 s.
10. Fojny`czky`j Y`. Ya. Kurs ugolovnoho sudopro'y`zvodstva. V 2-x t. T. 2. Y`zd. tret`e, peresm. y` dopoln. SPb. : Senatskaya ty`pografy`ya, 1910. 573 s.

УДК 35

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-6\(66\)-7](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-6(66)-7)

Олександр ПОПРОЦЬКИЙ

доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри публічного управління та адміністрування Університету Григорія Сковороди в Переяславі, вул. Сухомлинського, 30, Переяслав, Київська область, Україна, 08400
ORCID: 0000-0002-9221-1336

Oleksandr POPROTSKYI

Doctor of Public Administration, Associate Professor, Professor of the Department of Public Management and Administration of Hryhoriy Skovoroda University in Pereiaslav, 30 Sukhomlynskooho Street, Pereiaslav, Kyiv region, Ukraine, 08400
ORCID: 0000-0002-9221-1336

ПРАКТИКА МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ З ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

THE PRACTICE OF INTERNATIONAL ORGANIZATIONS ON INFORMATION SUPPORT FOR MANAGEMENT DECISIONS

У статті розглянуто практики використання інформаційного забезпечення управлінських рішень міжнародними організаціями та запозичення світового досвіду з метою його застосування у вітчизняному державному управлінні.

Світові та регіональні організації в умовах глобальної цифровізації інформаційного простору виступають повноцінним учасником міжнародних відносин і, як відповідні актори міжнародних взаємодій, приймають відповідні політичні управлінські рішення. Вони покликані залишатися політичною реальністю міжнародних відносин і потребуватимуть науково обґрунтованого аналізу незалежно від форм прояву – будь-то на глобальному чи регіональному рівні.

Наявність структурованих і впорядкованих незалежних джерел інформації розширює для акторів можливості отримання достовірної інформації у зручній формі та створює умови для підвищення оперативності й достовірності інформаційного забезпечення управлінських зовнішньополітичних рішень, ефективності інформаційної підтримки публічної політичної діяльності, а також формування відповідної світової громадської думки. Тому розробка та постійне вдосконалення міжнародно-правових норм дасть змогу ефективно регулювати взаємовідносини акторів міжнародного життя у сфері реалізації їх інформаційних прав і обов'язків та створити систему незалежного контролю за діяльністю держави. Визначено, що в умовах міжнародних взаємовпливів сучасні мас-медіа можуть відігравати роль у процесах регулювання внутрішніх і зовнішніх криз, поліпшення соціально-економічних відносин у країні і між державами, використовуватися для пропагування та просування нових ідей міжнародного співробітництва та формування зовнішнього та внутрішнього іміджу держави.

Ключові слова: міжнародні організації, інформація, стратегічні рішення, управління.

The article examines the practice of using information support for management decisions by international organizations and borrowing world experience for the purpose of its application in domestic public administration.

World and regional organizations in the conditions of global digitalization of the information space act as a full-fledged participant in international relations and, as relevant actors of international interactions, make relevant political management decisions. They are intended to remain a political reality of international relations and will require a scientifically based analysis regardless of the forms of manifestation – whether at the global or regional level.

The presence of structured and ordered independent sources of information expands the opportunities for actors to obtain reliable information in a convenient form and creates conditions for increasing the efficiency and reliability of information support for managerial foreign policy decisions, the effectiveness of information support for public political activity, as well as the formation of relevant global public opinion. Therefore, the development and constant improvement of international legal norms will make it possible to effectively regulate the relations of actors of international life in the sphere of the realization of their informational rights and obligations and to create a system of independent control over the activities of the state. processes of regulation of internal and external crises, improvement of socio-economic relations in the country and between states, to be used to promote and promote new ideas of international cooperation and formation of the external and internal image of the state.

Key words: international organizations, information, strategic decisions, management.

Постановка проблеми. Швидкість поширення цифрових технологій у світі привели до зміщення уваги світової спільноти на технологічну нерівність між різними країнами, яка спричинює подальше поглиблення економічної та соціальної нерівності і зростання нестабільності у світі. Аналіз практик найбільших міжнародних організацій з інформаційного забезпечення управлінських рішень, є одним із завдань статті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питаннями аналізу діяльності міжнародних організацій щодо інформаційного супроводу та забезпечення прийняття стратегічних рішень займалися А. Готун, Є. Макаренко, А. Немеш, Б. Парахонський, Г. Почепцов, О. Резнікова, Г. Яворська та ін.

Зокрема А. Готун особливу увагу вчений звертає на процес динамічної інтеграції Інтернету з міжнародною комунікацією, що сприяє формуванню її нової структури, до складу якої входять політичні інтернет-актори, канали й технічні засоби інформування та здійснення зворотного зв'язку. У своїх дослідженнях фахівець розкриває роль міжнародної комунікації в сучасному політичному процесі, динаміка якого змінюється під впливом глобалізації, та зазначає, що поява нових міжнародних акторів, розширення каналів комунікації, ущільнення її потоку є виявами глобалізації в політичному просторі, що сприяє трансформації структури й засобів організації міжнародної комунікації [3].

Вчений Г. Почепцов визначив вплив комунікативних технологій на систему міжнародних відносин, розкрив роль інформаційного тиску при формуванні світової громадської думки й дослідив репутацію міжнародних акторів в інформаційному просторі [17]

Дослідники Парахонський Б. О., Яворська Г. М. та Резнікова О. А. визначили, що чим більш ефективною є інформаційна політика держави, тим більше держава матиме можливостей наповнювати світовий інформаційний простір інформацією, яка позитивно позначатиметься на її репутації, а також протистояти інформаційним війнам та інтервенціям і водночас матиме змогу самостійно, без зовнішніх впливів, формувати власний інформаційний образ і запобігати будь-якому негативному переключуванню інформації з боку інших міжнародних акторів [14].

Є. А. Макаренко зазначає, що до пріоритетів міжнародної інформаційної політики відносять, формування суспільства знань; міжкультурний діалог, безпеку глобального інформаційного середовища; збереження інтелектуального потенціалу та інформацій-

ної спадщини людства, інформаційну економіку, регламентацію міжнародної інформаційної діяльності, інформаційну екологію, освіту упродовж всього життя [9].

А. Немеш вважає, що ключовим механізмом діяльності міжнародних неурядових організацій в період глобалізації є мобілізація думки світової спільноти. Для досягнення поставлених цілей та виконання завдань МНУО застосовують тиск на міжурядові організації та безпосередньо на уряди тих чи інших держав. Своїх цілей вони досягають, вирішуючи питання на міжурядовому рівні, де створюються міжнародно-правові норми, і поза межами традиційних міжурядових каналів – на самостійно створених аренах у співпраці з іншими неурядовими організаціями [12].

Мета статті. Розглянути практики використання інформаційного забезпечення управлінських рішень міжнародними організаціями для можливості застосування світового досвіду у вітчизняному державному управлінні.

Виклад основного матеріалу. Міжнародні організації як учасники міжнародних взаємодій, які відбуваються в глобальному політичному просторі стають важливою складовою інформаційного процесу. З посиленням впливу цих організацій на зовнішньополітичні відносини правильність їх політичних рішень часто залежить від створення систем комунікацій, які забезпечують їх лідерів інформацією, необхідною для створення та реалізації стратегій. До каналів отримання такої інформації належать ЗМІ та медійні корпорації, які все частіше зосереджуються на основних сферах їх діяльності. Більше того, висвітлення діяльності різних міжнародних організацій у ЗМІ в деяких випадках зумовлює подальший розвиток кожної з них.

Характерною особливістю останніх років ХХ ст. було розширення міжнародної співпраці між світовими та регіональними міждержавними організаціями щодо використання інформаційних потоків. Однак цей процес не набув багатостороннього та всебічного характеру. Це узгоджується з двома протилежними тенденціями, притаманними сучасному етапу інформаційного суспільства: з одного боку, «глобалізація інформаційного ринку призводить до об'єднання ЗМІ, з другого боку, існує протилежна тенденція – диверсифікація інформаційних служб за регіональними чи предметними ознаками» [8].

Міжнародну інформаційну політику ООН здійснює через свої комунікативні центри. Згідно з офіційним джерелом Інформаційні центри ООН (UNIC), Служби (UNIS) та Офіси (UNO), розташовані в 63 країнах світу,

пов'язують Організацію Об'єднаних Націй з людьми по всьому світу, поширюючи глобальні повідомлення ООН серед місцевої аудиторії. Центри служать надійним джерелом актуальної інформації про ООН, надаючи цю інформацію у своїх країнах широкому колу людей, включаючи журналістів, державних чиновників, представників громадянського суспільства, студентів, викладачів та дослідників. UNIC розробляє та впроваджує скоординовану комунікаційну стратегію для країн, в яких вони обслуговуються, консультуючись із країною та її місцевими партнерами, для оприлюднення пріоритетних питань та основних спостережень і подій. UNIC адаптують глобальні повідомлення ООН до місцевого контексту за допомогою різноманітних інформаційних продуктів, спрямованих на різні регіональні, субрегіональні та національні аудиторії мовою, якою розмовляють у певній місцевості. UNIC підтримують контакти з національними та регіональними ЗМІ в країні / країнах, де вони працюють, передають основну інформацію та прес-матеріали до ЗМІ, розміщують варіанти публікацій та статті, організують інтерв'ю, прес-конференції та інструктажі; пропонують товари та послуги, такі, як інформаційні бюлетені, бібліотеки, відеоролики, вебсайти та інтернет-сервіси. На національному / місцевому рівні UNIC працює із ЗМІ, забезпечуючи інформацію журналістів та організуючи для них тренінги, регулярно проводячи теле- та радіопрограми і публікуючи статті в газетах. Центри часто співпрацюють з громадянським суспільством у висвітленні різноманітних питань через семінари, виставки та інші заходи [29].

На регіональному рівні міжнародна інформаційна політика реалізується за сприяння регіональних організацій, зокрема Ради Європи, Європейського Союзу, Організації з безпеки та співробітництва в Європі, НАТО, АТЕС, АСЕАН, ОАД, ШОС та неформального об'єднання БРІКС. У сучасних міжнародних інформаційних відносинах реалізуються європейська, панафриканська, азійсько-тихоокеанська, латиноамериканська, панарабська та інші стратегії міжнародної інформаційної політики [9, с. 167].

Варто згадати міжнародну організацію EuroMeSCo (Євро-середземноморська комісія з досліджень), засновану в 1996 році, яка є основною мережею дослідницьких центрів з питань політики та безпеки в Середземномор'ї і прагне створити спільноту науково-дослідних інститутів та аналітичних центрів, прихильних до зміцнення євро-середземно-

морських відносин. EuroMeSCo послідовно займає 10-ту позицію серед кращих мереж аналітичних центрів у світі у звіті Global Go-To Think Tank Index Інституту Лодера університету Пенсільванії. Наразі в мережу входять 104 інститути з 29 країн Євро-Середземноморського регіону. EuroMeSCo заохочує впливовий аналіз та роздуми щодо євро-середземноморської політики та політики, що здійснюється шляхом спільних науково-дослідних програм, із залученням інститутів та дослідників EuroMeSCo, а також через свої публікації: спільні політичні дослідження EuroMeSCo, документи EuroMeSCo, резюме та рекомендації щодо EuroMeSCo [30].

Американські вчені, політологи, політехнологи винайшли нову стратегію по зміні політичних режимів у країнах світу. Ключову роль в даній стратегії покликані зіграти неурядові організації, що працюють по мережевому принципу. Американські вчені, які розробляють стратегію ведення мережевих воєн, вважають, що величезна роль у них належить правильному проектуванню та використанню форм комунікацій та інформаційних технологій [10].

Кожна міжнародна неурядова організація (МНУО) має певні функції. Але спільною для всіх є інформаційно-аналітична функція, яка є історично обумовленою та відображає підвищення потреби держав в обміні інформацією [16].

Основними засобами впливу неурядових організацій на світову політику є мобілізація громадської думки, намагання чинити тиск на міждержавні організації (насамперед ООН) і безпосередньо на конкретні держави з метою вирішення тих чи інших проблем, спостереження за діяльністю урядів у різних сферах суспільного життя і виконанням ними взятих на себе зобов'язань [12].

Для забезпечення міжнародної комунікації, як вважає вітчизняний дослідник А. Готун, урядові структури різних країн світу використовують сучасні інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) при здійсненні більшості своїх функцій, модернізації власних інституцій та в процесі зовнішньополітичних відносин. Інтернет А. Готун розглядає не тільки як засіб телекомунікаційного зв'язку, а й як інструмент зовнішньої політики, що дає змогу інтернет-акторам одночасно бути комунікантом і джерелом інформації, при цьому зовнішньополітична функція інтернету полягає в забезпеченні постійного міжнародного суспільно-політичного дискурсу з можливістю електронного зворотного зв'язку в реальному часі, створенні якісно нової інформаційно-комунікаційної інфраструк-

тури, ліквідації просторово-часових перешкод на шляху обміну інформацією, що породжує сучасні форми міжнародно-політичного співробітництва [3].

Міжнародно-політичну складову соціальних медіа також досліджує відомий вітчизняний науковець Г. Почепцов, який стверджує, що соціальні медіа справляють «м'який» вплив на зовнішньо- і внутрішньополітичну діяльність держав і дають можливість їх застосовувати при розгортанні силових сценаріїв взаємодії акторів міжнародних відносин, а також наголошує на дуальній природі соціальних медіа, які як інноваційний інструмент дають змогу посилити не тільки політичну роль розвинених держав, а й сприяють їх використанню країнами, що розвиваються, задля підтримки власних національних інтересів [17].

Аналізуючи комунікацію акторів у межах публічної політики, російський дослідник І. Дзялошинський зазначає, що наявність структурованих і впорядкованих незалежних джерел інформації розширює для акторів можливості отримання достовірної інформації у зручній формі та створює умови для підвищення оперативності й достовірності інформаційного забезпечення управлінських зовнішньополітичних рішень, ефективності інформаційної підтримки публічної політичної діяльності, а також формування відповідної світової громадської думки. Тому розробка та постійне вдосконалення міжнародно-правових норм дасть змогу ефективно регулювати взаємовідносини акторів міжнародного життя у сфері реалізації їх інформаційних прав і обов'язків та створити систему незалежного контролю за діяльністю держави [5].

В умовах міжнародних взаємовпливів сучасні мас-медіа можуть сприяти врегулюванню внутрішніх і зовнішніх криз; поліпшенню соціально-економічних відносин у країні і між державами; пропагуванню та просуванню нових ідей міжнародного співробітництва, формуванню відповідного іміджу держави та її політикуму в громадській думці. Мас-медіа справляють вплив на масову свідомість, міжнародні, політичні і суспільні відносини, фінансову та економічну співпрацю, позиціонування держави на міжнародній арені, тобто в сучасному глобалізованому суспільстві інформація стала тим ресурсом, який дає змогу забезпечити державі позиціонування в будь-якій сфері міжнародних відносин [14].

У свою чергу, Р. Арон визначає поняття політики як певну програму, метод дій або самі дії, здійснювані людиною або групою людей стосовно якоїсь однієї проблеми або до

сукупності проблем, що стоять перед спільнотою. Політика належить до тієї сфери суспільного життя, де конкурують або протиборствують різні політичні (в розумінні полісу) напрями. Політика як сфера – це сукупність, в межах якої борються особистості або групи, що мають власну полісу, тобто свої цілі, свої інтереси, а то і власний світогляд [1].

На міжнародно-політичному рівні проблеми асиметричності інформаційного розвитку людства почали розглядатися після публікації у липні 1999 р. у США результатів дослідження щодо використання на національному рівні ІКТ. Доповідь, підготовлена міністерством торгівлі США «Провал у мережі: встановлення цифрової нерівності», містила статистичні дані про існування інформаційної нерівності серед громадян США на основі економічних, расових та інших демографічних відмінностей.

Подальші дослідження, які проводили неурядові та урядові організації, дали змогу встановити особливості використання сучасного інформаційно-комунікаційного інструментарію в суспільно-політичному житті, а саме те, що: у сільській місцевості комп'ютери та інтернет використовують рідше, ніж у містах; середньостатистичний користувач комп'ютерних технологій є білою людиною із вищою освітою і вищим за середній доходом; відповідно жінки та особи з низьким достатком мають менше можливостей для використання інформаційних технологій [7]. Узагальнення американських учених спонукали уряди інших країн і міжнародні організації провести глибші дослідження щодо впливу асиметричності інформаційного розвитку на можливості здійснення ефективної міжнародної взаємодії. Зокрема, було прийнято низку документів: Декларацію тисячоліття ООН, Окінавську хартію глобального інформаційного суспільства, програму ЮНЕСКО «Інформація для всіх» (2000), декларацію принципів та план дій Всесвітнього саміту ООН з інформаційного суспільства (2003; 2005); програми ЄС – Електронна Європа (2000 – 2004), 2010 (2005–2009), Цифровий порядок денний для Європи (2010–2020) [4; 11; 13; 22; 23; 24; 25; 31] і підготовлено звітні доповіді в рамках таких організацій, як ООН, Міжнародна телекомунікаційна спілка, Рада Європи, Європейський Союз тощо.

Для розв'язання проблем поглиблення економічної та соціальної нерівності і зростання нестабільності у світі, яка виникла через поширення інтернет-технологій у світі, що привело до зміщення уваги світової спільноти на технологічну нерівність між різними

країнами, на міжнародному рівні у липні 2000 р. в Окінаві було прийнято «Хартію глобального інформаційного суспільства», у якій асиметричність інформаційного розвитку вперше була обговорена на світовому рівні, а доступність інформаційних технологій для людей у всьому світі проголошувалася основоположним принципом. Для вирішення проблеми подолання цифрової асиметрії на світовому рівні було створено міжнародну комісію Digital Opportunity Task Force, завданням якої став пошук можливостей подолання розриву різних країн у доступі до інформації і знань [13].

З 1967 р. під егідою ООН регулярно проводяться міжнародні наради експертів з проблем адміністративно-державної діяльності. Крім того, в рамках Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН) сьогодні здійснюється велика науково-дослідна робота з практичним ухилом, а також проводяться порівняльні дослідження методів та досягнень різних країн у галузі державного адміністрування. Створюється всесвітня система збирання, поширення та обміну досвідом, друкованими виданнями, а також інформаційними технологіями. Здійснюється підготовка довідників і посібників з вирішення актуальних питань державного адміністрування [2].

Серед інших міжнародних організацій, які вивчають проблеми асиметричності інформаційного розвитку та її вплив на розвиток міжнародно-політичних процесів, потрібно виділити діяльність Ради Європи. Зокрема, на Конгресі місцевих та регіональних громад Ради Європи було розроблено рекомендації щодо подолання асиметричності міжнародної інтернет-комунікації за допомогою реалізації відповідних е-рішень та щодо інформаційно-технологічних ризиків для національних органів влади. У документах ішлося про інструментарій інтернет-комунікації для просування засад демократії і верховенства права через підвищення залучення громадян до урядових ініціатив у процесі прийняття як зовнішньо-, так і внутрішньополітичних рішень [19].

Низка міжнародних організацій регіонального характеру: НАТО, ОАЕ, ЄС, ОАД входить у сферу компетенції територіальних, а також деяких функціональних управлінь. Наприклад, організаціями економічного профілю відає управління у справах економіки і бізнесу, а військовими організаціями – військово-політичне управління. Але при цьому управління міжнародних організацій сприяє останнім в організаційно-технічних і процедурних питаннях проведення конференцій. Його допомога в основному обмежується наданням довідково-інформаційних доку-

ментів, оскільки особиста участь представників управління в тій чи іншій конференції – явище досить рідкісне через невелику кількість співробітників відповідних відділів. Так, у відділі міжнародних конференцій працює лише 6 осіб, а американські делегації по лінії держдепартаменту відвідують приблизно 1200 конференцій щорічно.

Розглянемо громадські і неурядові організації (НУО) з інформації та комунікації. Історія політичної та суспільної діяльності НУО в галузі інформації та комунікації бере початок у ХІХ столітті, коли були створені перші міжнародні організації – Всесвітній телеграфний союз (1865 р.), Всесвітня поштова спілка (1874 р.), Міжнародна федерація з інформації та документації (1885 р.). Союз міжнародних асоціацій (1907 р.), до компетенції яких входили проблеми транскордонного обміну інформацією, регулювання традиційних та нових засобів комунікації, проведення.

Міжнародні урядові і неурядові організації (Міжнародні і регіональні спільні (кооперативні) інформаційні мережі) створювали і забезпечували співробітництво між інформаційними системами, глобально або регіонально, в окремих напрямках або взагалі в соціально-економічних сферах розвитку (наприклад, FAO, Програма ООН з охорони навколишнього середовища (UNEP), ЮНЕСКО, Консультативна Група з Міжнародного Сільськогосподарського Дослідження (CGIAR), Міжнародний Центр Дослідження Розвитку (IDRC) і Світовий Банк). Ці системи можуть бути категоризовані таким чином:

Тип 1: Децентралізоване запровадження даних визначених національними центрами, централізоване опрацювання та створення інформаційного продукту і децентралізований доступ або створення і використання інформаційного продукту, наприклад інформаційна система від МАГАТЕ (CONNECT), основними завданнями якої є сприяння створенню потенціалу, спільній співпраці та обміну інформацією та досвідом всередині і між мережами та між учасниками [15]; міжнародна система інформації із сільськогосподарських наук і технологій (AGRIS), яка по суті є глобальною багатомовною бібліографічною базою даних, що безпосередньо підключає користувачів до багатой колекції досліджень і технічної інформації про харчові продукти та сільське господарство [20]; Міжнародна Інформаційна Мережа Розробок Досліджень Прогресу (IDIN), інноваційні центри якої є виробничими просторами, що з'єднують членів мережі з ресурсами та навчають розробці технологій із соціальним впливом [26].

Тип 2: В основному централізоване збирання, опрацювання та підготовка баз даних, і використання інформаційних продуктів і послуг. Національні і регіональні центри можуть одержувати продукти та послуги для забезпечення національних і підрегіональних послуг, наприклад заснований у 1981 р. Міжнародний Центр Керування Життєвими Водними Ресурсами (ICLARM), для проведення довгострокових скоординованих досліджень основних проблем рибного господарства в країнах, що розвиваються [28].

Тип 3: Системи і центри, що діють незалежно але за загальними сферами, що становлять інтерес для обміну інформацією і даними, наприклад Африканська Геологічна Інформаційна система PANGIS (заснована у 1988 р.), цілями якої було сприяти збиранню, розповсюдженню та передачі науково-технічної інформації (НТІ) в галузі наук про землю в Африці та підвищити її доступність, а також надавати керівникам, які приймають рішення інструменти допомоги та африканським географам сучасні інструменти пошуку та аналізу інформації за допомогою знань та ефективного управління доступною геологічною інформацією [27].

Тип 4: Програми, що здійснюють проекти для співробітництва і координації інформаційних дій серед країн, що беруть у них участь, і спеціалізовані базові мережі, що забезпечують передачу даних (наприклад Регіональна Мережа для Обміну Інформацією і Досвідом у науці і техніці в Азії і Тихому океані – ASTINFO (1988), Програма для Співробітництва в Інформаційній сфері в Латинській Америці і Карибському басейні – INFOLAC (1986), Мережа Інформації Тихоокеанської Азії по Соціальних Науках – APINESS (1991), Міжнародне Сільськогосподарське Дослідження.

Тип 5: комбінація двох і більше вищезгаданих типів. Приклад дій Регіональної Комісії ООН – Панафриканська Програма Розвитку Системи Інформації (PADIS), заснована в 1980 р. Їй надає підтримку Економічна Комісія Африки (Аддис-Абеба, Ефіопія), а також UNDP, IDRC, ЮНЕСКО й Африканський Банк Розвитку. Ця програма стосується національних, підрегіональних і регіональних інформаційних систем та мереж, яким всі елементи добровільно поставляють інформацію і спільно використовують їхні інформаційні досвіди керування. PADIS надавав допомогу декільком Африканським країнам в інформаційному розвитку інфраструктури, навчанні персоналу, використанні апаратних засобів і програмного забезпечення, прикладних програм загальних стандартів і т. ін.

Сьогодні, на думку вітчизняних учених-міжнародників, міжнародні неурядові організації з інформації та комунікації поділяються на міжнародні неурядові організації загальної компетенції та міжнародні організації спеціальної компетенції. Метою діяльності міжнародних неурядових організацій загальної компетенції є забезпечення міжнародних відносин у галузі інформації та комунікації на рівні громадських організацій, участь організацій у виробленні міжнародної політики в цій сфері, організація наукових досліджень міжнародних проблем комунікації, формування суспільної думки щодо стратегії розвитку цивілізації. Метою діяльності міжнародних організацій спеціальної компетенції є розв'язання проблем у сфері міжнародних відносин за окремими напрямками міжнародної комунікації, забезпечення діалогу за всією державна влада – приватний сектор, об'єднання фахівців для розробки професійних стандартів, організація широких представницьких контактів неурядових організацій на міжнародній арені. Міжнародні організації спеціальної компетенції, в свою чергу, поділяють на: 1) правозахисні (організації свободи слова, прав людини і боротьби з цензурою: Організація 19 статті – Міжнародний центр боротьби з цензурою); 2) медійні (організації спеціалізованих напрямів співробітництва у галузі мас-медіа; 3) організації інформаційних та комунікаційних послуг (кабельного, супутникового, електрозв'язку, мультимедіа, мережевого та Інтернет-зв'язку; 4) організації християнської та католицької; 5) організації з наукових, аналітичних та прикладних досліджень спеціалізованих галузей інформаційних відносин [3, с. 195–196].

Інформаційна функція міжнародних організацій включає в себе три аспекти:

– збирання, обробка й поширення інформації, що належить до компетенції організації, публікація звітів, аналітичних доповідей, рейтингових індексів. Наприклад, однією з функцій Глобального альянсу громадської участі є налагодження ефективної комунікації між усіма учасниками громадянського суспільства через якісні інформаційно-комунікаційні процеси. Організація також видає щорічні звіти про стан громадянського суспільства в різних країнах та регіонах світу;

– підготовка й поширення інформації про функціонування самої організації, включаючи правові документи;

– збирання і поширення інформації нормативно-правового характеру, що стосується діяльності організації [18].

Ключовим механізмом діяльності міжнародних неурядових організацій в період глобалізації є мобілізація думки світової спільноти. Для досягнення поставлених цілей та виконання завдань МНУО застосовують тиск на міжурядові організації та безпосередньо на уряди тих чи інших держав. Своїх цілей вони досягають, вирішуючи питання на міжурядовому рівні, де створюються міжнародно-правові норми, і поза межами традиційних міжурядових каналів – на самостійно створених аренах у співпраці з іншими неурядовими організаціями. У межах консультативних взаємовідносин з партнерами міжнародні неурядові організації беруть участь у роботі всіх організацій і органів системи ООН практично на рівних правах з офіційними делегаціями країн: пропонують проекти договорів і конвенцій, беруть участь у їх обговоренні, надаючи експертні, науково-технічні та інші висновки; контролюють їх дотримання та виконання після прийняття і т. ін. Важливою є роль міжнародних неурядових організацій у формуванні світової громадської думки і доведенні до відома світової спільноти, членів урядів і міжурядових організацій громадської позиції стосовно висунутих ними договірних ініціатив. МНУО забезпечують розширення варіантів і гнучкість політики держав, пропонують власні варіанти дій і рішень, яким раніше не приділялася увага і які не розглядалися і не аналізувалися, допомагають політикам краще зрозуміти сутність та особливості тієї сфери діяльності, за яку вони несуть відповідальність, а також зрозуміти завдання, що потребують вирішення, з точки зору громадян [12].

Розвиток мереж гарантує рівноправний доступ до послуг та інформації, зокрема в суспільному надбанні, та сприяє їх вільному руху. Через сприяння розвитку електронних мереж ЮНЕСКО робить акцент на політиці та стратегіях розробки методології, що найбільш відповідає задоволенню конкретних потреб різних спільнот. Через свої глобальні та регіональні мережі Організація прагне забезпечувати соціальний розвиток, демократизацію та належне управління. Крім того, ЮНЕСКО заохочує намагання набуття нових знань та навичок, забезпечуючи доступ до цікавої інформації в інтерактивному форматі та легко засвоюваним способом. Регіональні інформаційні мережі (APIN, INFOLAC, MEDLIB, RINAF), віртуальні лабораторії, навчальні спільноти та інші мережі (UNAL, ORBICOM) представляють собою нову парадигму глобального співробітництва, поєднуючи традиційні та мультимедійні технології

сприяння застосуванню у всіх сферах компетенції ЮНЕСКО [21].

Системи інформаційного забезпечення управлінських рішень НАТО, розроблені для забезпечення невійськових аспектів діяльності організації, є більш відкритими для дослідження. Яскравим прикладом може бути Система дослідження проблем очищення довкілля (ECHS) на основі технологій Інтернет, розроблена Комітетом з проблем сучасного суспільства НАТО (CCMS). Мета цієї системи – інформаційне забезпечення пілотних досліджень, що проводить Комітет у сфері охорони довкілля, зокрема вузькопрофесійною технічною інформацією, а також створення основи для обміну інформацією про стан довкілля, яка становить наднаціональний інтерес. З 1993 р. НАТО почав використовувати Інтернет для надання інформації із загальних проблем регіональної та світової безпеки і щодо участі Альянсу у розв'язанні цих проблем. З цією метою було створено інтегровану базу даних НАТО (NIDS), яка дає змогу користуватися документами, публікаціями та дослідженнями НАТО в політичній, військовій, економічній, науковій та гуманітарній сферах, зокрема текстами комюніке, офіційних заяв, повідомлень для преси, програм, а також різноманітними інформаційно-довідковими матеріалами. Інтегрована база даних також містить деякі аналітичні матеріали, підготовлені для використання різними органами НАТО (наприклад, Штабом Верховного головнокомандувача Об'єднаними збройними силами НАТО в Європі). Крім того, через цю систему можна отримувати інформаційні, довідкові та аналітичні матеріали, які готують для широкої громадськості інші міждержавні інституції та неурядові організації (наприклад ОБСЄ, Рада Європи, Північноатлантична асамблея тощо). Північноатлантичний блок через ЗМІ справляє вплив не лише на країн-партнерів, а й на світову громадську думку в цілому. Саме для виконання цих функцій і було створено Бюро НАТО з інформації та друку; Службу друку та ЗМК; Комітет НАТО у справах інформації та культурних зв'язків. За підтримання щоденних контактів зі ЗМІ відповідає Служба друку та засобів масової інформації, якій доручено передавати журналістам офіційні заяви та повідомлення, організувати інтерв'ю з Генеральним секретарем, відповідати на запити журналістів і забезпечувати відвідання НАТО представниками ЗМІ. Бюро інформації та друку НАТО надає необхідну допомогу неурядовим організаціям та інформаційним центрам у країнах-учасницях РПАС, зокрема

в тому, що стосується програм відвідування НАТО, семінарів, конференцій та видавничої діяльності [6].

Висновки. Прийняття управлінських рішень у міжнародних організаціях базується на застосуванні мережевого механізму реалізації інформаційної політики, що свідчить про тенденцію до розширення інформаційного

впливу на їх політику. Така тенденція спостерігається і у сучасному публічному управлінні. Інформаційне забезпечення процесу прийняття рішень відбувається із застосуванням цифрових технологій, які незалежно від місця локації забезпечують ефективну комунікацію організацій зі зовнішнім середовищем, що є передумовою для подальших досліджень.

Література:

1. Арон Р. Демократия и тоталитаризм. URL: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/Aron/index.php (дата звернення: 14.01.2023)
2. Василенко И. А. Административно-государственное управление в странах Запада: США, Великобритания, Франция, Германия : учеб. пособие. Изд. 2-е, перераб. и доп. М. : Издательская корпорация «Логос», 2001. 200 с.
3. Готун А. М. Нові інформаційно-комунікаційні технології в глобальній системі політичної комунікації : автореф. дис. канд. політ. наук: 23.00.04 / Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин НАН України. Київ, 2010. 17 с.
4. Декларация тысячелетия Организации Объединенных Наций: Резолюция 55/2 Генеральной Ассамблеи. 8 сент. 2000 года URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/summitdecl.shtml (дата звернення: 2.01.2023).
5. Дзялошинский И. М. Гражданские коммуникации и публичная политика. М., 2007. URL: www.dzyalosh.ru/01-comm/statii/dzyalosh-03/02-grajd-kommunik.doc (дата звернення: 14.08.2022);
6. Європейська інформаційна політика / HELPIKS. URL: <http://helpiks.org/1-54840.html> (дата звернення 17.06.2022).
7. Коротков А. В. Преодоление цифрового неравенства как информационная стратегия современного общества : автореф. дис. канд. филол. наук: 10.01.10 / Коротков Андрей Викентьевич; Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова. Москва, 2003. 26 с.
8. Макаренко Є. А. Міжнародне співробітництво у сфері інформаційної безпеки: регіональний контекст. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2011. Вип. 102(1). С. 51–62. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2011_102\(1\)_9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2011_102(1)_9) (дата звернення: 11.03.2017).
9. Макаренко Є. А. та ін. Міжнародна інформація: терміни і коментарі : навч. посіб. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ : Центр вільної преси, 2014. 479 с.
10. Мединська Т. Статус світового лідера: США в сучасних процесах глобалізації: виклики та наслідки. *Політика і час*. 2010. № 3. С. 67–74.
11. Міжурядова програма ЮНЕСКО “Інформація для всіх” Міжнар. наук.-навч. центр інформ. технологій та систем НАН України та МОН України. 2000. URL: http://www.dlab.irtc.org.ua/unescochair/intallprog_ukr.html (дата звернення: 24.09.2022).
12. Немеш А. М. Інформаційна взаємодія міжнародних неурядових організацій в епоху глобалізації. *Молодий вчений*. 2016. Вип. 4.1.(31.1) С. 79–83.
13. Окинавская Хартия глобального информационного общества. *Дипломатический вестник*. 2000 № 8.
14. Парахонський Б. О., Яворська Г. М., Резнікова О. А. Міжнародне безпекове середовище: виклики і загрози національній безпеці України. Київ : НІСД, 2013. 64 с.
15. Платформа МАГАТЭ CONNECT. IAEA URL: <https://www.iaea.org/ru/uslugi/platforma-magat-connect> (дата звернення: 24.12.2022).
16. Подшибякин С. А. Правовой статус международных неправительственных организаций. М. : Юрлитинформ, 2006. 128 с.
17. Почепцов Г. Г. Паблик рилейшнз для профессионалов. Київ: «Ваклер», 2000. 622 с.
18. Рижков М.М. Інформаційно-аналітична діяльність міжнародних неурядових організацій. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2011. Вип. 103(1). С. 17–23.
19. Цифровой разрыв и электронная интеграция в регионах. Палата регионов Совета Европы. 16-я Пленарная сессия. CPR(16)1REC 3 февраля 2009. URL: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1402303&Site=COE> (дата звернення: 24.03.2021).
20. AGRIS / AIMS URL: <http://aims.fao.org/agris-network> (дата звернення: 7.08.2022).
21. Comunicación e Información. URL: <http://www.unesco.org/new/es/communication-and-information/about-us/how-we-work/networks/> (дата звернення 02.07.2017).
22. Declaration “Filling the “Democratic digital divide” Document WSIS/PC-2/CONTR/51-E – 2003. 6 January 5 p. URL: https://www.itu.int/dms_pub/itu-s/md/03/wsispc2/c/S03-WSISPC2-C-0051!!PDF-E.pdf (дата звернення: 14.01.2022).
23. Digital Agenda for Europe: A Europe 2020 initiative / EUROPA: European Union website, the official EU website. URL: <http://ec.europa.eu/digital-agenda/digital-agenda-europe> (дата звернення: 7.01.2022).

24. eEurope – An information society for all. EUROPA: European Union website, the official EU website. 23 and 24 March 2000. URL: http://europa.eu/legislation_summaries/information_society/strategies/l24221_en.htm (дата звернення: 7.01.2022).
25. i2010: Information Society and the media working towards growth and jobs, COM(2005) 229 final. EUROPA: European Union website, the official EU website. URL: http://europa.eu/legislation_summaries/information_society/strategies/c11328_en.htm (дата звернення: 7.01.2022).
26. IDIN Network Resources / IDIN URL: <http://www.idin.org/network> – (дата звернення 7.11.2022).
27. Pan African Network for a Geological Information System. UIA Open yearbook. URL: <https://uia.org/s/or/en/1100024878> (дата звернення 11.01.2023).
28. The International Center for Living Aquatic Resources Management (ICLARM): its role and interests / WorldFish URL: <https://www.worldfishcenter.org> (дата звернення 17.01.2023).
29. What we do. / United Nations Information Centres. URL: <https://unic.un.org/aroundworld/unic/en/whatWeDo/index.asp> (дата звернення 02.01.2020).
30. Who we are / EuroMeSCO. URL: <https://www.euromesco.net/about-us/> (дата звернення 02.01.2020).
31. World Summit on the Information Society (WSIS): two phases 2003–2005. International Telecommunication Union URL: <http://www.itu.int/wsis/basic/about.html> (дата звернення: 7.01.2022).

References:

1. Aron R. (1993) *Demokratyia y totalyteryzm*. [Democracy and totalitarianism] Retrieved from https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/Aron/index.php [in Russian].
2. Vasylenko Y. A. (2001) *Администрация и государственное управление в странах Запада: США, Великобритания, Франция, Германия*: [Administrative and state management in Western countries: USA, Great Britain, France, Germany] Ucheb. posobie. yzd. 2-e, pererab. y dop. M. : Yzdatelskaia korporatsiia "Lohos". [in Russian];
3. Hotun A. M. (2010) *Novi informatsiino-komunikatsiini tekhnologii v hlobalnii systemi politychnoi komunikatsii* [New information and communication technologies in the global system of political communication] Extended abstract of candidate's thesis. 23.00.04 / In-t svit. ekonomiky i mizhnar. vidnosyn NAN Ukrainy. Kyiv. [in Ukrainian].
4. *Deklaratsiia tysiacheletyia Orhanyzatsii Obiedynenykh Natsyi: Rezoliutsiia 55/2 Heneralnoi Assamblei*. 8 sent. 2000 hoda. [Millennium Declaration of the United Nations: Resolution 55/2 of the General Assembly. September 8 2000] Retrieved from http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_621/conv4 [in Russian]
5. Dzialoshynskiy Y. M. (2007) *Hrazhdanskyye kommunykatsyy y publychnaia polityka*. [Civil communications and public policy] M., 2007. Retrieved from www.dzialosh.ru/01-comm/statii/dzialosh-03/02-grajd-kommunik.doc [in Russian].
6. *Ievropeiska informatsiina polityka* [European information policy] HELPIKS. Retrieved from <http://helpiks.org/1-54840.html> [in Ukrainian].
7. Korotkov A. V. (2003) *Preodolennye tsyfrovoho neravenstva kak ynformatsyonnaia stratehiia sovremennoho obshchestva*: [Overcoming digital inequality as an information strategy of modern society] Extended abstract of candidate's thesis. M. [in Russian].
8. Makarenko Ye. A. (2011) *Mizhnarodne spivrobitnytstvo u sferi informatsiinoi bezpeky: rehionalnyi kontekst*. [International cooperation in the field of information security: regional context.] Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn – Actual problems of international relations. 2011. Vyp. 102(1). Retrieved from [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2011_102\(1\)_9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2011_102(1)_9) [in Ukrainian].
9. Makarenko Ye. A. ta in. (2014) *Mizhnarodna informatsiia: terminy i komentari* [International information: terms and comments]. K. [in Ukrainian].
10. Medynska T. (2010) *Status svitovoho lidera: SShA v suchasnykh protsesakh hlobalizatsii: vyklyky ta naslidky*. [The status of a world leader: the United States in modern processes of globalization: challenges and consequences] Polityka i chas – Policy and Time. [in Ukrainian].
11. *Mizhuriadova prohrama YuNESKO "Informatsiia dlia vsikh"* [UNESCO Intergovernmental Program "Information for All"] Retrieved from http://www.dlab.irtc.org.ua/unescochair/intallprog_ukr.html [in Ukrainian].
12. Nemes A. M. (2016) *Informatsiina vzaiemodiia mizhnarodnykh neuriadovykh orhanizatsii v epokhu hlobalizatsii* [Information interaction of international non-governmental organizations in the era of globalization]. *Molodyi vchenyi – Jung Scientist*. N4.1. [in Ukrainian].
13. *Okynavskaia Khartyia hlobalnoho ynformatsyonnoho obshchestva* [Okinawa Charter of the Global Information Society]. *Dyplomatycheskyi vestnyk – Diplomatic journal*. 2000 № 8. [in Ukrainian].
14. Parakhonskyi B. O., Yavorska H. M., Reznikova O. A. (2013) *Mizhnarodne bezpekove seredovyshe: vyklyky i zahrozy natsionalnii bezpetsi Ukrainy*. [International security environment: challenges and threats to Ukraine's national security.] Kyiv: NISD. [in Ukrainian].
15. *Platforma MAHATE [IAEA platform] CONNECT / IAEA* Retrieved from <https://www.iaea.org/ru/uslugi/platforma-magat-connect> [in Russian].

16. Podshybiakyn S. A. (2006) Pravovoi status mezhdunarodnykh nepravytelstvennykh orhanyzatsyi [Legal status of international non-governmental organizations]. M. : Yurlytynform. [in Russian].
17. Pocheptsov H. H. (2000) Pablyk ryleishnz dlia professyonalov [Public relations for professionals] Kyiv: "Vakler". [in Russian].
18. Ryzhkov M.M. (2011) Informatsiino-analitychna diialnist mizhnarodnykh neuriadovykh orhanizatsii [Information and analytical activities of international non-governmental organizations]. Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn – Actual problems of international relations. Vyp. 103(1). [in Ukrainian].
19. Tsyfrovoi razryv y elektronnaia yntehratsyia v rehyonakh. Palata rehyonov Soveta Evropy. [Digital divide and electronic integration in the regions] Retrieved from <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1402303&Site=COE> [in Russian].
20. AGRIS / AIMS Retrieved from <http://aims.fao.org/agris-network>
21. Comunicación e Información. Retrieved from <http://www.unesco.org/new/es/communication-and-information/about-us/how-we-work/networks/> [in English].
22. Declaration "Filling the "Democratic digital divide" Document WSIS/PC-2/CONTR/51-E – 2003. 6 January 5 p. Retrieved from https://www.itu.int/dms_pub/itu-s/md/03/wsispc2/c/S03-WSISPC2-C-0051!!PDF-E.pdf [in English].
23. Digital Agenda for Europe: A Europe 2020 initiative / EUROPA: European Union website, the official EU website. Retrieved from <http://ec.europa.eu/digital-agenda/digital-agenda-europe> [in English].
24. eEurope – An information society for all. EUROPA: European Union website, the official EU website. 23 and 24 March 2000. Retrieved from http://europa.eu/legislation_summaries/information_society/strategies/124221_en.htm [in English].
25. i2010: Information Society and the media working towards growth and jobs, COM(2005) 229 final. EUROPA: European Union website, the official EU website. Retrieved from http://europa.eu/legislation_summaries/information_society/strategies/c11328_en.htm [in English].
26. IDIN Network Resources / IDIN Retrieved from <http://www.idin.org/network> [in English].
27. Pan African Network for a Geological Information System. UIA Open yearbook. Retrieved from <https://uia.org/s/or/en/1100024878> – [in English].
28. The International Center for Living Aquatic Resources Management (ICLARM): its role and interests / WorldFish Retrieved from <https://www.worldfishcenter.org> [in English].
29. What we do. / United Nations Information Centres. Retrieved from <https://unic.un.org/aroundworld/unics/en/whatWeDo/index.asp> [in English].
30. Who we are / EuroMeSCo. Retrieved from <https://www.euromesco.net/about-us/> [in English].
31. World Summit on the Information Society (WSIS): two phases 2003–2005. International Telecommunication Union Retrieved from <http://www.itu.int/wsis/basic/about.html> [in English].

УДК 35

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-6\(66\)-8](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-6(66)-8)

Тетяна ПРОКОПЕНКО

аспірант кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональна Академія управління персоналом,
вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна, 03039

ORCID: 0000-0003-2898-1958

Tetyana PROKOPENKO

PhD Student at the Department of Public Administration, Interregional Academy of Personnel Management,
Frometivska str., 2, Kyiv, Ukraine, 03039

ORCID: 0000-0003-2898-1958

ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

CHALLENGES AND OPPORTUNITIES OF THE PUBLIC REGULATION IN THE DEVELOPMENT TOURISM SPHERE IN MODERN UKRAINE

У роботі аналізуються проблеми розвитку ринку надання туристичних послуг в Україні, розглянуто окремі питання розвитку державного регулювання туризму на території Європейського Союзу. Відмічено, що інфраструктурні вимоги до розвитку галузі туризму в ЄС передбачають класифікацію галузевих компаній за певними критеріями, застосовними для готелів, ресторанів та кафе (якість обслуговування, клієнтообіг, «місткість» надання готельних послуг).

Відзначено, що проблемне коло питань щодо державного регулювання розвитку туризму в Україні має не лише гуманітарний інституційно-законодавчий, але й економічний характер. Відновлення туристичної інфраструктури повинне відбуватися за рахунок державних та місцевих бюджетів. У статті проаналізовано основні шляхи подолання негативних тенденцій у сфері державного регулювання розвитку галузі туризму. Розбудова туристичного простору України відповідно вимог та стандартів ЄС та із одночасним викориненням внутрішньої державно-управлінської проблематики потребує розвитку і культивування т. зв. «галузевого туризму». Подібним прикладом є феномен «сільського (зеленого) туризму» як нетрадиційного підвиду рекреації.

Якщо у ЄС нормативне регулювання зеленого туризму здійснюється через раніше згадану Європейську стратегію сталого туризму 2021 р. – EU Strategy for Sustainable Tourism 2021) та корелюючий акт природоохоронної юрисдикції – Зелений пакт для Європи 2019 р. (EU Green Deal 2019), то в Україні немає актуальної нормативно-правової бази регулювання екологічного напрямку туризму. Ключовими напрямками розвитку державного регулювання галузі туризму має стати взаємне доповнення повноважень (компетенцій) ДАРТ та Міністерства інфраструктури України із КМУ та ВРУ, із обов'язком Мініцифри щодо забезпечення прозорості даного процесу (наприклад, шляхом формування Реєстру внутрішньотуристичного співробітництва України).

Ключові слова: публічне управління, туризм, механізми публічного адміністрування, країни ЄС, галузь туризму.

The work analyzes the problems of the development of the market for the provision of tourist services in Ukraine, and considers certain issues of the development of state regulation of tourism in the territory of the European Union. It was noted that the infrastructure requirements for the development of the tourism industry in the EU provide for the classification of industry companies according to certain criteria applicable to hotels, restaurants and cafes (quality of service, customer traffic, "capacity" of providing hotel services).

It was noted that the problematic range of issues regarding the state regulation of tourism development in Ukraine has not only a humanitarian, institutional and legislative nature, but also an economic one. Restoration of tourist infrastructure should be done at the expense of state and local budgets. The article analyzes the main ways of overcoming negative trends in the sphere of state regulation of the development of the tourism industry. The development of the tourist space of Ukraine in accordance with the requirements and standards of the EU and with the simultaneous eradication of internal state-management problems requires the development and cultivation of the so-called "industry tourism". A similar example is the phenomenon of "rural (green) tourism" as a non-traditional subspecies of recreation.

If the regulatory regulation of green tourism in the EU is carried out through the previously mentioned European Strategy for Sustainable Tourism 2021 – EU Strategy for Sustainable Tourism 2021) and the correlating act of environmental protection jurisdiction – the Green Pact for Europe 2019 (EU Green Deal 2019), then in Ukraine there is no current regulatory framework for the regulation of the ecological direction of tourism. The key directions of the development of state regulation of the tourism industry should be the mutual complementation of the powers (competencies) of DART and the Ministry of Infrastructure of Ukraine with the CMU and VRU, with the obligation of the Ministry of Digital to ensure the transparency of this process (for example, by forming the Register of domestic tourism cooperation of Ukraine).

Key words: public administration, tourism, mechanisms of public administration, EU countries, tourism industry.

Постановка проблеми. Системного удосконалення в сучасній Україні потребує сфера державного регулювання туризму як складна і багатоступенева, розрахована на довгострокову перспективу, у контексті викликів надзвичайних обставин. Це призведе не лише до посилення впливу держави на суспільно-економічний розвиток в умовах функціонування сучасного ринку, що здійснюється з метою покращення рівня пристосованості існуючої соціально-економічної системи до змінюваних умов середовища, а цілеспрямовано підвищить довіру споживачів туристичних послуг.

Нормативно-правовий механізм державного управління у сфері туризму включає значне число нормативно-правових актів. Серед основних нормативно-правових документів виділяємо профільні – Закон України «Про туризм» № 324/95-ВР від 15.09.1995 р. (у редакції від 16.10.2020 р.) та Закон України «Про курорти» № 2026-III від 05.10.2000 р. (у редакції від 16.10.2020 р.), а також дотичні акти – Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» № 222-VIII від 02.03.2015 р. (у редакції від 19.08.2022 р.), Закон України «Про порядок виїзду з України та в'їзду в Україну громадян України» № 3857-XII від 21.01.1994 р. (у редакції від 01.01.2022 р.), ПКМУ Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України № 57 від 27. 01. 1995 р., Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України та ін.

Досліджуючи проблематику державного регулювання у сфері туризму в Україні, варто відзначити часткову неефективність додаткових механізмів державного регулювання – як-от Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 р., ухвалену Кабінетом Міністрів України 16.03.2017 р. (далі – Стратегія-2026, або Документ) [1]. Стратегією-2026 визначені методологічні, стратегічні та цільові завдання туристичної галузі України – серед яких: активізація розвитку туристичної галузі, стандартизація надання послуг у сфері туризму відповідно вимог ЄС; підвищення конкурентного вітчизняного туристичного середовища на засадах маркетингового підходу; формування передумов інфраструктурно-фінансового забезпечення туристичної галузі України відповідно концепції сталого щорічного фінансування з державного бюджету України тощо.

Однак, на практиці реалізація положень підсегменту «Дорожня карта та напрями реалізації Стратегії» уповільнюється через відсутність реальних державно-управлінських,

економічних та інформаційно-маркетингових важелів впливу на вітчизняну туристичну галузь. Документ визначає законність, прозорість та конституційність пріоритетами реалізації Стратегії-2026, не надаючи предметно-планової концепції впровадження туристичних нововведень (пп.1 п.4 Розділу IV Стратегії-2026). Фактично, на виконання окреслених положень та сегментарних неузгодженостей, відповідно до ПКМУ «Питання утворення деяких центральних органів виконавчої влади» № 995 від 04.12.2019 р. було створено ДАРТ – Державне агентство розвитку туризму, що спрямовує та координує державну туристичну та курортну політики України (відповідно до стандартів ЄС).

Аспекти розвитку вітчизняного туризму розкриваються крізь призму теоретичних та методологічних основ його державного регулювання. Як зазначає О. Мельниченко, держава впливає на туризм-сферу України опосередковано – так, Закон України «Про туризм» № 324/95-ВР від 15.09.1995 р. Враховуючи вищевикладене, державно-управлінським пріоритетом для України варто визначити розбудову внутрішнього туризму. У свою чергу, виїзний туризм – радше соціальний феномен, що надає можливість громадянам України вільно перетинати кордон із туристичною метою. Державне регулювання даної сфери не є імперативним.

Відзначимо, що із введенням на території України воєнного стану Указом Президента № 64/2022 від 24.02.2022 р. положення Закону України «Про порядок виїзду з України та в'їзду в Україну громадян України» № 3857-XII від 21.01.1994 р. (у редакції від 01.01.2022 р.) зазнали суттєвих змін у сфері виїзду за межі державного кордону України з туристичною метою.

Загалом, саме збройна агресія РФ проти України стала причиною гальмування розбудови туризму в Україні. Деякі положення Стратегії – 2026, Закону України «Про туризм» та Закону України «Про курорти» на часі неможливо реалізувати. По-перше, Україна не є безпечною наразі територією для туристів; по-друге, обмеження на кшталт комендантської години, заборони відвідування заповідних, лісових зон та імовірність нанесення ракетних ударів по об'єктах цивільної інфраструктури виступають чинниками туристичної стагнації.

Аналіз останніх досліджень. Питання механізмів впливу вітчизняних профільних та позапрофільних державно-владних та місцево-самоврядних органів на сферу туризму є філософською категорією. Так, Л. Марценюк

пропонує поділяти інструменти впливу на туристичну галузь України на законодавчі, організаційно-економічні, соціально-економічні та інформаційні [2].

Дієвість організаційно-економічних механізмів впливу на туристичну галузь гальмується глобальними безпековими загрозами (спочатку – COVID-19, далі – повномасштабне вторгнення РФ в Україну) – так, застосування методу «цінового стимулювання» іноземного туриста на часі неактуальне, а на внутрішньому ринку може не справити ефекту через суттєву втрату дохідності громадян та стрімку девальвацію національної валюти – гривні [3].

Мета статті – проаналізувати нові виклики та можливості розвитку державного регулювання у сфері туризму в Україні.

Виклад основного матеріалу. Соціально-економічні чинники туристичної політики України на рівні державного управління, за ідеальною моделлю, повинні продукувати попит на туристичні послуги шляхом інфраструктурної, маркетингової та PR-підтримки окремих туристичних точок. Надання туристичних послуг – основа наповнення місцевих бюджетів.

Відповідно положень пп. 10.2.2. ст. 10 Податкового кодексу України № 2755-VI від 02.12.2010 р. (у редакції від 03.09.2022 р.) [4], туристичний збір віднесений до категорії місцевих податків. У свою чергу, відповідно до пп. 268.2.1 ст. 268 Податкового кодексу України, обов'язок щодо сплати туристичного збору покладений на туристів-громадян України та туристів-іноземців без виключення. Аспекти державної інформаційної політики в галузі туризму України передбачають тісну роботу органів влади та ЗМІ щодо просування вітчизняного провайдера туристичних послуг.

ДАРТ (Державне агентство розвитку туризму) спрямовує та координує державну політику у сфері туризму як центральний орган державної влади. В умовах воєнного стану, що діятиме в Україні до перемоги у війні з РФ, стимулювання внутрішнього туризму шляхом проведення маркетингово-рекламних кампаній набуває особливого змісту.

Потрібно зауважити, що своєчасне виконання державно-управлінським апаратом України вищенаведеного «квартету туристичної регуляції» здатне забезпечити належні обсяги інвестиційних надходжень до державного бюджету України. Повертаючись до державно-управлінської проблематики, доцільно зупинитися на стагнаційних аспектах вітчизняної курортної сфери крізь призму Закону України «Про курорти». Норми

даного документа певним чином ускладнює алгоритм визнання територій природного фонду державними та місцевими курортами, а також – потребує значних часових, матеріально-технічних та людсько-ресурсних витрат. При цьому, неотримання рекреаційною територією статусу «курорт» – є підставою нецільового використання ресурсно-природничого потенціалу [5].

Задля нівелювання наведених законодавчих колізій, Верховною Радою України від 02.05.2019 р. був опублікований Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про курорти» № 10269. У пояснювальній записці до Проекту зазначалося, що метою документа є гармонізація вітчизняного туристично-курортного законодавства щодо функціонального статусу «потенційно курортних» територій, а також – інституційне забезпечення (визначення відповідальних органів) щодо курортного планування, проектного землевпорядкування, використання курортного потенціалу рекреаційних територій України [6]. Проект був відкликаний 29.08.2019 р.

Натомість, до профільного Закону України «Про курорти» у редакції від 16.10.2020 р. були внесені зміни до ст. 36 (державний кадастр природних територій курортів України) та ст. 37 (державний кадастр природних лікувальних ресурсів України). Так, ч. 3 ст. 36 та ч. 3 ст. 37 Закону України «Про курорти» геопросторові дані, метадані та сервіси були включені до курортного та лікувального держкадастру України, відповідно [7]. Як бачимо, жодних новацій щодо послаблення статусної бюрократизації курортно-рекреаційних територій України законодавцем не здійснено.

Зауважимо, що проблематика державного регулювання розвитку туризму в Україні має не лише гуманітарний інституційно-законодавчий, але й економічний характер. Діяльність Міністерства інфраструктури України, (якому підпорядковується ДАРТ – Державне агентство розвитку туризму), навіть до введення воєнного стану Указом Президента № 64/2022 від 24.02.2022 та повномасштабної агресії РФ проти України не вирішувало достатньою мірою ефективно питання дефіциту фінансування, бюджетування та асигнування туристичної сфери України. Ідеологічно, відновлення туристичної інфраструктури повинне відбуватися за рахунок державних та місцевих бюджетів. Владно-урядовим апаратом не здійснено спроб інвестиційної координації з фізичними та юридичними особами (інвесторами) задля розвитку в'їзного та виїзного вітчизняного туризмів.

На нашу думку, зазначені колізії туризм-забезпечення варто врахувати у процесі повного відновлення України.

Розглядаючи інституційно-розвиткову проблематику туризму в Україні, до найсуттєвіших чинників її гальмування варто віднести саме несприятливий інвестиційний клімат. Причинами цього є негативний рекреаційно-відпочинковий та оздоровчо-інфраструктурний імідж України. Питання недостатньої клієнтоорієнтованості – додатковий негативний туристично-курортний чинник, що гальмує наповнення бюджетів. Відтак, виникає прецедент невисокої дієвості туризму України як соціально-економічного двигуна суспільного розвитку.

Похідною від зазначеної проблематики для України є нераціональне та неповноцінне використання потенціалу «зеленого туризму». Відзначимо, що ані профільними нормативно-правовими актами, ані «екологічним» Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» № 1264-ХІІ від 25.06.1991 р. (у редакції від 10.07.2022 р.) не окреслено даної дефініції. На офіційному веб-сайті Верховної Ради України можна знайти два Проекти Закону про сільський та сільський зелений туризм – 4299 від 23.10.2003 р. та 5206 від 05.03.2021 р., відповідно. Жодна із версій документу не була схвалена для повноцінного нормативного застосування.

Певні заходи загальнонаціонального характеру можуть мати сенс для розбудови публічної політики у сфері туризму в Україні. На переконання В. Іванової [8], для цього необхідна злагоджена робота органів державної влади, органів місцевого самоврядування та закладів вищої освіти. У даному контексті, доцільно згадати спільний проєкт ДАРТ і Міністерства культури та інформаційної політики України – Концепцію Державної цільової програми «Мандруй Україною» (2021 р.). Її мета – просування національного продукту туристичних послуг серед населення та іноземних туристів. Концепція покликана підвищити статус України як конкурентоспроможної країни на ринку світових туристичних послуг. В умовах військової агресії РФ більшість вищезазначених постулатів складно реалізувати. Обґрунтовано відбулося зміщення державно-управлінських пріоритетів у бік підвищення обороноздатності.

Супутня проблематика державного регулювання у сфері туризму в Україні полягає у неефективній реалізації органами влади профільної регулятивної функції. У спільному дослідженні стану вітчизняного туризм-регулювання, Н. Опанасюк та А. Охріменко відзначили, що ліцензійна діяльність даної

галузі щодо приватних туристичних операторів є колізійною та здійснюється за аналогією права та закону – із використанням положень Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» № 222-VIII від 02.03.2015 р. (у редакції від 19.08.2022 р.) та частково – положень ст. 12 та ст. 14 Господарського кодексу України щодо ліцензування господарської діяльності державою [9].

Окрім вищевказаних питань, на державно-управлінському рівні, наразі, не здійснено спроб гармонізувати та спростити вітчизняне бюджетно-фінансове, податкове (Бюджетний кодекс України, Податковий кодекс України) та митно-прикордонне законодавство (Закон України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» № 3857-ХІІ від 21.01.1994 р. – у редакції від 01.01.2022 р.; ПКМУ Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України № 57 від 27. 01. 1995 р.) задля бюрократичного спрощення юридико-економічного механізму державного туристичного контролю та нагляду (контролююча функція).

У свою чергу, функція держави передбачає захист прав та інтересів учасників галузевих туристичних відносин, кореспондує демократично-правовим, соціальним та людиноцентристським принципам держави Україна, означеним у ст. 1, ст. 3 та ст. 6 Основного закону – Конституції України.

Положення Закону України «Про туризм» та Закону України «Про курорти» не враховують туристичні агенції (далі – ТА) та туристичних операторів (далі – ТО) як повноцінних суб'єктів в'їзних та виїзних туристичних поїздок. Так, обов'язки туристичних операторів встановлені ст. 5, ст. 15 та ст. 20 Закону України «Про туризм», а їх права опосередковано визначені лише у ст. 24 Закону, де законодавець за нормативною аналогією відносить ТО до суб'єктів туристичної діяльності. Профільного нормативного акту, що регулював би діяльність ТА та ТО, в Україні немає.

Крім того, додаткових державно-управлінських допрацювань потребує аспект захисту українських туристів під час здійснення виїзного туризму. Відповідно до ст. 14 Закону України «Про туризм», держава вживає необхідних заходів задля реалізації прав та інтересів мандрівників-громадян України закордоном. Дане положення кореспондує ст. 13 Закону (безпека в галузі туризму), проте, за своїм змістом воно є декларативним, адже не визначає алгоритму практичної реалізації даної норми органами галузевої юрисдикції (Міністерство інфраструктури України, Державне агентство розвитку туризму). Одним із

державно-управлінських пріоритетів України є процес євроінтеграції та євроатлантична політика.

Відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 101 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС від 21.03.2014 р. (далі – Документ), для цілей Угоди туризм-послуги вважаються бізнес-підвидом економічної діяльності. Основні критерії туризм-кооперації викладено у Главі 16 Угоди (ст. 399 – ст. 402). Згідно положень ст. 399 Угоди, співробітництво у галузі туризму для України та ЄС передбачає підвищення двосторонньої конкурентоспроможності у сфері надання туристичних послуг та економіко-соціальне, валютно-фінансове, бюджетне стимулювання. Статтями 400 – 401 Угоди визначені ключові напрями туристичної поєднаності України та ЄС, серед яких: інформаційний, стратегічний та маркетинговий обмін даними. Стаття 402 Угоди передбачає безперервний політико-економічний діалог між Україною та ЄС у туристичній галузі.

Виконання Україною деяких положень Угоди про асоціацію викликає певні питання. Внутрішньодержавне впровадження туризм-розвиткової євроінтеграційної стратегії, зокрема, сповільнюється недосконалістю Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» № 280/97-ВР від 21.05.1997 р. (у редакції від 03.08.2022 р.) – п. 13 ч. 1 ст. 44 Закону визначено лише формальну компетенцію місцевих державних адміністрацій щодо забезпечення розвитку туризму згідно положень законодавства України; колізійністю Закону України «Про охорону культурної спадщини» № 1805-III від 08.06.2000 р. (у редакції від 31.05.2022 р.) – ст. 25 Закону окреслює власне факт (опцію) використання об'єктів культурної спадщини без алгорит-

мів їх охорони державними профільними органами на кшталт ДАРТ або Міністерства інфраструктури України; неоднозначними концептами Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» № 1264-XII від 25.06.1991 р. (у редакції від 10.07.2022 р.) – ст. 63 Закону окреслює виключно статус рекреаційних зон як зон відпочинку без деталізації забезпечення їх охорони та інфраструктурної розбудови.

Висновки та перспективи подальших досліджень. З 01.06.2017 р. в Україні набули чинності три національні стандарти: ДСТУ ISO 17679:2017, ДСТУ ISO 17049:2017 та ДСТУ ISO 23599:2017, створені відповідно до нормативів ЄС. Юридичними відповідниками окресленим вітчизняним рамковим положенням у ЄС є ISO 17679:2016 (визначає концепти надання туристичних, зокрема – wellness-послуг); стандарт ISO 17049:2013 (щодо впровадження вимог до інформування про надання туристичних послуг, інформаційних джерел, використання шрифту Брайля тощо) та стандарт ISO 23599:2012 (деталізує умови надання туристичних послуг людям із обмеженими зоровими можливостями), відповідно.

Повноцінній реалізації державно-соціального діалогу та державно-приватного партнерства як чинників розвитку сучасної туристичної сфери України певною мірою заважає те, що ДАРТ та Міністерство інфраструктури України не наділені належним обсягом повноважень для розвитку галузі туризму за маркетинговою стратегією. Варто відзначити серед проблем певну слабкість аналітичних розробок у сфері індустрії туризму та відсутність послідовності щодо впровадження інфраструктурних нововведень.

Література:

1. Розпорядження КМУ № 168-р від 16.03.2017 р. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. *Відомості Верховної Ради*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#Text>
2. Марценюк Н. Проблеми та перспективи розвитку туризму в Україні. *Економічний вісник*. 2015. № 3. С. 77–78.
3. Барвінок Н. Вплив глобальних безпекових факторів на розвиток міжнародного туризму в Україні. *Veda a perspektivy*. 2022. № 4(11). С. 140.
4. Податковий кодекс України № 2755-VI від 02.12.2010 р. (у редакції від 03.09.2022 р.). *Відомості Верховної Ради*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
5. Кульчицький С. Туристично-рекреаційна галузь в Україні : стан, проблеми, оцінка перспектив. *Україна: події, факти, коментарі*. Київ, 2019. № 18. С. 64–65.
6. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про курорти» № 10269 від 02.05.2019 р. Офіційний веб-сайт *Ліга Закон*. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/GH7X900A>
7. Закон України «Про курорти» № 2026-III від 05.10.2000 р. (у редакції від 16.10.2020 р.) *Відомості Верховної Ради*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14#Text>
8. Іванова В. Розвиток туризму як територіальний аспект розвитку економіки : інформаційна підтримка. *Проблеми та перспективи розвитку туризму в Україні та світі* : II Міжнародна науково-практична конференція, Луцьк, Світязь, 2017. С. 84–86.

9. Опанасюк, Н., Охріменко, О. Державне регулювання туризму в Україні : правові форми, засоби та моделі. *Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі*, 2018.
10. Семенець-Орлова, І. Стратегічне управління як системний засіб управління освітніми змінами. *Теорія та практика державного управління*, 2015, 3: 52–60.
11. Mykytyuk, P., Semenets-Orlova, I., Blishchuk, K., Skoryk, H., Pidlisna, T., & Trebyk, L. (2021). Outsourcing as a tool of strategic planning in public administration. *Studies of Applied Economics*, 39(3).

References:

1. Rozporiadzhennia KМУ № 168-r vid 16.03.2017 r. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku turyzmu ta kurortiv na period do 2026 roku // Vidomosti Verkhovnoi Rady. Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#Text>
2. Martseniuk, N. (2015). Problemy ta perspektyvy rozvytku turyzmu v Ukraini. *Ekonomichnyi visnyk*. № 3. S. 77–78.
3. Barvinok, N. (2022). Vplyv hlobalnykh bezpekovykh faktoriv na rozvytok mizhnarodnoho turyzmu v Ukraini. *Veda a perspektivy*. № 4(11). S. 140.
4. Podatkovyi kodeks Ukrainy № 2755-VI vid 02.12.2010 r. (u redaktsii vid 03.09.2022 r.). *Vidomosti Verkhovnoi Rady*. Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
5. Kulchytskyi, S. (2019). Turystychno-rekreatsiina haluz v Ukraini : stan, problemy, otsinka perspektyv. *Ukraina: podii, fakty, komentari*. Kyiv. № 18. S. 64–65.
6. Poiasniuvalna zapyska do proiektu Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro kurorty» № 10269 vid 02.05.2019 r. Ofitsiinyi veb-sait *Liha Zakon*. Rezhym dostupu : <https://ips.ligazakon.net/document/GH7X900A>
7. Zakon Ukrainy «Pro kurorty» № 2026-III vid 05.10.2000 r. (u redaktsii vid 16.10.2020 r.). *Vidomosti Verkhovnoi Rady*. Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14#Text>
8. Ivanova, V. (2017). Rozvytok turyzmu yak terytorialnyi aspekt rozvytku ekonomiky : informatsiina pidtrymka. *Problemy ta perspektyvy rozvytku turyzmu v Ukraini ta sviti : II Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia*, Lutsk, Svitiaz. S. 84–86.
9. Opanasiuk, N., Okhrimenko, O. Derzhavne rehuliuвання туризму в Україні : правові форми, засоби та моделі. *Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі*. 2018.
10. Semenets-Orlova, I. (2015). Stratehichne upravlinnia yak systemnyi zasib upravlinnia osvithnomy zminamy. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*, 2015, 3: 52–60.
11. Mykytyuk, P., Semenets-Orlova, I., Blishchuk, K., Skoryk, H., Pidlisna, T., & Trebyk, L. (2021). Outsourcing as a tool of strategic planning in public administration. *Studies of Applied Economics*, 39(3).

УДК 35.08:005.334.2

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-6\(66\)-9](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-6(66)-9)

Роман СТАДНІЙЧУК

кандидат економічних наук, в.о. доцента кафедри загально юридичних дисциплін, ПВНЗ
«Херсонський економічно-правовий інститут», вул. Кримська, 130, Херсон, Україна, 73028

Roman STADNICHUK

PhD in Economics, Associate Professor at the Department of General Legal Disciplines, Kherson Economic and Legal Institute, Krymska Str., 130, Kherson, Ukraine, 73028

РОЛЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЛЯ ВРЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ

THE ROLE AND FEATURES OF PUBLIC POLICY FOR SETTLEMENT OF SOCIAL CONFLICTS

В статті досліджено публічну політику та соціальний конфлікт. Дослідження показало, що раннє спільне розуміння ризиків конфлікту є центральним для запобігання. Але розуміння ризиків недостатньо; важливо, щоб учасники були готові коригувати політику та програмування для подолання цих ризиків. Для цього необхідно створити платформи на рівні країни або регіону, які дозволять відверто обговорювати з усіма зацікавленими сторонами типи політики та програм, які потрібні при перших ознаках ризику, а не тоді, коли насильство вже почалося та в ситуації гострої кризи.

Це також вимагає ретельного управління впливом економічних і соціальних потрясінь (таких як швидкі зміни цін на продовольство чи енергоносії), зростання інфляційного тиску тощо. Коли суспільства фрагментовані та поляризовані, цими наслідками потрібно особливо добре керувати, і іноді потрібно більше часу та грошей для проведення певних реформ, необхідних для стабілізації економіки.

Учасникам розвитку необхідно набагато більше усвідомлювати вплив економічної та соціальної політики на розбудову миру та безпеку. Поки що учасники розвитку та розбудови миру – на національному, регіональному чи міжнародному рівнях – недостатньо взаємодіють. Розвиток має особливо важливі наслідки для безпеки, по-перше, тому що незахищеність значною мірою підриває зусилля з розвитку, а також тому, що втручання в розвиток часто можуть сприяти місцевій безпеці набагато більше, ніж сама по собі поліція. Однак це вимагає, щоб учасники – як з боку безпеки, так і з боку розвитку – розуміли один одного та вступали в конструктивну співпрацю. Нарешті, роль учасників гуманітарної діяльності та розвитку є взаємодоповнювальною, особливо з точки зору запобігання, і потрібні додаткові зусилля, щоб зробити взаємозв'язок між гуманітарною діяльністю та розвитком реальністю.

Ключові слова: роль, публічна політика, демократичне управління, соціальні конфлікти.

The article examines public policy and social conflict. The study found that early shared understanding of the risks of conflict is central to prevention. But understanding the risks is not enough; it is important that participants are prepared to adjust policies and programming to address these risks. This requires the creation of platforms at the country or regional level that allow open discussion with all stakeholders about the types of policies and programs that are needed at the first sign of risk, not when violence has already begun and in an acute crisis.

It also requires careful management of the impact of economic and social shocks (such as rapid changes in food or energy prices), rising inflationary pressures, etc. When societies are fragmented and polarized, these consequences need to be managed especially well, and sometimes more time and money are needed to implement certain reforms needed to stabilize the economy.

Development actors need to be much more aware of the impact of economic and social policies on peacebuilding and security. So far, the participants in development and peacebuilding – at the national, regional, or international levels – are not sufficiently interacting. Development has particularly important implications for security, first because insecurity largely undermines development efforts, and because development interventions can often contribute much more to local security than policing alone. However, this requires that actors—both from the security and development sides—understand each other and engage in constructive cooperation. Finally, the roles of humanitarian and development actors are complementary, especially in terms of prevention, and additional efforts are needed to make the nexus between humanitarian and development a reality.

Key words: role, public policy, democratic governance, social conflicts.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Політики можуть знайти два простих, але ключових повідомлення, які випливають із спільно опублікованого звіту ООН і Світового банку

«Шляхи до миру, інклюзивні підходи до запобігання насильницьким конфліктам». Перше полягає в тому, що економічний і соціальний розвиток може відігравати центральну роль у запобіганні насильницьким конфліктам; друге полягає в тому, що розвиток потрібно

розуміти по-іншому в країнах або регіонах, які мають очевидний ризик насильницького конфлікту. Уряди та донорське співтовариство ще далеко не засвоїли ці повідомлення; як наслідок, величезні можливості втрачаються. Невдоволення соціальних груп, пов'язане з відчуженням, є головною рушійною силою жорстоких конфліктів у сучасному світі. Це не означає, що інтереси чи розрахунки еліт не відіграють ролі, особливо у підтримці ситуації насильства після початку конфлікту. Покращення в цих сферах вимагатиме суттєвих змін у тому, як ті, хто розробляє економічну та соціальну політику на рівні країни, а також в установах, які їх підтримують, виконують свою роботу. Дослідження розглядає багато прикладів країн, які успішно подолали ризик насильницьких конфліктів, часто за підтримки міжнародного співтовариства, і в результаті знайшли стійкі шляхи до миру. Проте значно більше урядів та установ повинні покращити спосіб розробки та підтримки економічної та соціальної політики та взаємодію з миротворчими, безпековими та гуманітарними діями, щоб ефективно подолати недавнє швидке зростання насильницьких конфліктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, на які спирається автор. Приватизація державних послуг, що ґрунтується на неоліберальній ідеології, значною мірою поширилася по всьому світу протягом останніх десятиліть, але набула різних форм [1–3]. Це може статися як різка зміна політики, але також може діяти більш поступово. Спочатку історична неінституціоналістська література припускала, що держави загального добробуту значною мірою залежали від шляху розвитку, і, отже, зміни були або незначними та відносно безперервними, або великими та руйнівними [4]. Проте з тих пір стверджується, що поступові зміни також можуть бути трансформаційними та призвести до глибоких змін [6–7]. Коли реформи приватизації відбуваються поступово,

Швидкість реформування державної політики може служити різним завданням. Наприклад, було стверджено, що приватизація та неоліберальні реформи можуть бути запроваджені поступово, спеціально для обмеження ризику соціальної мобілізації та протесту проти них [8]. Однак вплив поступових реформ на соціальну опозицію може бути не таким прямим і односпрямованим, як здається. Можна, наприклад, очікувати, що подовження періоду, протягом якого розвиваються приватизація та неоліберальні реформи, може

мати інші наслідки, наприклад, дати соціальним акторам час для організації [9] та створення широких багатогалузевих коаліцій [10]. Причинно-наслідковий зв'язок також можна змінити: реформи можуть бути результатом мобілізації та сприяти процесу демобілізації. Зміни політики також можуть бути поступовими або повільними саме через те, що протидіюючі соціальні актори мобілізовані та беруть участь у протестах, або через відсутність мобілізації з боку підтримуючих соціальних акторів. Крім того, замість того, щоб зображати це явище як лінійне, було б доцільніше думати про державну політику та мобілізацію як про регулярну взаємодію в часі.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Дана стаття спрямована на те, щоб зосередитися на точці або процесі, за допомогою якого мобілізація та державна політика зустрічаються та формують одне одного. Замість того, щоб вивчати державну політику чи мобілізацію, ми хотіли б, запропонувати рамки та дослідження для мислення про ці два виміри політики разом.

Відповідно, пропонуються кілька прикладів, щоб припустити, наскільки глибоким був вплив у суспільному надбанні, зокрема на практиці, але також і в освіті (і навчанні) для підтримки та підтримки цієї практики, і, крім того, він аналізує деякі фактори які створили умови для такого успіху.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження ролі публічної політики в соціальних конфліктах.

Виклад основного матеріалу. Важко встояти перед запрошенням поміркувати про вплив руху за розв'язання конфліктів, і, враховуючи останні події у сфері державної політики – про що докладніше нижче – час не може бути кращим.

Оскільки проблеми дедалі більше стають локальними та глобальними, більш того, досвід управління конфліктами, що виникають у зв'язку з ними, відображає вплив сфери вирішення конфліктів. Подібно до того, як, скажімо, глобальні проблеми навколишнього середовища щодо якості повітря та води виходять за межі національних кордонів і вимагають міжнародних або міжнародних форумів, щоб займатися захистом і посиленням цих елементів (і, як було показано в іншому місці, використовувати досвід переговорів і вирішення конфліктів для прийняття рішень, які забезпечують вищі стандарти захисту навколишнього середовища), так само і з субнаціональними владними одиницями. Відбулися серйозні зміни в політичних функціях

і повноваженнях щодо прийняття рішень, центри влади перейшли до штатів і місцевостей. Ці структури часто не «відповідають» актуальним питанням політики та планування – використання землі; енергія; права на воду; якість повітря; утилізація відходів, щоб назвати декілька, що породжує потребу в нових підходах [11].

Грунтуючись на огляді всіх останніх конфліктів, який було зроблено як вхідні дані для дослідження, виявляється, що скарги на виключення зазвичай проявляються в чотирьох конкретних сферах: 1) доступ до влади; 2) доступ до природних ресурсів; 3) доступ до безпеки та правосуддя; і 4) доступ до основних послуг. Кожен з них має центральний економічний і соціальний вимір. Відсутність доступу до послуг рідко породжує достатню кількість скарг, щоб підтримувати насильство сама по собі, але може суттєво сприяти делегітимізації держави та зменшувати її здатність ефективно вирішувати проблеми ізоляції та розв'язувати конфлікти. Влада часто розглядається як відокремлена від економічної та соціальної політики, але політика децентралізації, участі та голосу громадян, а також прозорість у прийнятті бюджетних та економічних рішень – усе це, зрештою, про владу.

Держави створили механізми, які заохочують і підтримують переговори та посередництво, щоб державні інституції мали можливість приймати довгострокові рішення та вирішувати суперечки, що виникають, у спосіб, який зміцнює довіру до системи. І, окрім процесу інституціоналізації, це вплинуло на культуру: політики та керівники агентств, а також організовані громадяни шукають способи досягти консенсусу, залучити тих, кого стосуються певні рішення та мають жити з ними. Склався сприйнятливий клімат для розв'язання конфліктів, який створює поінформоване, активне громадянство. Крім того, було досягнуто виховний ефект, який, здається, є стійким [13–14].

Отже, в результаті їхніх запитів та запитів інших, спроби зрозуміти, які фактори пере-

шкоджають раціональним переговорам (один з основних аспектів переговорного опитування) дозволили зрозуміти взаємозв'язок між тим, як суперечливі питання «формується» для переговорів; операція та вплив, психологічних факторів (наприклад, уникнення ризику, уникнення втрат, реактивна девальвація; дисонанс тощо); роль емпатії та вплив стосунків на процес (і результати) переговорів, а також на рівень відповідності та вплив угод у довгостроковій перспективі. І, звісно, існує незліченна кількість інших точок зору, які підкорилися інтелектуальному аналізу та дослідженням, які додали цінності у світ політики та мали значний вплив на практику [15].

Таким чином, школи державної політики та планування виховують наступне покоління, яке розширить (і, можливо, розширить) вплив вирішення конфліктів. Опосередковані врегулювання підкреслюють важливість у плануванні та державній політиці отримати знання щодо процесів, які їх породжують і призводять до їх ефективної реалізації.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Вирішення конфліктів пройшов значну відстань у суспільному надбанні. Звичайно, є проблеми, і є щоденні нагадування про втрачені можливості – про ініціативи з вирішення конфліктів, які залишаються нереалізованими. Вплив двох десятиліть у сферах політики та планування не лише торкнувся наукового напрямку, викладання та практики, а також змінив традиційні способи управління, він фундаментально вплинув, у відомих випадках, на те, як громади приймають форму та функціонують, природу та обсяг громадянської активності. Всі пов'язані з основними силами, які формують світ, як усередині країни, так і в усьому світі, завдяки процесам, які ми набагато краще розуміємо завдяки досвіду та науці останніх кількох десятиліть, значна частина яких породила те, що ми називаємо конфліктом поле роздільної здатності.

Література:

1. Гречко Т. К. Публічне управління в забезпеченні сталого (збалансованого) розвитку : навч. посіб. / Т. К. Гречко, С. А. Лісовський, С. А. Романюк, Л. Г. Руденко. Херсон : Грінь Д.С., 2015. 264 с
2. Концептуальні засади взаємодії політики й управління : навч. посіб. / авт. кол. : Е. А. Афонін, Я. В. Бережний, О. Л. Валевський та ін. ; за заг. ред. В. А. Ребкала, В. А. Шахова, В. В. Голубь, В. М. Козакова. К. : НАДУ, 2010. 300 с.
3. Clark, David. 2002. "Neoliberalism and Public Service Reform: Canada in Comparative Perspective." *Canadian Journal of Political Science*, 35(4): 771–793.
4. Dufour, Pascale, and Marcos Ancelovici. 2018. "From Citizenship Regimes to Protest Regimes?," in M. Paquet, N. Nagels and A.-C. Fourot (eds). *Citizenship as a Regime: Canadian and International Perspectives*. Montreal : McGill-Queen's University Press. P. 165–185.

5. Furlong, Kathryn. 2010. "Neoliberal water management? Trends, limitations, reformulations." *Environment and Society: Advances in Research*. 1: 46–75
6. Giugni, Marco and Maria Grasso. 2015. *Austerity and Protest Popular Contention in Times of Economic Crisis*. New York/London: Routledge.
- Hacker, Jacob S. 2004. "Privatizing Risk without Privatizing the Welfare State: The Hidden Politics of Social Policy Retrenchment in the United States." *American Political Science Review*, 98(2): 243–260.
7. Herrera, Veronica and Alison E. Post. 2014. "Can Developing Countries Both Decentralize and Depoliticize Urban Water Services? Evaluating the Legacy of the 1990s Reform Wave." *World Development*. 64 (December): 621–641.
8. Lee Mudge, Stephanie. 2008. "What is Neo-liberalism?" *Socio-Economic Review* .6(4): 703–731.
9. Lorenz, Chris. 2012. "If You're So Smart, Why Are You under Surveillance? Universities, Neoliberalism, and New Public Management." *Critical Inquiry*. 38 (Spring): 599–629.
10. Mahoney, James and Kathleen Thelen. 2010. "A Theory of Gradual Institutional Change." In *Explaining Institutional Change: Ambiguity, Agency, and Power*, eds. James Mahoney and Kathleen Thelen, New York / Cambridge : Cambridge University Press.
11. McCarthy, John D. and Mayer N. Zald. 1977. "Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory." *American Journal of Sociology*. 82(6): 1212–41.
12. Murillo, Maria Victoria. 2009. *Political Competition, Partisanship, and Policy Making in Latin American Public Utilities*. New York : Cambridge University Press.
13. Pierson, Paul. 1994. *Dismantling the Welfare State? Reagan, Thatcher, and the Politics of Retrenchment*. Cambridge : Cambridge University Press.
14. Pierson, Paul. 2000. "The Limits of Design: Explaining Institutional Origins and Change." *Governance*. 13(4): 475–99.
15. Streeck, Wolfgang and Kathleen Thelen. 2005. "Introduction: Institutional Change in Advanced Political Economies." In *Beyond Continuity. Institutional Change in Advanced Political Economies*, eds. Streeck, Wolfgang and Kathleen Thelen. Oxford : Oxford University Press.

References:

1. Hrechko T. K. Publichne upravlinnia v zabezpechenni staloho (zbalansovanoho) rozvytku : navch. posib. / T. K. Hrechko, S. A. Lisovskyi, S. A. Romaniuk, L. H. Rudenko. Kherson : Hrin D.S., 2015. 264 s.
2. Kontseptualni zasady vzaiemodii polityky y upravlinnia : navch. posib. / avt. kol. : E. A. Afonin, Ya. V. Berezhnyi, O. L. Valevskyi ta in. ; za zah. red. V. A. Rebkala, V. A. Shakhova, V. V. Holub, V. M. Koza-kova. K. : NADU, 2010. 300 s.
3. Clark, David. 2002. "Neoliberalism and Public Service Reform: Canada in Comparative Perspective." *Canadian Journal of Political Science*. 35(4): 771–793.
4. Dufour, Pascale, and Marcos Ancelovici. 2018. "From Citizenship Regimes to Protest Regimes?," in M. Paquet, N. Nagels and A.-C. Fourot (eds). *Citizenship as a Regime: Canadian and International Perspectives*. Montreal : McGill-Queen's University Press. P. 165–185.
5. Furlong, Kathryn. 2010. "Neoliberal water management? Trends, limitations, reformulations." *Environment and Society : Advances in Research* 1: 46–75
6. Giugni, Marco and Maria Grasso. 2015. *Austerity and Protest Popular Contention in Times of Economic Crisis*. New York/London: Routledge.
- Hacker, Jacob S. 2004. "Privatizing Risk without Privatizing the Welfare State: The Hidden Politics of Social Policy Retrenchment in the United States." *American Political Science Review* 98(2): 243–260.
7. Herrera, Veronica and Alison E. Post. 2014. "Can Developing Countries Both Decentralize and Depoliticize Urban Water Services? Evaluating the Legacy of the 1990s Reform Wave." *World Development*. 64 (December): 621–641.
8. Lee Mudge, Stephanie. 2008. "What is Neo-liberalism?" *Socio-Economic Review*. 6(4): 703–731.
9. Lorenz, Chris. 2012. "If You're So Smart, Why Are You under Surveillance? Universities, Neoliberalism, and New Public Management." *Critical Inquiry*. 38 (Spring): 599–629.
10. Mahoney, James and Kathleen Thelen. 2010. "A Theory of Gradual Institutional Change." In *Explaining Institutional Change: Ambiguity, Agency, and Power*, eds. James Mahoney and Kathleen Thelen, New York / Cambridge : Cambridge University Press.
11. McCarthy, John D. and Mayer N. Zald. 1977. "Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory." *American Journal of Sociology*. 82(6): 1212–41.
12. Murillo, Maria Victoria. 2009. *Political Competition, Partisanship, and Policy Making in Latin American Public Utilities*. New York : Cambridge University Press.
13. Pierson, Paul. 1994. *Dismantling the Welfare State? Reagan, Thatcher, and the Politics of Retrenchment*. Cambridge: Cambridge University Press.
14. Pierson, Paul. 2000. "The Limits of Design: Explaining Institutional Origins and Change." *Governance* 13(4): 475–99.
15. Streeck, Wolfgang and Kathleen Thelen. 2005. "Introduction: Institutional Change in Advanced Political Economies." In *Beyond Continuity. Institutional Change in Advanced Political Economies*, eds. Streeck, Wolfgang and Kathleen Thelen. Oxford : Oxford University Press.

УДК 321:323

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-6\(66\)-10](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-6(66)-10)

Артем ХМЕЛЬНИКОВ

доцент кафедри публічного управління та митного адміністрування Університету митної справи та фінансів, вулиця Володимира Вернадського, 2/4, Дніпро, Україна, 49000
ORCID: 0000-0002-9343-8161

Artem HMELNYKOV

Candidate of Political Science, Associate Professor at the Department of Public Administration and Customs Administration, University of Customs and Finance, Volodymyr Vernadskyi Street, 2/4, Dnipro, Ukraine, 49000
ORCID: 0000-0002-9343-8161

ЛОКАЛЬНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ЛОКАЛЬНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

LOCAL POLITICAL MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF LOCAL POLITICAL IDENTITY FORMATION IN CONTEMPORARY UKRAINE

Розглядається локальна політична ідентичність в умовах децентралізації, яка стає основою для самовиразу позиції громадян та артикуляції прагматичних інтересів. Вивчаються локальна політична ідентичність, що визначає специфіку локальної демократії та локального лідерства як інституційних передумов політичної самодостатності локальної громади. Розкриваються значення локальної ідентичності, яке потребує вивчення на основі визначення вектору управлінського впливу на перебіг соціалізації членів локальної політичної громади. Мета статті – встановлення специфіки формування локальної політичної ідентичності в контексті інституціоналізації локального політичного менеджменту в сучасній Україні. У статті застосовуються загальнологічні (абстрагування, узагальнення) та спеціальні політологічні методи (порівняльний метод та політико-правовий підхід). У межах наукової новизни встановлено, що локальна політична ідентичність в Україні має більш прагматичний характер, зумовлений станом розвитку конкретних громад. Обговорюється інституціоналізація локальних громади як політичних спільнот, які є автономними від регіональних і центральних порядків денних. Досліджується динамічний характер визначення місцевого політичного порядку денного та локальних політичних вимог, які закріплюються в українській політичній традиції. З'ясовується специфіка локальної політичної ідентичності в Україні, яка виступає передумовою удосконалення механізмів локального політичного представництва. Розкрито послідовність змін соціального порядку на певних територіях, що спонукала до активності основних соціально-економічних груп. Встановлено забезпечення високого ступеня легітимності локального політичного менеджменту, яке пов'язане із специфікою функціонування локальної політичної ідентичності. Досліджуються функції локальної політичної ідентичності, покликані збалансувати вплив центральної та регіональної влади на порядок денний локальних громади. З'ясовуються моделі поведінки місцевих політичних лідерів, які прагнуть використати локальну політичну ідентичність якнайповніше та змушені використовувати політичні інститути центрального рівня. У рамках висновків доведено, що децентралізація як передумова демократичних перетворень на локальному рівні надає можливість становлення локальної громади як суб'єкта формування власного політичного порядку денного.

Ключові слова: локальна політична ідентичність, локальний порядок денний, політична модернізація, політична трансформація, політичні цінності.

Local political identity in conditions of decentralization is considered, which becomes the basis for the self-expression of citizens' positions and the articulation of pragmatic interests. Local political identity is studied, which determines the specifics of local democracy and local leadership as institutional prerequisites for the political self-sufficiency of the local community. The meaning of local identity is revealed, which needs to be studied based on the definition of the vector of managerial influence on the course of socialization of members of the local political community. The purpose of the article is to establish the specifics of the formation of local political identity in the context of the institutionalization of local political management in modern Ukraine. The article uses general logic (abstraction, generalization) and special political science methods (comparative method and political-legal approach). Within the limits of scientific novelty, it was established that local political identity in Ukraine has a more pragmatic character, determined by the state of development of specific communities. The institutionalization of local communities as political communities that are autonomous from regional and central agendas is discussed. The dynamic character of the determination of the local political agenda and local political demands, which are established in the Ukrainian political tradition, is studied. The specifics of local political identity in Ukraine are

clarified, which is a prerequisite for improving the mechanisms of local political representation. The sequence of changes in the social order in certain territories, which prompted the activity of the main socio-economic groups, is revealed. It has been established to ensure a high degree of legitimacy of local political management, which is connected with the specifics of the functioning of local political identity. The functions of local political identity, designed to balance the influence of central and regional authorities on the agenda of local communities, are studied. Behavioral patterns of local political leaders who seek to use local political identity as fully as possible and are forced to use central-level political institutions are revealed. As part of the conclusions, it is proved that decentralization as a prerequisite for democratic transformations at the local level provides an opportunity for the formation of the local community as a subject of forming its own political agenda.

Key words: local political identity, local agenda, political modernization, political transformation, political values.

Постановка проблеми. Інституалізація локальної політики та локального в порядку денного передбачає усвідомлення населенням перспектив розвитку своєї громади. Саме локальна політична ідентичність в умовах децентралізації стала основою для самовиразу позиції громадян та артикуляції прагматичних інтересів. Російське вторгнення сформувало середовище викликів та кризових загроз, які спонукають до переосмислення місії локального політичного менеджменту. Вона уточнюється з урахуванням ухвалення рішень в кризових умовах, вимагає ініціатив щодо відстоювання інтересів громади тощо. Локальна політична ідентичність визначає специфіку локальної демократії та локального лідерства як інституційних передумов політичної самодостатності локальної громади. Перетворення сучасних локальних громад в Україні на політично активні осередки громадянської ініціативи відповідає інтересам європеїзації та укріплення ціннісних засад західної демократичної цивілізації. Локальна ідентичність потребує вивчення на основі визначення вектору управлінського впливу на перебіг соціалізації членів політичної громади. Актуальним є й зворотній вектор, який вимагає з'ясування специфіки локальної ідентичності як чинника оптимізації середовища прийняття управлінських рішень.

Аналіз публікацій. Ключові аспекти впливу політичної ідентичності на формування локального порядку денного вивчає низка провідних українських науковців. Т. Бевз розриває здобутки і прорахунки специфіки здійснення реформ місцевого самоврядування та територіальної організації влади в регіонах України [1], С. Весперіс та Я. Решетняк ідентифікують проблеми новосформованих об'єднаних територіальних громад на тлі децентралізації [2], В. Жук виокремлює напрями розвитку та зміцнення управлінського потенціалу органів місцевої влади [6], С. Солодкий, Т. Левонюк та В. Баласанян встановлюють взаємозв'язок між децентралізацією та європейською інтеграцією [11]. Поряд з цими визначними здобутками існує потреба в аналізі значення ідентичності як явища локального політичного середовища сучасної України.

Мета статті – встановлення специфіки формування локальної політичної ідентичності в контексті інституалізації локального політичного менеджменту в сучасній Україні. Завданням статті є виявлення значення локальної політичної ідентичності як чинника підвищення ефективності та спроможності локального політичного менеджменту.

Основний зміст. Етнорелігійні чинники формування локальної політичної ідентичності виступають архетиповою основою для безпосередньо локального політичного світогляду. На сучасному етапі локальна політична ідентичність в Україні має більш прагматичний характер, зумовлений станом розвитку конкретних громад. Фахівці НАН України, аби справедливо і лаконічно зафіксувати вплив на формування української національної ідентичності релігійного фактору, визначити його позитивні та хибні наслідки, торкнулися декількох характеристик локального релігійного ринку, а саме: «- рівня інклюзії українців у релігійне життя країни; – структури локального релігійного ринку; – соціокультурного впливу домінуючої християнської православної (ортодоксальної) церкви на формування світогляду (архетипу) українців» [8, с. 65].

Інституалізація локальних громад як політичних спільнот, які є автономними від регіональних і центральних порядків денних, відбувається на основі розбудови специфічних локальних механізмів політичної легітимності. Вони ґрунтуються на підтримці громадянами свого політичного середовища. При цьому 36,7% українців у 2017 році вважали, що децентралізація йде дуже повільно [12]. У цьому контексті політологи НАН України для глибокого розуміння походження, факторів, наслідків та етапів кризи легітимності в Україні прослідкували «історію концептуалізації феномену політичної легітимності, яка, безумовно, детермінована реальними локальними політичними, соціально-економічними та культурними процесами» [8, с. 87].

Підтримка «земляків» як представників громади визначається на основі очікування від «знайомих» кандидатур та особистостей у межах розв'язання конкретних питань

місцевого розвитку. Зокрема, це стосується і бажання формувати владні інституції на основі певних уподобань. Провідні вчені Інституту імені І. Кураса слушно вказують, що «демократія потребує свідомої участі у вільних виборах та недопуск до влади військових, що відсутність корупції у центральній владі починається з відсутності корупції на локальному рівні, що високий рівень життя та економічний прорив передбачають не лише якісну владу, але і важку працю кожного з нас» [8, с. 103].

Динамічний характер визначення місцевого політичного порядку денного та локальних політичних вимог закріплюється в українській політичній традиції. Зокрема, йдеться про імпульсивну та вибухову реакцію на тривале ігнорування потреб громадян у період діяльності антидержавних політичних сил. Всеохоплюючий аналіз криз політичного розвитку в Україні дає змогу вказати, що «хронологічно після подій 2013 року локальні протестні акції відбувалися із різних приводів – від «смітничкової люстрації» до впливу на призначення, підключення об'єкта до мереж, «за» чи «проти» забудови. У контексті теми участі відзначимо, що протест, безумовно, використовується як політична дія і агітація. Але протест набрав ознак прямої дії (прямої участі), який може долати бюрократичні перепони і змінювати правопорядок, безпосередньо впливати на ухвалення рішення» [8, с. 209].

Локальна політична ідентичність в Україні виступає передумовою удосконалення механізмів політичного представництва. Вона може забезпечити перехід від елітарної до більш егалітарної моделі презентації політичних інтересів. У цілому оптимістичну розвідку щодо легітимації локальної еліти зробила у 2007 році О. Дацаківська, яка стверджує, що «елітна легітимація – це процес здобуття виправдання, довіри суспільства, визнання за нею права на прийняття політичних рішень» [5, с. 16].

Забезпечення високого ступеня легітимності локального політичного менеджменту також пов'язана із специфікою функціонування локальної політичної ідентичності. Він може бути реалізований у випадку, якщо впливові чинники тіньового політичного управління дійдуть згоди стосовно пріоритетів місцевого розвитку. Українська дослідниця доречно обґрунтувала поняття «легітимаційна ситуація» (зменшення ступеня легітимності діючої політичної еліти та входження в політику нового покоління еліти), визначила форми політичної еліти, що утворювалися внаслідок проходження легітимаційних ситуацій (номенклатурно-патріотична еліта,

номенклатурна олігархія, бюрократична олігархія), узагальнила джерела легітимації політичної еліти України (правові засади, власна вигода, традиція та харизма) та чинники легітимації (бюрократія, закон, вибори, участь громадян у політичному житті) [5, с. 16].

Локальна політична ідентичність покликана збалансувати вплив центральної та регіональної влади на порядок денний локальних громад. Як показує аналіз нормативно-правових актів, в Україні панує тенденція активного політичного втручання в місцеві справи з боку центру, зокрема на основі механізмів партійного будівництва. Згідно з думкою аналітиків політичного процесу в незалежній Україні з приводу нормативно-правового забезпечення локального політичного процесу, «стаття 3 Закону «Про політичні партії в Україні», яка зафіксувала тезу про те, що політичні партії в Україні створюються і діють тільки із всеукраїнським статусом) спонукала до збільшення кількості регіональних і локальних політичних сил, про що свідчать не лише їхні назви – політична партія «Українська галицька партія» (2014 р.); політична партія «Ми – кияни» (2015 р.); всеукраїнське об'єднання «Черкащани», 2015 р.; політична партія «Херсонці» (2015 р.); політична партія «Вінницька європейська стратегія» (2016 р.); політична партія «Європейський Кривий Ріг» (2017 р.); політична партія «Біла Церква разом» (2018 р.); політична партія «Наш Дім Одеса» (2018 р.); політична партія «Київська громада» (2018 р.); політична партія «За Одещину» (2019 р.); політична партія «Молодий Харків» (2019 р.); політична партія «Партія чернівчан» (2019 р.); політична партія «Патріоти Волині» (2019 р.) – а й принаймні частина партійних програм» [9, с. 263].

Навіть місцеві політичні лідери, які прагнуть використати локальну політичну ідентичність якнайповніше, змушені використовувати політичні інститути центрального рівня. Вони повинні артикулювати загальнодержавний порядок денний для забезпечення відповідності національним правилам політичної гри. Згідно з думкою експертів, «оскільки широкому загалу програми цих політичних сил не є доступними, відзначають лише те, що очільником партії «Бджола» став міський голова Кам'янського (Дніпропетровщина) А. Білоусов, який заявив, що партія буде захищати інтереси безпосередньо мешканців Кам'янського. Тобто партія мала фактично локальну суб'єктність» [9, с. 274].

Декларативність зв'язку центральних політичних сил та політичних лідерів з локальним порядком денним спричиняє вибухове зрос-

тання так званих «іменних політичних сил». Вони акцентують увагу на локальній популярності конкретних дійових осіб. На думку вітчизняних аналітиків, «окремих чинників, що сприяв появі/перейменуванню партій, був пов'язаний із прагненням політиків до увізнення свого власного політичного іміджу за рахунок створення іменної, локальної чи регіональної партії. Аналіз зміни назв перейменованих партій засвідчує, як правило, відхід політсили від попередніх ідеологічних настанов, що, однак, не ставало на заваді виведенню цієї перейменованою партією начал власної історії з року реєстрації політсили, на базі якої вона постала» [9, с. 282].

Зв'язок конкретних локальних громади із політичними суб'єктами центрального рівня уповільнює формування самодостатньої локальної політичної ідентичності. Політичні симпатії та уподобання мешканців громади втрачають локалізацію навколо проблем громади. Як слушно вважає експертка Альона Бабак, «педалювання реформи, недосконалість низки законодавчих норм, врахування державними органами інтересів регіональних та локальних еліт призвели до затвердження на початковому етапі реформи низки ОТГ, створених добровільно, але не за перспективними планами областей і з порушенням методики» [7]. Також див.: А. Голуб [3].

Навіть процеси фінансово-ресурсної децентралізації не були повною мірою пов'язані з локальним порядком денним. Універсальні загальнонаціональні підходи до формування об'єднаних територіальних громад стали зразком централізаторської логіки державного будівництва. Згідно з А. Бабак, «перспективні плани стали «підганятися» під уже сформовані громади, які були створені без урахування цих перспективних планів. Це стало причиною існування ОТГ, які не були спроможними забезпечити відповідний рівень послуг та власний економічний розвиток» [7]. Це підтверджують матеріали замірів громадської думки [4], а також зміст постанов Кабінету Міністрів України [10].

Планування взаємодії, спроможності та самодостатності громадськості у парадоксальний спосіб здійснювалася на основі стандартизації та уніфікації. При цьому процес формування локальної ідентичності не розглядався як вирішальний у визначенні географічних меж громад. Це уповільнює процеси їх внутрішньої політичної консолідації.

Висновки. Таким чином, локальна політична ідентичність сучасної України має виразну специфіку, яка формується умовами політичних криз та пріоритетами демократизації. Децентралізація як передумова демократичних перетворень на локальному рівні надає можливість становлення локальної громади як суб'єкта формування власного політичного порядку денного. Також локальна політична ідентичність є вирішальною для формування інституту локального політичного лідерства.

Обидва процеси виникають на основі фіксації прагматичних вимоги громадян у середовищі локальної громади. Відбувається диференціація вимог та потреб локального центрального та регіонального рівня. Також зростає адресність вимог громадян до конкретних інститутів врядування. В цих умовах локальний політичний менеджмент повинен бути ініціативним та таким, що акцентує увагу на партнерстві з основними політико-активними групами всередині громади.

Спроможність локального політичного менеджменту розв'язувати кризові ситуації, застосовувати конкретні дії та працювати на розвиток громади посилюється на основі адекватного розуміння локальних політичних цінностей локального проекту розвитку тощо. В цілому поява локальної політичної ідентичності в Україні свідчить про новий рівень та етап консолідації громади та нові етапи розвитку локальної демократії. Перспективою подальшого розгляду проблеми, порушеної в даній статті, є встановлення чинників розвитку локальної політичної конкуренції.

Література:

1. Бевз Т. А. Специфіка здійснення реформ місцевого самоврядування та територіальної організації влади в регіонах України: здобутки і прорахунки. *Демократизація політичних інститутів і суспільний розвиток в Україні*. Київ, 2019. 208 с.
2. Весперіс С. З., Решетняк Я. В. Децентралізація: проблеми новосформованих об'єднаних територіальних громад. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 19. Ч. 1. С. 48–49.
3. Голуб А. Остаточний відлік. Скільки ОТГ існуватиме в Україні та чому зникає з мап частина вже утворених. URL: <https://tyzhden.ua/politics/244038>
4. *Громадська думка населення щодо реформи децентралізації*. URL: <https://dif.org.ua/article/detsentralizatsiya-dosyagnennya-i-problemi-otsinki-gromadyan>

5. Дащаківська О. Ю. Політична еліта України: проблема легітимації : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2007. 20 с.
6. Жук В. *Напрями розвитку та зміцнення управлінського потенціалу органів місцевої влади*. URL: <http://old.niss.gov.ua/monitor/juli08/01.htm>
7. З добровільної фази об'єднання громади ми переходимо до об'єднання, заснованого на спроможності – Альона Бабак. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/11593>
8. Кризи політичного розвитку в Україні: причини, зміст і способи нівелювання : монографія / авт. кол. : Г. І. Зеленько (керівник, наук. ред.), Р. В. Балабан, С. Г. Брехаря, Л. Л. Кияниця, О. Ю. Кондратенко, Н. В. Кононенко, Т. М. Ляшенко. Київ : ІПЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 352 с.
9. Політичний процес у незалежній Україні: підсумки і проблеми : монографія. Вид. 2-ге, доп. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 704 с.
10. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження методики формування спроможних територіальних громад» від 08 квітня 2015 р. № 214. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%d0%bf#text>
11. Солодкий С., Левонюк Т., Баласанян В. Взаємозв'язок між децентралізацією та європейською інтеграцією. URL: http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2020/02/Decentralization_ukr_web-2.pdf
12. 36,7% українців вважають, що децентралізація йде дуже повільно. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2017/07/24/7150397>

References:

1. Bevz T. A. Spetsyfika zdiisnennia reform mistsevoho samovriaduvannia ta terytorialnoi orhanizatsii vlady v rehionakh Ukrainy: zdobutky i prorakhunky. *Demokratyzatsiia politychnykh instytutiv i suspilnyi rozvytok v Ukraini*. Kyiv, 2019. 208 s.
2. Vesperis S. Z., Reshetniak Ya. V. Detsentralizatsiia: problemy novosformovanykh obiednanykh terytorialnykh hromad. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. 2018. Vyp. 19. Chast. 1. S. 48–49.
3. Holub A. Ostatochnyi vidlik. Skilky OTH isnuvatyme v Ukraini ta chomu znykaie z map chastyna vzhe utvorenykh. URL: <https://tyzhden.ua/politics/244038>
4. Hromadska dumka naselennia shchodo reformy detsentralizatsii. URL: <https://dif.org.ua/article/detsentralizatsiya-dosyagnennya-i-problemi-otsinki-gromadyan>
5. Dashchakivska O. Yu. Politychna elita Ukrainy: problema lehitymatsii : avtoref. dys. ... kand. polit. nauk : 23.00.02 / Lviv. nats. un-t im. I. Franka. Lviv, 2007. 20 с.
6. Zhuk V. Napriamy rozvytku ta zmitsnennia upravlinskoho potentsialu orhaniv mistsevoi vlady. URL: <http://old.niss.gov.ua/monitor/juli08/01.htm>
7. Z dobrovilnoi fazy obiednannia hromady my perekhodymo do obiednannia, zasnovanoho na spromozhnosti – Alona Babak. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/11593>
8. Kryzy politychnoho rozvytku v Ukraini: prychny, zmist i sposoby niveliuvannia : monohrafiia / avt. kol. : H. I. Zelenko (kerivnyk, nauk. Red.), R. V. Balaban, S. H. Brekharia, L. L. Kyianytsia, O. Yu. Kondratenko, N. V. Kononenko, T. M. Liashenko. Kyiv : IPIEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy, 2022. 352 s.
9. Politychnyi protses u nezalezhnii Ukraini: pidsumky i problemy : monohrafiia. Vyd. 2-he, dop. Kyiv : instytut politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy, 2022. 704 s
10. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy "Pro zatverdzhennia metodyky formuvannia spromozhnykh terytorialnykh hromad" vid 08 kvitnia 2015 r. № 214. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%d0%bf#text>
11. Solodkyi S., Levoniuk T., Balasanian V. Ta in. Vzaiemozviazok mizh detsentralizatsiieiu ta yevropeiskoiiu intehratsiieiu. URL: http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2020/02/Decentralization_ukr_web-2.pdf
12. 36,7% ukraintiv vvazhaiut, shcho detsentralizatsiia yde duzhe povilno. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2017/07/24/7150397>

УДК 351.851

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-6\(66\)-11](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-6(66)-11)

Роман ШЕВЧУК

кандидат медичних наук, докторант кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональна Академія управління персоналом, вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна, 03039

ORCID: 0000-0002-9716-2561

Roman SHEVCHUK

Candidate of Medical Science, Doctoral Student at the Department of Public Administration, Interregional Academy of Personnel Management, Frometivska str., 2, Kyiv, Ukraine, 03039

ORCID: 0000-0002-9716-2561

СУЧАСНИЙ СТАН ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СФЕРОЮ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ

CURRENT PUBLIC MANAGEMENT IN THE SPHERE OF HEALTH PROTECTION IN UKRAINE

Проаналізовано механізми управління в державному та приватному секторах охорони здоров'я. Авторами визначено, що система охорони здоров'я має багато недоліків, таких як зниження рівня задоволеності громади доступом та якістю медичних послуг, переважно через існуючі інфраструктурні обмеження. Одним із рішень є ефективне використання публічно-приватних партнерств у цій сфері в різних формах, підходах та комбінаціях. Основною метою публічно-приватних партнерств є поєднання можливостей, ресурсів та кваліфікації партнерів для досягнення найкращих фінансових та матеріальних результатів та максимізації взаємної вигоди від цієї співпраці. Визначено, що механізми публічно-приватних партнерств у сфері охорони здоров'я довели свою цінність у багатьох країнах. Найпоширенішою формою є концесійний договір. Підсумовано, що публічно-приватне партнерство – це взаємовигідне та рівноправне співробітництво між державними та приватними юридичними чи фізичними особами у реалізації проектів, що становлять суспільний інтерес, у реалізації, виконанні договорів, у тому числі концесійних.

Проаналізовано труднощі впровадження механізмів публічного управління у сфері охорони здоров'я. На основі наукових досягнень науковців щодо стану впровадження механізмів державного управління в системі охорони здоров'я визначено та охарактеризовано основні причини низької якості та ефективності надання медичної допомоги населенню, а саме: недостатня кількість експертів; низький рівень кваліфікації клінічного персоналу; недостатня кількість та застарілість медичного обладнання; низька заробітна плата та відсутність ефективних систем стимулювання та мотивації.

Ключові слова: публічне управління, публічне управління у сфері охорони здоров'я, громадське здоров'я, публічно-приватне партнерство, механізми публічного управління.

Management mechanisms in the public and private sectors of health care are analyzed. The authors determined that the health care system has many shortcomings, such as a decrease in community satisfaction with access and quality of medical services, mainly due to existing infrastructural limitations. One solution is the effective use of public-private partnerships in this area in various forms, approaches and combinations. The main goal of public-private partnerships is to combine the capabilities, resources and qualifications of partners to achieve the best financial and material results and to maximize mutual benefit from this cooperation. It was determined that mechanisms of public-private partnerships in the field of health care have proven their value in many countries. The most common form is a concession agreement. It is concluded that public-private partnership is mutually beneficial and equal cooperation between public and private legal entities or individuals in the implementation of projects of public interest, in the implementation and execution of contracts, including concession contracts.

The difficulties of implementing public management mechanisms in the field of health care are analyzed. Based on the scientific achievements of scientists regarding the state of implementation of public management mechanisms in the health care system, the main reasons for the low quality and efficiency of providing medical care to the population were identified and characterized, namely: insufficient number of experts; low level of qualification of clinical staff; insufficient amount and obsolescence of medical equipment; low wages and lack of effective incentive and motivation systems.

Key words: public administration, public administration in the field of health care, public health, public-private partnership, mechanisms of public administration.

Постановка проблеми. Сьогодні система охорони здоров'я має низку недоліків. До останніх відносяться ті фактори її роботи, які призвели до зниження ступеня задоволеності

населення доступністю і якістю медичного обслуговування. Як один з варіантів рішення, може вирішити цю проблему є формування публічно-приватних партнерств (далі –

ППП), з різноманітними формами, підходами та поєднанням їх між собою.

Головною наміром ППП, у будь-якій галузі, є об'єднання можливостей, ресурсів і кваліфікації партнерів для того, щоб в якості результату такої співпраці досягати найкращих фінансових і матеріальних результатів з максимальною взаємозгодою. Варто звернути увагу на те, що механізми ППП в охороні здоров'я зарекомендували себе у багатьох країнах світу.

Огляд останніх досліджень. Означена проблематика ставала темою досліджень багатьох вітчизняних вчених: М. Білінської, Н. Васюк, Т. Семигіної, В. Трощинського та ін. Дослідниця Ю. Літінська справедливо зазначає, що важливою функцією будь-якої держави, особливо тієї, що оголошує себе соціальною, є охорона здоров'я кожного, незалежно від його матеріального становища та соціальної ролі, яку він відіграє. Відповідно до преамбули Статуту Всесвітньої організації охорони здоров'я, членом якої є наша країна, уряди зобов'язані захищати здоров'я своїх людей, і ця відповідальність вимагає дій. Сьогодні питання захисту прав пацієнтів не є поодиноким і має глобальну актуальність. Проте сучасний стан системи охорони

здоров'я в Україні є однією з головних проблем національної безпеки, яку необхідно терміново вирішити.

Мета статті – проаналізувати основні проблеми системи публічного управління у сфері охорони здоров'я в сучасній Україні.

Результати дослідження. Якщо узагальнити існуючі дефініції, то ППП – взаємовигідне і рівноправне співробітництво держави з приватним юридичним і фізичним особам у реалізації соціально значущих проєктів, що здійснюється шляхом укладання і виконання угод, у тому числі концесійних. Схематично це наведено на рис. 1.

У нашій країні протягом тривалого часу, з моменту появи ППП в одному з основних перешкод до їх інституційний механізм в охороні здоров'я було відсутність нормативно закріплених форм. Крім того, є певні труднощі з ініціюванням та мотивуванням приватного бізнесу до участі в проєктах, з окупністю яких можуть виникнути проблеми. Аналізуючи інституційний механізм форм ППП в охороні здоров'я, важливо уявляти, хто може виступати в ролі інвестора [1]. Як правило, великим потенціалом для участі у партнерстві наділені фінансово-промислові групи, у складі яких є медичний напрям, і які зарекомендували себе на ринку (рис. 2).

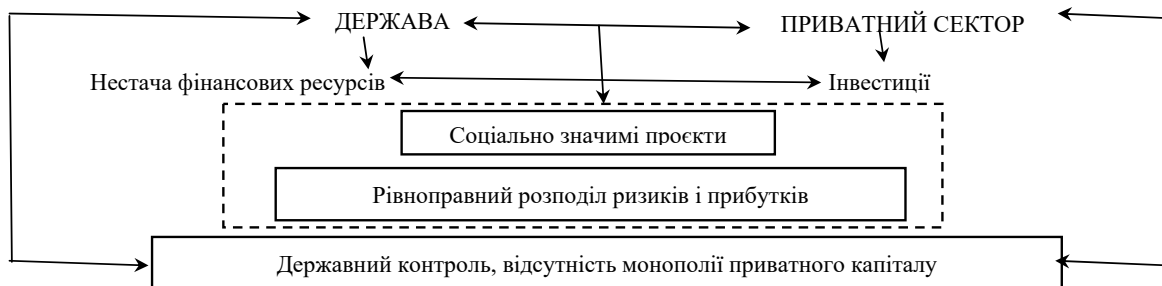

Рис. 1. Соціально-економічні підходи до формування поняття ППП

Побудовано автором за джерелом [1, с. 418].

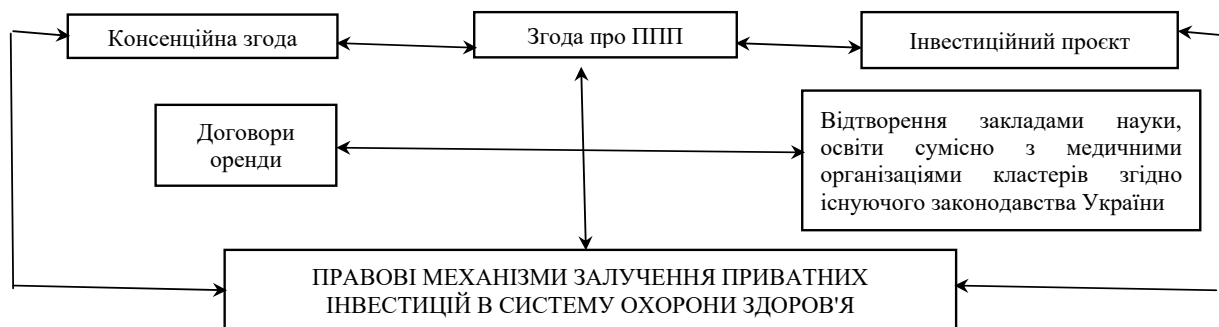

Рис. 2. Правові механізми залучення приватних інвестицій в систему охорони здоров'я

Побудовано автором за джерелом [2, с. 240].

Такі потенційні партнери мають низку переваг: медичні, минулі та сучасні, а також бажання розвиватися в цьому напрямку; фінансові установи та інші активи, які можуть створити фінансову базу проектів та отримати вигоду від цих взаємодій; репутація, яка буде головною турботою державних партнерів. Насправді, нинішня відсутність репутації стане перешкодою для багатьох потенційних інвесторів у реалізації проектів приватно-приватного партнерства. Теоретично ППП пропонує переваги всім учасникам партнерства між державою, бізнесом і суспільством, одним із основних споживачів концесійних договорів. Громада отримує медичні послуги найвищої якості. До інших переваг належать: зниження, а іноді й повна ліквідація інвестиційних та операційних витрат при збереженні обсягу соціальних договорів з резидентами; за рахунок зниження ризику приватний партнер тепер має гарантований потік клієнтів на свої послуги з можливістю інституційних механізмів та продажу нових об'єктів. Ці переваги є, але інституційний механізм ППП у сфері охорони здоров'я у нашій країні потребує багатьох нових рішень [3; 4].

Серед найважливіших – оцінка ефективності цих проектів. Приймаючи рішення про реалізацію державно-приватного партнерства, необхідно розрахувати загальні витрати та доходи держави за весь життєвий цикл проекту, обмежити гранично допустимі рівні платежі за проекти ППП, розробити незалежні процедури бюджетування для перевірки доцільності проекту. Для прозорості проекту в бюджетних документах та звітності необхідно розкривати інформацію про майбутні платежі та надходження держави, пов'язані з наданням послуг за партнерським договором; розмір та умови фінансування, іншої підтримки ППП; обсяги державних гарантій на проекти тощо.

Слід зазначити, що у світі існує значна практика державно-приватного партнерства у сфері охорони здоров'я, яку можна узагальнити трьома основними способами: лише в будівництві інфраструктури лікарень; як частина будівництва та обслуговування об'єктів та надання супутніх послуг (наприклад, прибирання об'єктів і будівель); проект ППП, що включає всі елементи перших двох. Хоча в більшості іноземних інфраструктурних проектів право на охорону здоров'я не делегується приватним партнерам, державне медичне страхування залишається незмінним.

У нашій країні, незважаючи на короткий досвід ППП у медичній сфері, як у ЄС, США тощо, воно не розвивається, хоча є всі

передумови для формування певної бази державно-приватного партнерства та поступок, у т.ч. його включення в систему охорони здоров'я. Проте сьогодні найпоширенішою формою охорони здоров'я є підприємництво у формі ліцензування певних видів діяльності. Підприємництво є однією з найбільш очевидних форм ринкових відносин.

Це сприяє покращенню матеріального та духовного потенціалу суспільства, створює сприятливі основи для практичної реалізації умінь і талантів кожної особистості, веде до національної єдності, збереження національного духу та національної гордості. Основною ланкою в цих відносинах є компанія (соціальна чи виробнича організація) усіх форм власності. Слід зазначити, що підприємство має права юридичної особи та здійснює виробничу, науково-дослідну та комерціалізаційну діяльність з метою отримання належного прибутку (доходу).

Таким чином, першочерговим завданням є визначення правового та економічного становища суб'єкта, який приймає рішення, у лікувальному закладі та забезпечення їх ресурсами, принаймні, на основі реальних витрат на виробництво медичної допомоги. Фінансування на рівні реальних витрат забезпечує фінансову стабільність медичних закладів країни, дозволяє перейти від вирішення проблем виживання до підвищення якості медичної допомоги.

З економічної точки зору, медичні заклади самостійно здійснюють індивідуальне відтворення, тобто організують виробництво, для якого залучають робочу силу, закуповують сировину, напівфабрикати у інших підприємствах, розраховуються готівкою або беруть у борг, використовують безготівковий оборот, продають товари та послуги. Підприємства мають права юридичної особи як самостійні господарські одиниці. Іншими словами, вони мають право вільно розпоряджатися товаром і вступати в договірні відносини з іншими компаніями. У них є безкоштовний банківський рахунок, на якому знаходяться гроші, які використовуються для укладення договорів з іншими організаціями, купівлі ліків, виплати зарплати персоналу тощо [5].

Зазначимо, що відповідно до ст. 4 Закону України «Про державно-приватне партнерство», охорона здоров'я є одним із секторів економіки, в якому можуть мати місце державно-приватне партнерство, спільна діяльність, концесійне партнерство та обмін продуктами. Законодавством передбачено реалізацію проектів у формі спільного користування, концесій, передачі державного

майна приватному партнеру на умовах партнерського договору.

Джерелами фінансування можуть бути муніципальні та державні бюджети, а також кошти приватних партнерів, позикові кошти або інші джерела, не заборонені законодавством. Існують також певні умови, за яких договір передачі права власності від держави до приватного партнера та його користування повертається державі. Однак окремою проблемою є розподіл продукції, що проєктується і виготовляється як специфічний вид проєкту ППП. Видобуток, переробка та утилізація твердих побутових відходів тощо. У цьому випадку воно регулюється спеціальним законодавством, тоді як спеціальне регулювання ще не стосується розвитку охорони здоров'я [6; 7].

Іншим механізмом управління господарською діяльністю у сфері охорони здоров'я є концесійні договори. У більшості країн світу якість системи залучає додаткові гроші, у тому числі приватні інвестиції [8, с. 306]. Держава зацікавлена у якісному медичному обслуговуванні та підтримці населення, і такий підхід дає можливість підприємствам не лише отримувати дивіденди від своїх інвестицій, а й брати участь у реалізації комунальних проєктів. Концесійний договір не передбачає приватизації державного чи комунального майна, наданого в рамках концесії, до закінчення терміну її дії (мінімум 10 років, максимум 50). Однак слід звернути увагу на коментарі. За час дії закону про загальні концесії в Україні багато експертів та аналітиків вказували на його недосконалість та невідповідність кращому світовому досвіду.

Прикладом інституційного механізму державно-приватного партнерства в Україні в галузевому огляді 2015 року стала «Дитяча лікарня майбутнього». На жаль, через політичну складову цей проєкт не був реалізований. Ще один проєкт – «Медичний інноваційний центр NOVO» у Львові, який розташований у Дитячій лікарні у Львові. Центр «НОВО» – недержавна неприбуткова організація. Це перший медичний центр такого рівня в Україні, який працює за таким принципом. Обладнання, встановлене в центрі, після 10 років роботи вважатиметься найновішим. Інший приклад – клініка Оберіг НМУ імені Богомольця. Відповідно до угоди, підписаної між цими закладами, клініка, яка має сучасну базу для підвищення та підвищення кваліфікації, спільно працює над навчанням відповідальних за медичні заклади та ознайомленням з новими технологіями для покращення охорони здоров'я, безпеки пацієнтів,

заснованих на сучасному менеджменті здоров'я та маркетингу [9].

Наразі існує нагальна потреба в пошуку ефективних шляхів зниження цих витрат і розумного використання ресурсів. Ці фактори є поширеним джерелом конфлікту, а саме невідповідністю між обмеженими наявними фінансовими ресурсами та необхідністю покращення якості та доступності медичних послуг для громад. У 2018 році в Україні розпочато впровадження медичних реформ. По-перше, оновлено нормативно-правову базу системи охорони здоров'я. Наступним кроком є впровадження абсолютно нової програми первинної медико-санітарної допомоги.

Суть нової системи полягає в тому, що пацієнт вибирає педіатра або хірурга загального профілю і при цьому надає електронною поштою роз'яснення щодо лікування. Потім фінансовий фонд перевіряє фінансову систему лікарні та повне покриття медичної допомоги. Надання медичної допомоги може здійснюватися у вигляді двох пакетів послуг: «червоний» пакет – комплекс медичних послуг, вирішення яких надається безпосередньо пацієнтом, без інформації від лікаря; – «зелений пакет» – медична допомога, що повністю покривається з державного бюджету (для надання базової, невідкладної та паліативної підтримки).

Різниця між новою та старою системами охорони здоров'я полягає в тому, що держава замість безкоштовних закладів охорони здоров'я, які надають безкоштовні послуги, починає бюджетувати для придбання послуг у цій стратегічній якості. Отже, державна економічна система зараз не орієнтується на збереження медичних ресурсів для населення, а впроваджує абсолютно нове джерело фінансування.

Слід зазначити, що модернізація медичних послуг має на меті посилення державного управління шляхом модернізації процесуальних та правових засобів у зв'язках з громадськістю. Також можливість надання коштів на послуги може призвести до виділення ресурсів. Це, у свою чергу, може бути пов'язане з впливом трудомістких рішень на пацієнтів. На жаль, сьогоднішня ситуація в Україні, з обмеженістю бюджетних коштів, виділених на роботу ефективної системи охорони здоров'я, не дозволяє покращити стан здоров'я. Важливо розглянути основні причини того, що системи охорони здоров'я розроблені за схемою низького рівня ефективності.

Можна зазначити, що особливо нагально відчувається трудність неякісної кількості фахівців медичних спеціальностей в усіх

Таблиця 1

Причини не достатньо високого рівня результативності роботи системи охорони здоров'я

Причина низької ефективності роботи системи охорони здоров'я	Коротка характеристика
Недостатня кількість спеціалістів	Зменшується якість наданих послуг через високий рівень завантаженості медичного персоналу
Не високий рівень кваліфікації медичного персоналу	Різні лікарі можуть на однакові симптоми та скарги пацієнта поставити різні діагнози і призначити різне лікування, що може спричинити лікування без очікуваного ефекту
Недостатня кількість медичного обладнання та його моральна застарілість	На сьогодні, більшість діагностичних та лікувальних процедур здійснюються на обладнанні з радянських часів, яке є менш точним та мало функціональним, аніж сучасне, а обстеження на інноваційному обладнанні – коштує у рази більше
Не високий рівень заробітних плат та відсутність дієвої системи стимулювання та мотивації	Через не високий рівень заробітних плат, нестача дієвої системи стимулювання та мотивації, недостатню соціальну захищеність, кваліфікований медичний персонал виїжджає за кордон. Існує, також, трудність невідповідності підготовки персоналу до потреб сучасної системи охорони здоров'я
Нестача фінансових коштів	Брак медичного персоналу спричиняє завантаженість фахівців, їх недоукомплектованість необхідним обладнанням тощо

Таблицю узагальнено та систематизовано за джерелом [10, с. 89–94].

лікувальних закладах України, в основному, у невеликих містах та селах. Також, національну систему охорони здоров'я, довгий час, супроводжує брак бюджетних фінансів, що, в свою чергу, спричиняє високий рівень завантаженості лікарів, відсутність спеціального обладнання, або наявність застарілого. Така ситуація зумовлює створення та інституційний механізм центрів охорони здоров'я приватного сектору, які надають послуги з медичного обслуговування населення вищого рівня, ніж державні. Характерною відмінністю клінік приватної форми власності є наявність сучасного медичного обладнання для лікування та діагностики хвороб у пацієнтів, що збільшує високий рівень ефективності та оперативності процедури лікування.

Важливим питанням у галузі охорони здоров'я слід вважати дотримання прав людини після модернізації галузі, зокрема, права на отримання доступної медичної підтримки, або права на вільний вибір медичного закладу, чи лікаря. Трудність полягає у тому, що реалізація вищезазначених прав хоч і затверджується законодавчо, але деякі нормативно-правові документи просто суперечать один одному, що часто створює конфліктні ситуації під час їх застосування на практиці.

Значні прогалини у функціонуванні національної системи охорони здоров'я та недоліки у реагуванні країни на кризу стали особливо очевидними з появою в Україні коронавірусної інфекції. У світлі спалаху глобальної пандемії COVID-19 та змін у керівництві МОЗ України. На сьогоднішній день кожен

громадянин переоцінив роль медиків у житті кожної людини. Протягом усього періоду незалежності України існувала чітка пряма залежність негативних наслідків для життя та здоров'я населення від дефіциту державного бюджету України.

На жаль, за програмою медичного страхування більшість закладів охорони здоров'я отримують значно менше бюджетного фінансування, ніж медичні дотації, надані закладам до реформи охорони здоров'я. Зростає дефіцит бюджету в спеціалізованих медичних закладах (онкології, психіатрії, паліативної допомоги, туберкульозу та ін.). Замість запланованого підвищення заробітної плати медперсоналу та покращення умов їх праці з метою надання пацієнтам якісної медичної допомоги, у тому числі безкоштовної та доступної для всіх без винятку, багатьом лікарням загрожує закриття. скоротити кількість робітників і привести до хвилі масових звільнень.

Логічним кроком до покращення ситуації в Україні має стати запровадження серйозного конкурсного відбору на керівні посади в МОЗ України, структурних територіальних установах, оскільки є нагальна потреба у залученні кадрів з вищою медичною освітою, кваліфікацією та досвідом. в домашніх лікарнях. Таким чином, можна буде якісно та ефективно модернізувати українську систему охорони здоров'я, щоб вона ефективно працювала.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Медична система є складною з точки зору механізмів управління та обмеженою в легальному використанні різнома-

нітних форм залучення приватних чи інших ресурсів до інституційного механізму підприємств. Варто зазначити, що досвід впровадження ППР в українській системі охорони здоров'я дуже обмежений.

Незважаючи на різноманітність способів діяльності медичних закладів, у тому числі, як і підприємств, кожен із них матиме свої переваги та недоліки. Але кожен має право на існування. Разом вони допомагають покращити якість медичної допомоги.

У процесі побудови в Україні, соціально захищеної та політично стабільної моделі соціального розвитку, публічно-приватне партнерство відіграло важливу роль у здійсненні медичної реформи, яка є основою збереження кадрового потенціалу країни. Тому дослідження системи охорони здоров'я є пріоритетним, а результати цього розслідування мають створити дієвий механізм прийняття ефективних державних управлінських рішень з одночасним використанням адміністратив-

них інструментів і технологій, що ще більше покращить усі її елементи.

Як відомо, публічне управління у сфері охорони здоров'я відіграє важливу роль у здійсненні внутрішньої політики. Сучасна ситуація в Україні щодо нинішньої системи охорони здоров'я характеризується низкою проблем у політичних, технологічних, демографічних, соціальних та екологічних сферах. Але для кожного громадянина з кожним роком більш актуальною стає потреба отримати якісну державну медичну допомогу.

Тенденція зростання витрат на медичне обслуговування зумовлена вдосконаленням медичної галузі та впровадженням у медицину нових технологій, що, в свою чергу, підвищує попит на якісну продукцію. Винятком з механізму інституційного оздоровлення України під час світової економічної кризи є те, що зростання витрат на охорону здоров'я перевищує темпи зростання валового внутрішнього продукту країни (нижче ВВП).

Література:

1. Вовк С. М., Лобас В. М. Концесії – делеговані повноваження в охороні здоров'я. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Стратегічний потенціал державного та територіального інституційний механізм»* (м. Маріуполь, 3–4 жовтня 2017). 418 с.
2. Підгаєць С. В. Механізм державно-приватного партнерства в системі інституціоналізації інституційний механізм національної економіки : дис. канд. екон. наук : 08.00.03. Тернопіль, 2015. 240 с.
3. Семенець-Орлова І. А. Результативне лідерство в процесі управління освітніми змінами. *Вісник Національної академії державного управління при Президенті України*. 2015. Вип. 4. С.107–112.
4. Mykytyuk, P., Semenets-Orlova, I., Blishchuk, K., Skoryk, H., Pidlisna, T., & Trebyk, L. (2021). Outsourcing as a tool of strategic planning in public administration. *Studies of Applied Economics*, 39(3).
5. Кризина Н. П. Державна політика України в галузі охорони здоров'я: механізми формування та реалізації. URL: <http://www.lib.uaru.net/diss/cont/350020.html>
6. Semenets-Orlova, I. A. (2018). Derzhavne upravlinnia osvitymy zminamy v Ukraini: teoretychni zasady [Public Management of Educational Change in Ukraine: Theoretical Principles]. Kyiv : YuSPTON [in Ukrainian].
7. Семенець-Орлова І. А. Стратегічне управління як системний засіб управління освітніми змінами. *Теорія та практика державного управління*, 2015, 3: 52–60.
8. Мостепанюк А. В. Державно-приватне партнерство як механізм збільшення конкурентоспроможності економіки країни. *Теоретичні та прикладні питання економіки* : зб. наук. праць. Випуск 26. Київ. Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». 2011. 306 с. С. 296–304.
9. Алексі Струве Медична реформа: уроки французької системи охорони здоров'я. *Видання ваше Здоров'я*. 13.11.2015. URL: <https://www.vz.kiev.ua/medichna-reforma-uroki-francuzkoyi-sistemi-oxoroni-zdorovya/>
10. Авраменко Т. П. Державне управління системою охорони здоров'я в умовах системних змін в Україні: сучасний стан, проблеми та перспективи інституційний механізм. *Держава та регіони. Серія : Державне управління*. 2014. Вип. 2. С. 89–95.
11. Ярош Н. П., Лупей-Ткач С. І. Сучасний стан, проблеми стандартизації медичної підтримки та шляхи їх вирішення в умовах модернізації системи охорони здоров'я України. *Україна. Здоров'я нації*. 2012. № 1(21). С. 95–100.

References:

1. Vovk S.M., Lobas V. M. (2017). Koncesiyi – delegovani povnovazhennya v oxoroni zdorov'ya [Concessions – delegated powers in health care]. *Materialy Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferenciyi "Strategichnyj potencial derzhavnogo ta terytorial'nogo instytucijnij mekhanizm"* (Mariupol', 3–4 October). [in Ukrainian]
2. Pidgayets S. V. (2015). Mekhanizm derzhavno-pryvatnogo partnerstva v sy`stemi instytucionalizaciyi instytucijnij mekhanizm nacional'noyi ekonomiky [The mechanism of public-private partnership

in the system of institutionalization is the institutional mechanism of the national economy] : dy`s. kand. ekon. nauk : 08.00.03. Ternopil`. [in Ukrainian].

3. Semenets-Orlova I.A. (2015). Rezul'taty`vne liderstvo v procesi upravlinnya osvitnimy` zminamy` [Effective leadership in the process of managing educational changes]. *Visny`k Nacional`noyi akademiyi derzhavnogo upravlinnya pry` Prezy`dentovi Ukrainy`*. Vol. 4,107–112. [in Ukrainian].

4. Mykytyuk, P., Semenets-Orlova, I., Blishchuk, K., Skoryk, H., Pidlisna, T., & Trebyk, L. (2021). Outsourcing as a tool of strategic planning in public administration. *Studies of Applied Economics*, 39(3).

5. Kry`zy`na N. P. Derzhavna polity`ka Ukrainy` v galuzi oxorony` zdorov'ya: mexanizmy` formuvannya ta realizaciyi. URL: <http://www.lib.uaru.net/diss/cont/350020.html> [in Ukrainian].

6. Semenets-Orlova, I. A. (2018). Derzhavne upravlinnia osvitnimy zminamy v Ukraini: teoretychni zasady [Public Management of Educational Change in Ukraine: Theoretical Principles]. Kyiv : YuSPTON [in Ukrainian].

7. Semenets-Orlova I. A. (2015). Strategichne upravlinnya yak sy`stemny`j zasib upravlinnya osvitnimy` zminamy` [Strategical management as a system tool for managing educational changes]. *Teoriya ta prakty`ka derzhavnogo upravlinnya*, 2015, 3: 52–60 [in Ukrainian].

8. Mostepanyuk A. V. (2011). Derzhavno-pryvatne partnerstvo yak mexanizm zbil`shennya konkurento-spromozhnosti ekonomiky` krayiny` [Public-private partnership as a means of increasing the competitiveness of the Ukrainian economy]. *Teorety`chni ta pry`kladni py`tannya ekonomiky`*. Zb. nauk. pracz`. Vol. 26. Kyiv. Vy`davny`cho-poligrafichny`j centr "Ky`yivs`ky`j universy`tet". [in Ukrainian].

9. Aleksy Struve (2015). Medy`chna reforma: uroky` francuz`koyi sy`stemy` oxorony` zdorov'ya [Medical reform: French experience]. *Vy`danya vashe Zdorov'ya* 13/11/2015. URL: <https://www.vz.kiev.ua/medichna-reforma-uroki-francuzkoyi-sistemi-oxoroni-zdorovya/> [in Ukrainian].

10. Avramenko T. P. (2014). Derzhavne upravlinnya sy`stemoyu oxorony` zdorov'ya v umovax sy`stemny`x zmin v Ukraini: suchasny`j stan, problemy` ta perspekty`vy` insty`tucijny`j mexanizm [Public management of the health care system in conditions of systemic changes in Ukraine: current state, problems and prospects institutional mechanism]. *Derzhava ta regiony`*. *Seriya Derzhavne upravlinnya*. Vol. 2014. Is. 2. [in Ukrainian]

11. Yarosh N. P., Lupej-Tkach S. I. (2012). Suchasny`j stan, problemy` standarty`zacyi medy`chnoyi pidtry`mky` ta shlyaxy` yix vy`rishennya v umovax modernizaciyi sy`stemy` oxorony` zdorov'ya Ukrainy [The current state, problems of standardization of medical support and ways to solve them in the conditions of modernization of the health care system of Ukraine]. *Zdorov'ya nacyi*. Vol. 1(21). [in Ukrainian].

УДК 351:371

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-6\(66\)-12](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-6(66)-12)

Наталія ЩУР

кандидат наук з державного управління, доцент кафедри публічного адміністрування,
Міжрегіональна Академія управління персоналом, вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна, 03039
ORCID: 0000-0002-7648-7893

Інна СЕМЕНЕЦЬ-ОРЛОВА

доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри публічного адміністрування,
Міжрегіональна Академія управління персоналом, вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна, 03039
ORCID: 0000-0001-9227-7426

Катерина МАЙСТРЕНКО

кандидат наук з державного управління, доцент кафедри публічного адміністрування,
Міжрегіональна Академія управління персоналом, вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна, 03039
ORCID: 0000-0001-8586-9271

Natalia SHCHUR

Candidate of Sciences in Public Administration, Associate Professor at the Department of Public
Administration, Interregional Academy of Personnel Management, Frometivska str., 2, Kyiv, Ukraine, 03039
ORCID: 0000-0002-7648-7893

Inna SEMENETS-ORLOVA

Doctor of Science in Public Administration, Professor, Head of the Department of Public Administration,
Interregional Academy of Personnel Management, Frometivska str., 2, Kyiv, Ukraine, 03039
ORCID: 0000-0001-9227-7426

Kateryna MAISTRENKO

Candidate of Sciences in Public Administration, Associate Professor at the Department of Public
Administration, Interregional Academy of Personnel Management, Frometivska str., 2, Kyiv, Ukraine, 03039
ORCID: 0000-0001-8586-9271

ПОЛІТИКА РЕІНТЕГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ (БЕЗПЕКОВИЙ КЕЙС ТА МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ КОНТРАБАНДИ У ПРИФРОНТОВИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ)

POLICY OF REINTEGRATION OF THE POPULATION OF TEMPORARY OCCUPIED TERRITORIES (SECURITY CASE AND MECHANISMS OF COMBATING SMUGGLING IN THE FRONT-LINE TERRITORIES OF UKRAINE)

Авторами досліджено що, на сьогодні в Україні державна політика реінтеграції населення тимчасово окупованих територій України має забезпечити ефективну координацію роботи різних відомств та організацій з метою досягнення спільної мети. Комунікації є важливим елементом державної політики реінтеграції населення тимчасово окупованих територій України. Підкреслено, що навчальні та інформаційні заходи можуть допомогти населенню зрозуміти їхні права та обов'язки громадян, що стосуються податків, здоров'я, освіти та інших сфер життя. З'ясовано, що ці заходи можуть допомогти зрозуміти історію та культуру України, які є важливим елементом національного самовизначення. Інформаційні кампанії можуть допомогти відновити спілкування між мешканцями тимчасово окупованих територій та залишком країни, а також сприяти розвитку громадської свідомості та громадської активності. Це може сприяти побудові відкритого та демократичного суспільства в Україні. Визначено, що ефективна комунікативна політика є ключовим фактором успішної реінтеграції населення тимчасово окупованих територій України. Вона дозволяє забезпечити відкритий та прозорий процес реалізації державної політики, залучити населення до цього процесу, а також зменшити соціальну напруженість та підвищити рівень довіри до державних інституцій.

Ключові слова. державна політика, реінтеграція, тимчасово окуповані території, контрабанда, публічне управління, комунікації, комунікативна політика.

The authors researched that today in Ukraine, the state policy of reintegration of the population of the temporarily occupied territories of Ukraine should ensure effective coordination of the work of various departments and organizations in order to achieve a common goal. Communications is an important element of the state policy of reintegration of the population of the temporarily occupied territories of Ukraine. It is emphasized that educational and informational activities can help the population to understand their rights and responsibilities of citizens related to taxes, health, education and other spheres of life. It was found that these activities can help to understand the history and culture of Ukraine, which are an important element of national self-determination. Information campaigns can help restore communication between the residents of the temporarily occupied territories and the rest of the country, as well as promote the development of public awareness and public activism. This can contribute to building an open and democratic society in Ukraine. It was determined that an effective communication policy is a key factor in the successful reintegration of the population of the temporarily occupied territories of Ukraine. It makes it possible to ensure an open and transparent process of implementation of state policy, to involve the population in this process, as well as to reduce social tensions and increase the level of trust in state institutions.

Key words: public policy, reintegration, temporarily occupied territories, smuggling, public administration, communications, communicative policy.

Постановка проблеми. Проблема полягає в необхідності реінтеграції населення тимчасово окупованих територій України, що були анексовані РФ. Ця ситуація має серйозні наслідки для місцевого населення, яке зазнало значних збитків і переживає складну гуманітарну ситуацію. Необхідно знайти ефективні шляхи та засоби для повернення цих територій та забезпечення повної реінтеграції їх населення в українське суспільство. Для цього необхідна державна політика, яка включає в себе різноманітні заходи з питань економічної, соціальної, культурної та політичної інтеграції цих територій і населення, а також здійснення ефективної комунікативної політики та взаємодії з населенням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти проблеми державної політики реінтеграції населення тимчасово окупованих територій України досліджували такі науковці, як: А. Бойко, І. Губський, О. Гуржій, О. Даниленко, В. Ковальчук та інші.

Мета статті. Метою статті є розкриття проблеми неповної реінтеграції населення тимчасово окупованих територій України та аналіз державної політики з метою виявлення причин цього явища та запропонування шляхів вирішення цієї проблеми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державна політика реінтеграції населення тимчасово окупованих територій України має забезпечити ефективну координацію роботи різних відомств та організацій з метою досягнення спільної мети. Комунікації є важливим елементом державної політики реінтеграції населення тимчасово окупованих територій України. Варто зазначити, що доступ до інформації для населення тимчасово окупованих територій та забезпечити взаємодію з міжнародними організаціями. та Доречно зауважити, що нелегальний перетин контрабанда кордону можуть спричи-

нити внутрішнє переміщення осіб, оскільки часто люди змушені залишати свої домівки та місця проживання через загрозу життю та здоров'ю, що може призвести до порушення їх прав на свободу переміщення та належне життя. Комунікаційна стратегія має включати в себе моніторинг інформаційного простору, розробку іміджу держави, проведення інформаційних кампаній та заходів з метою підвищення свідомості громадськості [10, с. 57].

На думку вченого М. Корнієнко, що реінтеграція населення тимчасово окупованих територій України має бути здійснена з урахуванням специфіки цих територій та їх населення. Серед основних складників реінтеграції можна виділити наступні:

– *відновлення інфраструктури та соціальних послуг.* Необхідно забезпечити відновлення інфраструктури, яка була пошкоджена під час конфлікту, та забезпечити доступ населення до основних соціальних послуг;

– *економічна реінтеграція.* Необхідно забезпечити створення робочих місць та розвиток підприємництва на тимчасово окупованих територіях;

– *політична реінтеграція.* Необхідно забезпечити повне відновлення контролю держави над тимчасово окупованими територіями та проведення виборів на цих територіях відповідно до законодавства України;

– *культурна реінтеграція.* Необхідно забезпечити збереження та розвиток культурної спадщини тимчасово окупованих територій та забезпечити доступ до культурних подій та заходів для мешканців цих територій;

– *соціальна реінтеграція.* Необхідно забезпечити повернення втрачених прав і свобод населенню тимчасово окупованих територій та забезпечити їх соціальну захищеність [7, с. 53–57].

Слід додати, що ефективна комунікативна політика та взаємодія з населенням є ключовими

елементами успішної реінтеграції населення тимчасово окупованих територій України. Для цього необхідно забезпечити наступні аспекти:

– *проведення консультацій з населенням тимчасово окупованих територій.* Необхідно створити можливість для мешканців цих територій висловити свої потреби та проблеми, які вони зазнали під час конфлікту та окупації. Консультації повинні бути проведені відкрито та з урахуванням специфіки цих територій;

– *підтримка місцевих лідерів та ініціатив.* Необхідно взаємодіяти з місцевими лідерами та ініціативами, щоб забезпечити їхню підтримку та співпрацю у процесі реінтеграції;

– *розроблення ефективної комунікаційної стратегії.* Необхідно розробити комунікаційну стратегію, яка забезпечить ефективну взаємодію з населенням тимчасово окупованих територій та забезпечить широку інформаційну кампанію щодо процесу реінтеграції;

– *забезпечення доступу до інформації.* Необхідно забезпечити доступ до інформації про процес реінтеграції, щоб населення тимчасово окупованих територій могло бути поінформоване про всі аспекти цього процесу;

– *проведення навчальних та інформаційних заходів.* Так, проведення навчальних та інформаційних заходів є важливим елементом успішної реінтеграції населення тимчасово окупованих територій. Ці заходи мають на меті надати населенню необхідні знання та навички для адаптації до нових умов та інтеграції зі залишком країни [11, с.74-80].

Доречно зауважити, що навчальні та інформаційні заходи можуть включати наступні аспекти:

– *освітні програми.* Необхідно розробити освітні програми, які будуть спрямовані на навчання мешканців тимчасово окупованих територій про права та обов'язки громадян, законодавство України, історію та культуру країни;

– *інформаційні кампанії.* Необхідно проводити інформаційні кампанії, які будуть спрямовані на поширення інформації про процес реінтеграції, права та обов'язки громадян, та інші аспекти, які пов'язані зі зміною статусу тимчасово окупованих територій;

– *психологічна підтримка.* Необхідно забезпечити психологічну підтримку мешканців тимчасово окупованих територій, які можуть зазнавати стресу та інших негативних наслідків після конфлікту та окупації;

– *тренінги та семінари.* Необхідно проводити тренінги та семінари, які допоможуть мешканцям тимчасово окупованих територій набути необхідні навички та знання для адап-

тації до нових умов та інтеграції зі залишком країни [3, с. 107–112].

Заходи, зазначені вище, можуть забезпечити населенню тимчасово окупованих територій України необхідні знання, навички та ресурси для успішної адаптації та реінтеграції в соціальне, економічне та політичне життя України.

Варто наголосити, що навчальні та інформаційні заходи можуть допомогти населенню зрозуміти їхні права та обов'язки громадян, що стосуються податків, здоров'я, освіти та інших сфер життя. Крім того, ці заходи можуть допомогти зрозуміти історію та культуру України, які є важливим елементом національного самовизначення. Інформаційні кампанії можуть допомогти відновити спілкування між мешканцями тимчасово окупованих територій та залишком країни, а також сприяти розвитку громадської свідомості та громадської активності. Це може сприяти побудові відкритого та демократичного суспільства в Україні [9, с. 76].

Крім того, що психологічна підтримка та тренінги можуть допомогти населенню відновити свою психологічну стійкість після досвіду конфлікту та окупації. Це може сприяти розвитку позитивного психологічного настрою та збереженню ментального здоров'я мешканців тимчасово окупованих територій. Отже, навчальні та інформаційні заходи, інформаційні кампанії, психологічна підтримка та тренінги є важливими компонентами успішної реінтеграції населення тимчасово окупованих територій України.

Слід додати, що такі заходи можуть допомогти населенню тимчасово окупованих територій України отримати доступ до необхідної інформації та знань щодо реінтеграції, державної політики та правового захисту. Вони можуть допомогти населенню зрозуміти свої права та обов'язки, а також дати можливість висловити свої думки та пропозиції щодо процесу реінтеграції [4, с. 12].

Отже, навчальні та інформаційні заходи можуть допомогти в зменшенні конфліктів та підвищенні рівня взаєморозуміння між населенням тимчасово окупованих територій та тими, хто проживає в інших регіонах України. Це може створити позитивний настрій та атмосферу для подальшої реінтеграції населення тимчасово окупованих територій в єдину українську спільноту.

Доречно наголосити, що навчальні та інформаційні заходи можуть також допомогти у формуванні позитивного іміджу України та її державної політики щодо реінтеграції тимчасово окупованих територій. Це

може сприяти залученню іноземних інвестицій, підвищенню туристичного потенціалу та підтримці України на міжнародному рівні. Також важливо забезпечити доступ до інформації та можливість висловлювати свої думки та пропозиції для населення тимчасово окупованих територій. Для цього можна використовувати різні канали комунікації, включаючи інтернет-ресурси, телебачення, радіо, газети та журнали, а також залучати представників громадських організацій, експертів та науковців для проведення дискусій та обговорення важливих питань [2, с. 19].

Важливо зазначити, що успішна реінтеграція тимчасово окупованих територій України потребує великої кількості ресурсів та зусиль, включаючи ефективну комунікативну політику та взаємодію з населенням. Проте, якщо будуть використані правильні стратегії та інструменти, то це може стати успішним етапом на шляху до повного відновлення територіальної цілісності та суверенітету України.

Також важливо забезпечити безпеку та права населення тимчасово окупованих територій. Це можна зробити шляхом забезпечення належної охорони прав людини, у тому числі прав на освіту, медичну допомогу, свободу слова та інших. Для цього можуть бути створені спеціальні правові механізми, а також залучені міжнародні організації та міжнародна спільнота. Надзвичайно важливою є також підтримка соціально-економічного розвитку тимчасово окупованих територій, щоб забезпечити мешканцям робочі місця, дохід та належний рівень життя. Це можна досягти шляхом створення сприятливих умов для бізнесу та інвестицій, розвитку туризму та інших галузей економіки [5, с. 58].

Крім того, важливо пам'ятати про необхідність врегулювання конфлікту на сході України та встановлення миру та стабільності в регіоні. Для цього можуть бути залучені міжнародні посередники та експерти, а також використані інші мирні механізми та інструменти.

Варто підкреслити, що успішна реінтеграція тимчасово окупованих територій України потребує комплексного підходу, що включає ефективну комунікативну політику та взаємодію з населенням, забезпечення прав людини та безпеки, підтримку соціально-економічного розвитку та врегулювання конфлікту. Для досягнення цих цілей важливо залучати міжнародні організації, міжнародну спільноту та громадські організації [8, с. 188].

Проте, найбільш ефективним способом реалізації такої політики є взаємодія з представниками місцевих громад, релігійних та громадських організацій, активістами та ек-

пертами з різних галузей, які мають досвід у взаємодії з населенням і впливом на нього.

Варто наголосити, що важливо забезпечити прозору та відкриту інформаційну політику щодо процесу реінтеграції тимчасово окупованих територій. Це можна здійснити шляхом проведення різноманітних інформаційних кампаній та засобів масової комунікації, включаючи соціальні мережі, телебачення, радіо та газети. Також необхідно забезпечити доступність інформації для населення тимчасово окупованих територій шляхом створення спеціальних інформаційних центрів, локальних медіа та інших засобів [1, с. 10].

Окрім того, доцільно проводити різноманітні соціально-економічні заходи з метою забезпечення зростання рівня життя населення тимчасово окупованих територій та відновлення інфраструктури, зокрема шляхом залучення інвестицій та підтримки малого та середнього бізнесу. Це може допомогти зменшити соціальну напруженість та ввести позитивний вклад у процес реінтеграції населення тимчасово окупованих територій.

Окрім того, необхідно враховувати специфіку кожної конкретної тимчасово окупованої території, її історичні, культурні та етнічні особливості, а також потреби та інтереси населення. Така індивідуальна підхід до кожної території може забезпечити більш ефективну реалізацію політики реінтеграції [6].

Також важливо підтримувати відкритий діалог з представниками тимчасово окупованого населення та забезпечувати їх участь у процесі прийняття рішень щодо реінтеграції. Це можна зробити шляхом проведення консультацій, громадських слухань, обговорень, дискусій та інших заходів з метою взаємного порозуміння та залучення громадської думки до процесу реінтеграції.

Варто підкреслити, що ефективна комунікативна політика є ключовим фактором успішної реінтеграції населення тимчасово окупованих територій України. Вона дозволяє забезпечити відкритий та прозорий процес реалізації державної політики, залучити населення до цього процесу, а також зменшити соціальну напруженість та підвищити рівень довіри до державних інституцій [8, с. 190].

Крім того, для забезпечення ефективної комунікативної політики необхідно залучати різні соціальні групи та організації, які представляють інтереси населення тимчасово окупованих територій. Зокрема, важливо залучати представників молодіжних та жіночих організацій, національних меншин та інших груп, які можуть мати важливий внесок у процес реінтеграції.

Також необхідно забезпечити доступність та розуміння інформації для населення тимчасово окупованих територій, зокрема, шляхом розроблення спеціальних інформаційних матеріалів та ресурсів, які будуть надаватися у зручній та доступній формі. Також важливо забезпечити можливість отримання консультацій та допомоги від державних органів та організацій.

Варто наголосити, що ефективна комунікативна політика є невід'ємною складовою державної політики реінтеграції населення тимчасово окупованих територій України. Вона дозволяє забезпечити відкритість, прозорість та довіру до державних інституцій, залучити населення до процесу реалізації політики та зменшити соціальну напруженість. Для забезпечення ефективної комунікативної політики також важливо розробляти та впроваджувати механізми зворотного зв'язку, які дозволять налагодити діалог між владою та населенням тимчасово окупованих територій. Це можуть бути різні формати відкритих дискусій, громадських слухань, анкетування населення тощо. Результати таких заходів можуть стати цінним джерелом інформації для владних структур та допомогти налагодити ефективнішу роботу з реінтеграції [3, с. 110].

Крім того, важливо забезпечити ефективну координацію дій між різними державними органами, які займаються реінтеграцією, а також залучення інших зацікавлених сторін, таких як міжнародні організації, громадські та благодійні організації, діаспора та інші. Це

дозволить створити єдину стратегію дій та забезпечити максимальний ефект від реалізації політики реінтеграції.

Отже, для успішної комунікації з населенням тимчасово окупованих територій України необхідно здійснювати інформаційно-просвітницьку роботу, включаючи проведення навчальних та інформаційних заходів, консультацій та діалогу з населенням. Такі заходи допоможуть висвітлити важливі аспекти реінтеграції та забезпечити розуміння населенням необхідності реалізації цієї політики.

Висновок. Таким чином, проаналізувавши вищезазначене можна дійти висновку, що з метою успішної реінтеграції населення тимчасово окупованих територій України необхідно реалізовувати комплексну державну політику, яка має охоплювати такі напрямки, як публічне управління, комунікації, реінтеграція та комунікативна політика. Для забезпечення ефективного публічного управління необхідно створити відповідні механізми та інститути, які б забезпечували управління реінтеграцією належним чином. Наприклад, це можуть бути спеціальні урядові комітети або агентства, які відповідають за реалізацію державної політики з реінтеграції населення.

Таким чином, важливим аспектом є забезпечення належної реінтеграції населення тимчасово окупованих територій, зокрема, вирішення соціально-економічних та інфраструктурних питань, забезпечення безпеки, відновлення права на власність та інші аспекти.

Література:

1. Бойко А. Реінтеграція тимчасово окупованих територій України: проблеми та перспективи. 2019. С. 7–16. URL : https://nbuv.gov.ua/UJRN/nznm_2019_2_2
2. Губський І. Реінтеграція тимчасово окупованих територій України: проблеми та перспективи. 2019. С. 17–23. URL : https://nbuv.gov.ua/UJRN/nznm_2019_2_3
3. Гуржій О. Процес реінтеграції тимчасово окупованих територій України в контексті міжнародного права та вимог норм національного законодавства. *Право та безпека*. 2018. С. 107–112. URL : https://www.cnbu.com.ua/Articles/ZPD/ztpppp_2018_3_20.pdf
4. Даниленко О. Реінтеграція тимчасово окупованих територій України: стратегії інформаційної комунікації та діалогу з населенням. 2021. С. 7–15. URL: <https://doi.org/10.32843/PGP.6-24.1>
5. Ковальчук В. Реінтеграція Донбасу: політичний контекст та головні завдання. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2017. С. 57–62.
6. Концепція державної політики реінтеграції тимчасово окупованих територій України URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-2018-%D0%BF>
7. Корнієнко М. Реінтеграція тимчасово окупованих територій України: правові та політичні аспекти. 2019. С. 53–59. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/gvdpu_2019_1_8
8. Сафронова Т. Реінтеграція тимчасово окупованих територій України: досвід країн Європи. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2018. С. 184–193.
9. Стрільчук Н. Реінтеграція тимчасово окупованих територій України як стратегічний завдання держави. *Економіка, управління та адміністрування*. 2019. С. 78–84.
10. Сухаревський М. Сприяння реінтеграції тимчасово окупованих територій України через міжнародну співпрацю. *Політичні дослідження*. 2019. С. 55–61.
11. Шаповал І. Реінтеграція тимчасово окупованих територій України: інституційні та правові аспекти. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2018. С. 74–80.

12. Semenets-Orlova, I., Halytska, N., Klochko, A., Skakalska, I., & Kosyuk, N. (2019). Information Exchange and Communication Infrastructure in the Public Sector. In *CMiGIN* (pp. 519–529).

References:

1. Boiko A. Reintehratsiia tymchasovo okupovanykh terytorii Ukrainy: problemy ta perspektyvy. 2019. S. 7–16. URL : https://nbuv.gov.ua/UJRN/nznm_2019_2_2
2. Hubskyi I. Reintehratsiia tymchasovo okupovanykh terytorii Ukrainy: problemy ta perspektyvy. 2019. S. 17–23. URL : https://nbuv.gov.ua/UJRN/nznm_2019_2_3
3. Hurzhii O. Protses reintehratsii tymchasovo okupovanykh terytorii Ukrainy v konteksti mizhnarodnoho prava ta vymoh norm natsionalnoho zakonodavstva. *Pravo ta bezpeka*. 2018. S. 107–112. URL : https://www.cnbu.com.ua/Articles/ZPD/ztpppp_2018_3_20.pdf
4. Danylenko O. Reintehratsiia tymchasovo okupovanykh terytorii Ukrainy: stratehii informatsiinoi komunikatsii ta dialohu z naselenniam. 2021. S. 7–15. URL: <https://doi.org/10.32843/PGP.6-24.1>
5. Kovalchuk V. Reintehratsiia Donbasu: politychnyi kontekst ta holovni zavdannia. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2017. S. 57–62.
6. Kontseptsiiia derzhavnoi polityky reintehratsii tymchasovo okupovanykh terytorii Ukrainy URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-2018-%D0%BF>
7. Korniienko M. Reintehratsiia tymchasovo okupovanykh terytorii Ukrainy: pravovi ta politychni aspekty. 2019. S. 53–59. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/gvdp_2019_1_8
8. Safronova T. Reintehratsiia tymchasovo okupovanykh terytorii Ukrainy: dosvid krain Yevropy. *Naukovi pratsi Kirovohradskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky*. 2018. S. 184–193.
9. Strilchuk N. Reintehratsiia tymchasovo okupovanykh terytorii Ukrainy yak stratehichni zavdannia derzhavy. *Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia*. 2019. S. 78–84.
10. Sukharevskyi M. Spriannia reintehratsii tymchasovo okupovanykh terytorii Ukrainy cherez mizhnarodnu spivpratsiu. *Politychni doslidzhennia*. 2019. S. 55–61.
11. Shapoval I. Reintehratsiia tymchasovo okupovanykh terytorii Ukrainy: instytutsiini ta pravovi aspekty. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2018. S. 74–80.
12. Semenets-Orlova, I., Halytska, N., Klochko, A., Skakalska, I., & Kosyuk, N. (2019). Information Exchange and Communication Infrastructure in the Public Sector. In *CMiGIN* (pp. 519–529).

Наукове видання

**НАУКОВІ ПРАЦІ
МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ
ПОЛІТИЧНІ НАУКИ
ТА ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ**

Випуск 6 (66), 2022

Засновано 2001 року
Видання виходить 6 разів на рік

Коректор *І. М. Чудеснова*
Комп'ютерне верстання *А. О. Марєєва*

Підписано до друку 11.12.2022 р.
Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Замовлення № 0423/269. Ум. друк. арк. 10,7.
Наклад 100 прим.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.